

Flamingojaaroverzichten 2007-2015

De flamingojaaroverzichten 2007-2015 zijn verschenen op de webpagina www.flamingosinnederland.info. Zij werden geschreven door Joop Treep bij wie de verantwoording voor de inhoud en het copyright © berust.

Evenals het geldt voor alle ander artikelen op deze webpagina is het verboden om zonder toestemming vooraf van de auteur (delen van) deze teksten over te nemen. Bij citaties altijd vermelden: Joop Treep, Assen, www.flamingosinnederland.info + jaartal.

Jaaroverzicht 2007

1. Inleiding

De Nederlandse wateren vormen al zo'n 35 jaar de thuisbasis van een vrij stabiele flamingopopulatie in West Europa. De enige bekende broedplaats van deze populatie bevindt zich net over de grens met Duitsland, in het natuurreserveaat "Het Zwillbrocker Venn" (52°3'N 6°42'O). Sinds 1983 komen daar bijna jaarlijks de flamingo's tot broeden en vliegen er jonge flamingo's uit.

In 2007 kwamen er in het voorjaar méér flamingo's dan ooit (51 stuks) naar het broedgebied. Daarmee waren daar bijna alle vogels van de West-Europese populatie gedurende kortere of langere tijd aanwezig. Reeds in de eerste dagen van april werden enige nesten gebouwd en werd een ei gelegd. Deze eerste broedpoging liep op een mislukking uit. De gebouwde kolonie werd begin mei volledig verlaten, waarschijnlijk als gevolg van natuurlijke verstoring (predatie door een vos). Na een mislukte poging om de nestbouw te hervatten, werden tenslotte eind mei enige tientallen meters verderop op het broedeiland nieuwe nesten gebouwd. De derde broedpoging, vrij laat voor het normale doen van de flamingo's op deze locatie, leverde zes kuikens op, waarvan er vijf uitvlogen gedurende de laatste dagen van oktober. Eind december 2007 bevonden de meeste flamingo's zich weer in hun winterkwartier in het Volkerakmeer.

De ontwikkelingen binnen de flamingopopulatie van West Europa worden sinds 1987 min of meer intensief gevolgd. Diverse publicaties zijn hierover in de loop der jaren verschenen in binnen- en buitenland. Op de webpagina www.flamingosinnederland.info, die in 2007 van start ging, kan veel informatie over de flamingo's, en de publicaties die hierover verschenen, worden gevonden.

2007 was het jaar waarover voor de eerste keer een flamingojaaroverzicht werd samengesteld. Het verslag is grotendeels gebaseerd op de regelmatige mededelingen die in 2007 op "ACTUEEL" werden gepubliceerd. De volledige teksten van "ACTUEEL" uit het jaar 2007 kunnen nog worden ingezien op het pdf-document "Flamingo's van Dag tot Dag 2007-2012" op deze webpagina.

Interessante informatie over de flamingo's, eventueel om op "Actueel" te vermelden, wordt graag ontvangen op treepdevries@hetnet.nl.

2. Soorten en aantallen

De West-Europese flamingopopulatie is al enige tientallen jaren vrij stabiel. Zij telt ruim 50 vogels, verdeeld over vier verschillende flamingosoorten.

De circa 35 Chileense Flamingo's (*Phoenicopterus chilensis*), de circa 15 Grote Flamingo's (*Phoenicopterus antiquorum/roseus*) en een enkele Caribische Flamingo (*Phoenicopterus ruber*) behoren tot hetzelfde geslacht en zijn nauw aan elkaar verwant. Ze vormen gewoonlijk één gemengde leefgroep. Bij die groep behoren ook twee á drie bastaardflamingo's of flamingohybriden (Grote Flamingo x Caribische Flamingo en Grote Flamingo x Chileense Flamingo). De vierde soort, waarvan er minimaal twee exemplaren in West Europa in het wild leven, is de Kleine Flamingo (*Phoeniconaias minor*).

Deze laatste vorm mengde zich in eerdere jaren in West Europa zelden met de andere drie soorten. Maar in 2007 werden op diverse momenten *Phoenicopterus*-flamingo's en Kleine Flamingo's gelijktijdig op dezelfde plaats aangetroffen: Dat was het geval in het Zwillbrocker Venn, aan de Steile Bank en in het Ketelmeer.

Van de Chileense en Caribische Flamingo's wordt aangenomen dat zijzelf of hun ouders op niet-natuurlijke wijze in de West-Europese wateren terecht zijn gekomen. Voor zover waar te nemen valt, is de groep Chileense Flamingo's gedurende de laatste twintig jaren alleen aangevuld met in het Zwillbrocker Venn geboren vogels. Er zijn geen aanwijzingen dat de Chileense Flamingo's de West-Europese wateren regelmatig zouden verlaten en dat er contact zou zijn met ook in Zuidelijk Duitsland en in de Camargue geobserveerde exemplaren van die soort.

De Grote en de Kleine Flamingo's stammen waarschijnlijk ook (deels) uit gevangenschap. Maar ze zijn mogelijk (deels) ook van wilde afkomst, dit wil zeggen dat zij of hun ouders op eigen kracht vanuit hun zuidelijker gelegen verspreidingsgebieden naar West Europa zouden zijn gekomen. Het aantal Grote Flamingo's is in de laatste jaren licht toegenomen, zonder dat dat geheel kan worden toegeschreven aan geboortes in de Zwillbrocker broedkolonie. Onbekend is het waar de nieuwe vogels vandaan zijn gekomen; ze dragen geen door mensen aangebrachte merktekens.

Ruim de helft van de huidige groep *Phoenicopterus*-flamingo's kwam in het Zwillbrocker Venn uit het ei en werd daar op een leeftijd van circa acht weken voorzien van duidelijk herkenbare merktekens: tussen

1987 en 1994 werd bij elk kuiken een metalen ring aan één der tibia bevestigd, vanaf 1995 tevens een met de telescoop goed afleesbare rode kunststof nummerband aan de andere tibia.

Het aantal naar het broedgebied komende flamingo's was vóór 2007 nooit groter geweest dan 40 stuks (geteld in 1996, J. Treep), maar al snel werd dit aantal overschreden en op 23 april werd een nieuw aantalsrecord geregistreerd: 35 Chileense Flamingo's, 12 Grote Flamingo's en 3 bastaardflamingo's brachten het totaal op 50 flamingo's (J. Treep). In mei werd gedurende enige dagen ook een Kleine Flamingo waargenomen (W. Smeenk), zodat in 2007 minimaal 51 flamingo's bij de broedplaats aanwezig zijn geweest.

Voor het hoge aantal in 2007 is de volgende verklaring te geven: Gewoonlijk blijven jonge flamingo's in de eerste twee jaren na het uitvliegen gedurende de zomer in de Delta, omdat ze als onvolwassen vogels in het broedgebied niets te zoeken hebben. Van de 14 jonge flamingo's die in 2005 en 2006 uitvlogen, kwamen er echter om onbekende reden 12 (een uitzonderlijk hoog overlevingspercentage!) met de oudere vogels mee naar het Zwillbrocker Venn. Daarbij was ook het aantal Grote Flamingo's met 12 stuks beduidend hoger dan in de voorafgaande jaren. Na 1993 met een maximum van 13 (R. Behlert) had hun aantal altijd gelegen tussen vijf en negen exemplaren per broedseizoen. Bij de Grote Flamingo's was een wijfje (met ringnummer ZV15) dat vier jaar eerder van de broedplaats was uitgevlogen. Na een verblijf in Zuidwest Frankrijk (45°53'N 1°5'W) keerde zij als volwassen vogel naar haar geboortegrond terug.

De enige Caribische Flamingo van de populatie, welke midden maart nog baltsend op de Hellegatsplaten werd waargenomen, keerde in 2007 niet terug naar het Zwillbrocker Venn en is sindsdien ook niet meer vanuit Nederland gemeld.

3. Fenologie

De *Phoenicopter*-flamingo's hebben onder invloed van de seizoenen een duidelijk herkenbaar trekpatroon tussen verschillende gebieden in West Europa ontwikkeld.

Gewoonlijk worden de wintermaanden door hen doorgebracht in wateren van de Delta in Zuidwest Nederland, waarbij het Volkerakmeer bij hen de voorkeur heeft. In het voorjaar gaan de meeste flamingo's naar het broedgebied in het Zwillbrocker Venn. De eerste vogels komen daar aan in februari of maart.

Nadat het broedseizoen is begonnen, ondernemen groepjes flamingo's voedseltochten vanuit het broedgebied naar wateren in het IJsselmeergebied, met name naar het Veluwemeer en de Steile Bank, soms ook naar de Oostvaardersplassen en het Lauwersmeergebied. Soms worden kleine aantallen flamingo's gezien op binnenlandse wateren in Noord Duitsland, zoals de Dümmersee en het Steinhuder Meer of aan de monding van het riviertje de Jade aan de Duitse

Waddenkust.

Naarmate de zomer en het broedseizoen vorderen, neemt het bezoek aan deze wateren toe en zijn er steeds minder volwassen flamingo's in het Zwillbrocker Venn aanwezig. De oudervogels keren echter regelmatig terug naar het gebied om hun nog niet vliegvlugge jongen te voeden. Na het uitvliegen van de jongen verzamelen de flamingo's zich meestal aan de Steile Bank, van waar ze in de loop van november vertrekken naar hun overwinteringsgebied in de Delta. De Kleine Flamingo's brengen het grootste deel van hun tijd door in het Waddengebied, maar laten zich soms ook zien in het Grevelingenmeer in de Delta. De relatief geringe hoeveelheid meldingen van hun aanwezigheid in Nederland geven te weinig aanknopingspunten om daaruit een duidelijk seizoensgerelateerd trekpatroon af te kunnen leiden.

Voor het eerst sinds vele jaren trokken in het najaar van 2006 niet alle flamingo's van de *Phoenicopter*-populatie naar de wateren van de Delta. Bijna de helft van hen bleef gedurende de wintermaanden achter in het Veluwemeer. Men mag aannemen dat het nagenoeg uitblijven van vorst in de winter van 2006/2007 deze verandering in het bekende trekpatroon veroorzaakte.

Al vroeg in 2007 werden de eerste flamingo's gezien in het Zwillbrocker Venn: Vijf flamingo's op 15 januari (bron: www.waarneming.nl). Enige nesten werden al vroeg gebouwd en in de eerste week van april werd er een eerste ei gelegd. Nooit eerder legden de flamingo's in het Zwillbrocker Venn eieren vóór 15 april. Mogelijk had het uitzonderlijk warme weer in maart en april (met hittegolf!) de vroege leg geïnduceerd.

2007 was het eerste jaar waarin tijdens de voedseltochten, behalve het Veluwemeer en de Steile Bank, ook het Ketelmeer meermaals door groepjes flamingo's bezocht werd.

December 2007 was aanmerkelijk kouder dan in de eerste wintermaand van de voorgaande jaren het geval was. In het midden van de maand viel er al een periode met matige vorst te noteren, die voor dichtvriezing van het meeste binnenlandse water zorgde. Flamingo's kunnen vorst heel goed verdragen, zolang er open water blijft waaruit ze hun voedsel kunnen zeven. In de Delta is open water eigenlijk altijd wel voorhanden. Een melding van 47 flamingo's op het Volkerakmeer op 30 december 2007 (www.waarneming.nl) past daarom prima in de verwachting dat de flamingogroep bij koud weer in zijn geheel het vertrouwde winterkwartier weer op zou zoeken.

4. Broedseizoen

Aan de paarvorming, de nestbouw en het daadwerkelijke broeden gaat de balts vooraf. De intensiteit daarvan nabij de broedplaats in het Zwillbrocker Venn kan van jaar tot jaar verschillen. Er zijn jaren waarin er uitgebreid en langdurig wordt gebaltst, en er zijn jaren dat er nauwelijks van baltsactiviteit sprake

is. In dat laatste geval heeft de balts al plaats gevonden in het overwinteringsgebied.

Het jaar 2007 liet in het Zwillbrocker Venn niet uitzonderlijk veel flamingobalts zien, maar er werden, zoals gewoonlijk, weer veel paringen geregistreerd. Ook in 2007 deed zich het verschijnsel van wederzijdse bestijgingen en copulaties van flamingopartners voor. Zie voor een uitgebreid verslag hierover op deze webpagina het opstel "Reciprocal Mounting and Copulation Behaviour in Chilean Flamingos (*Phoenicopterus chilensis*) in the Zwillbrocker Venn".

Na het vroege ei van begin april werd op 23 april een tweede ei in de kolonie gesignaleerd. Er was toen ook nog volop sprake van paarvorming, paringen en nestbouw.

Op 4 mei werd het eerste kuiken waargenomen, maar direct daarna ging het mis met de broedkolonie. Alle nesten werden verlaten. Het kuiken werd niet meer gezien en er werden drie dode vogels geteld, waarvan er één een bastaardvogel (Grote Flamingo x Caribische Flamingo) was. De flamingo's toonden schrikachtig gedrag en vluchtten voortdurend het open water op. Ook de andere broedvogels op het broedeiland toonden vergelijkbare onrust. Aangenomen werd dat een vos verantwoordelijk voor de verstoringen was, zoals dat ook het geval was geweest bij verstoringen van de broedkolonie eind negentiger jaren, maar in 2007 werden daarvoor uiteindelijk geen harde bewijzen gevonden.

In de twee weken die volgden, verliet een groot deel van de flamingo's, waaronder de meeste jonge vogels van 2005 en 2006, het broedgebied. Er werd opnieuw geprobeerd om nesten te bouwen, maar steeds weer werden die verlaten. De rust keerde maar langzaam terug.

Op een nieuwe plek op het broedeiland begon een inmiddels sterk gereduceerde groep flamingo's toen omstreeks 20 mei voor de derde keer met de bouw van nesten. Eieren volgden al snel en op 22 juni werd in deze derde kolonie een kuiken waargenomen (W. Smeenk). In de drie weken die volgden, kwamen er nog vijf kuikens bij.

Op 24 augustus werden deze kuikens geringd op een leeftijd van zes á negen weken. De determinatie wees uit dat het ging om vijf Chileense Flamingo's en één Grote Flamingo. Voor het eerst werden in 2007 bij het ringen ook wat veren van de jonge flamingo's verzameld om aan de hand daarvan de sekse te kunnen bepalen.

In september ontwikkelden alle jongen zich voorspoedig, maar in oktober leek de verdere ontwikkeling stil te staan. Mogelijk was de voedseltoestand in het Zwillbrocker Venn verslechterd als gevolg van de grote regenval gedurende de zomer van 2007, waardoor de waterspiegel hoog bleef en het voedsel erin te sterk verdund werd. Deze veronderstelling wordt echter niet ondersteund door bewijsvoering. Er vond geen kwalitatief en kwantitatief onderzoek van het Venn-water plaats (zie ter vergelijking ook het artikel "Periodieke Massasterfte onder Kleine Flamingo's (*Phoeniconaias minor*) in Oostelijk Afrika".

De kleinste van de zes jonge flamingo's, het Grote Flamingokuiken, overleefde deze situatie niet en werd op 17 oktober dood aangetroffen (W. Smeenk). De andere vijf jongen slaagden erin het Venn eind oktober vliegend te verlaten. Op 3 januari 2008 waren twee vliegende juvenielen van 2007 te zien op een foto die bij de Brouwersdam werd gemaakt (www.waarneming.nl).

5. Slot

Het jaar 2007 was een bijzonder jaar voor de flamingopopulatie in West Europa. Er werden diverse records gebroken. Maar eigenlijk gebeuren er ieder jaar bij deze populatie wel dingen, die nog niet eerder werden waargenomen. Het geeft aan dat men ten aanzien van deze vogels niet te snel tot afgeronde conclusies kan komen, maar dat slechts langjarige observaties het volledige beeld zullen opleveren.

6. Dankwoord

Iedereen die voor het schrijven van dit overzicht gegevens aanleverde, wordt hiervoor hartelijk gedankt. Met name moet Willy Smeenk genoemd worden, die in 2007 veel tijd stak in de observatie van de flamingokolonie in het Zwillbrocker Venn. Ook veel dank aan allen die meewerkten aan het ringen van de jonge flamingo's; een gebeurtenis die evenals voorgaande jaren weer op soepele wijze verliep. Teun Metselaar maakte zich zeer verdienstelijk met het ontwerpen en het onderhouden van de nieuwe website.

Veel dank ook aan alle medewerkers van het Biologische Station in Zwillbrock voor de al vele jaren durende prettige samenwerking.

Samengesteld door Joop Treep.
7 januari 2008

Jaaroverzicht 2008

1. Inleiding

Na het flamingojaaroverzicht over het jaar 2007 dat in januari 2008 verscheen, is dit het tweede: Het flamingojaaroverzicht 2008.

Evenals verleden jaar beperkt zich dit overzicht uitsluitend tot de in volle vrijheid levende flamingo's die voorkomen in West Europa. Deze flamingo's verblijven het grootste deel van de tijd in de Nederlandse kust- en binnenwateren, maar vestigden in 1983 een broedkolonie in het Duitse natuurreservaat "Het Zwillbrocker Venn" (52°3'N 6°42'O), direct aan de Nederlandse grens. Af en toe worden er één of enkele flamingo's gerapporteerd uit België en Denemarken.

Het verslag is grotendeels gebaseerd op de mededelingen die in 2008 op "ACTUEEL" van de webpagina www.flamingosinnederland.info werden gepubliceerd. De volledige teksten van "ACTUEEL" uit het jaar 2008 kunnen nog worden ingezien op "Flamingo's van Dag tot Dag 2007-2011" op deze webpagina.

Interessante informatie over de flamingo's, eventueel om op "ACTUEEL" te vermelden, wordt graag ontvangen op treepdevries@hetnet.nl.

Vanaf 1983 komen de flamingo's jaarlijks in het voorjaar naar het Zwillbrocker Venn, maar niet in alle jaren wordt er succesvol gebreed. In de jaren 1996 tot en met 2000 bleef de flamingokolonie zonder nageslacht en ook in het overzichtsjaar 2008 kropen er geen kuikens uit het ei.

Toch liet het begin van het broedseizoen in 2008 iets geheel anders verwachten. Al in januari en februari werd op diverse locaties in Nederland baltsgedrag bij de flamingo's waargenomen en eind januari verschenen de eerste flamingo's in het Zwillbrocker Venn. Op 14 maart deden daar 28 flamingo's mee aan de gemeenschappelijke balts (W. Smeenk), een nooit eerder waargenomen hoog aantal. Met nestbouw en broeden werd midden april aarzelend door enkele paren begonnen op een voorheen niet eerder voor nestbouw gebruikte plaats, maar al snel daarna liep het volledig mis. De nesten werden verlaten en de flamingo's trokken weg uit het gebied. Op 19 juni werd de laatste flamingo gezien in het Zwillbrocker Venn (W. Smeenk).

Begin februari scheidde een groep van tien Grote Flamingo's zich af van de grote gemengde *Phoenicopterus*-groep die toen op het Volkerakmeer verbleef, en koos domicilie op het Veluwemeer. Ze werden aanvankelijk vergezeld door één Chileense Flamingo; later voegden zich nog enige Chileenen bij hen. Na een week of twee keerden ze allemaal terug naar de Delta en sloten alle flamingo's zich weer aaneen in een grote groep. Als gemengde groep trokken ze daarna naar het broedgebied.

Veel opzien baarden in 2008 enige Kleine Flamingo's. In de maanden februari en maart hield zich een ongeringd exemplaar van die soort op op het eiland Texel (GPS53.0-4.8). Bijna tegelijkertijd, van maart tot mei, sloot een Kleine Flamingo zich aan bij de geregeld op het Veluwemeer verblijvende *Phoenicopterus*-flamingo's. Het al sinds enige jaren bekende tweetal Kleine Flamingo's dat foerageert op het wad in de buurt van Zwarte Haan (GPS53.3-5.6) werd in augustus en september versterkt met een derde exemplaar en hun aantal nam in oktober zelfs toe tot vier.

Twee 2^e-jaars flamingo's die in 2007 in het Zwillbrocker Venn uit het ei kropen, hielden zich gedurende bijna het hele jaar op in de Autrichepolder in Zeeuws-Vlaanderen (GPS51.2-3.8). Op zich is het heel gewoon dat jonge flamingo's zich in hun eerste jaar niet aansluiten bij de grote groep en niet naar het broedterrein terugvliegen, maar een zo langdurig binnenlands verblijf op één en dezelfde locatie mag toch wel opmerkelijk heten.

De herkomst van een ongeringde 2e-jaars Chileense Flamingo die in juli enige weken verbleef in de Sophiapolder bij Oostburg, eveneens Zeeuws-Vlaanderen (GPS51.3-3.5), bleef onduidelijk. Omdat deze vogel geen ringen droeg, is een geboorte in de broedkolonie in het Zwillbrocker Venn uiterst onwaarschijnlijk.

2. Soorten en aantallen

Ook in 2008 vormden de circa 35 Chileense Flamingo's (*Phoenicopterus chilensis*), de circa 15 Grote Flamingo's (*Phoenicopterus antiquorum/roseus*) en een enkele Caribische Flamingo (*Phoenicopterus ruber*) een gezamenlijke leefgroep. Er zijn nu, na het onsuccesvolle broedseizoen in 2008, nog geen aanwijzingen dat men op dit moment uit zou moeten gaan van een lager aantal dan 50 flamingo's.

In het voorjaar van 2007 kwam voor het eerst sinds vele jaren de enige Caribische Flamingo binnen de leefgroep niet naar de broedkolonie in het Zwillbrocker Venn. Maandenlang werd ze niet gezien. De terugkeer in 2008 van de Caribische Flamingo-vrouw in de groep was daarom zeker een bijzondere gebeurtenis. Dat het echt dezelfde flamingo betreft, mag voor 99% zeker worden aangenomen. Evenals in de jaren vóór 2007 vormde ze in 2008 een paar met een flink uit de kluiten gewassen ongeringde Grote Flamingo-man. Het gedrag van dit paar is zo specifiek, dat er weinig ruimte voor twijfel over hun identiteit is.

Er werden twee dode hybride flamingo's gevonden en daarmee werd het aantal binnen de groep levende hybriden flink gereduceerd. Voor zover bekend zijn er nu geen nakomelingen van de Caribische Flamingo-

vrouw meer in leven. Bij een drietal Chileense Flamingo's wordt nog getwijfeld of er misschien ook Grote Flamingo-bloed door hun aderen stroomt. De terugloop van het aantal hybride flamingo's ondersteunt de eerder gedane veronderstelling dat hybride flamingo's minder levensvatbaar zouden zijn en dat daarom de angst voor verdere hybridisatie en het uiteindelijk ontstaan van een "Westfalenflamingo" (T. GRIESOHN-PFLIEGER, 1995), niet overdreven zou moeten worden.

De afscheiding van de gemengde leefgroep door een tiental Grote Flamingo's gedurende twee weken in februari was een opmerkelijk gebeuren. Blijkbaar zien de verschillende flamingosoorten elkaar wél als familie, maar voelen ze ook duidelijk aan dat ze niet helemaal gelijk aan elkaar zijn. Een vergelijkbare scheiding binnen de leefgroep werd ook al eerder waargenomen in 1993 toen Grote Flamingo's en Chileense Flamingo's binnen de broedkolonie twee subkolonies vormden, en in 1996 toen er door de twee soorten voorafgaande aan de nestbouw gescheiden gebaltst werd.

Een vierde flamingosoort die in West Europa in het wild leeft, is de Kleine Flamingo (*Phoeniconaias minor*). Gedurende de laatste twee decennia zijn er voortdurend meldingen geweest van deze soort, zowel in het Delta- als in het Waddengebied. Regelmatig werden er de laatste jaren tweetallen van hen gemeld van het Grevelingenmeer en van de Waddenzee. Het is nooit geheel zeker geworden of het om één stel ging dat tussen de genoemde gebieden op en neer trok, of dat het om in totaal vier exemplaren van de soort ging. Een in 2002 uit een Belgisch vogelpark weggevlogen Kleine Flamingo met een rode ring met de letters CG werd in de jaren daarna zowel in de Delta als in de Waddenzee gezien.

De aanwezigheid in het voorjaar van een Kleine Flamingo op Texel en de toename tot vier exemplaren van de Kleine Flamingo nabij Zwarte Haan in het najaar, gecombineerd met meerdere meldingen over aanwezigheid van deze soort in het Middellandse Zeegebied gedurende de laatste jaren, leidde tot speculaties over een mogelijke uitbreiding van het leefgebied van deze flamingosoort in noordelijke richting.

Vele jaren was er geen contact tussen de *Phoenicopterus*-flamingo's en de Kleine Flamingo's in de West-Europese wateren. In de eerste jaren van deze eeuw werden een enkele keer Kleine en Grote Flamingo's gelijktijdig op het wad bij Zwarte Haan gezien. Vanaf 2006 nemen de contacten echter toe. Steeds vaker worden Kleine Flamingo's aangetroffen bij de andere flamingo's: Aan de Steile Bank, in het Veluwemeer, in het Ketelmeer en in november 2008 voor het eerst ook in het Volkerakmeer. In 2006 en 2007 waren er korte bezoeken van een Kleine Flamingo aan het *Phoenicopterus*-broedgebied in het Zwillbrocker Venn. Vier exemplaren van een soort

lijkt echter wel een héél smalle basis om aan voortplanting in de nabije toekomst te denken.

Het aantal naar het broedgebied komende flamingo's was vóór 2007 nooit groter geweest dan 40 stuks (geteld in 1996, J. Treep), in 2007 was het aantal plots minimaal 51, in 2008 werden er 45 geteld.

Sinds 1987 werden de meeste jonge flamingo's, die in het Zwillbrocker Venn uit het ei kropen, geringd. In 2007 droegen 25 flamingo's (= 49%) in het Zwillbrocker Venn eerder in dat gebied aangebrachte ringen. In 2008 waren dat er 22 (= 48,9%).

Van de 38 flamingo's die ná 2000 geringd werden, waren er in 2008 mogelijk nog 24 (= 63,2%) in leven, en zeker nog 20 (= 52,6%).

3. Fenologie

Het uitblijven van een echte winter doorkruist het door de *Phoenicopterus*-flamingo's in de tachtiger en negentiger jaren van de vorige eeuw ontwikkelde trekpatroon tussen verschillende gebieden in West Europa.

Evenals in de winter van 2006/2007 trokken in het najaar van 2007 niet alle flamingo's van de *Phoenicopterus*-populatie meteen naar de wateren van de Delta. Groepjes bleven achter op het Veluwemeer. In de loop van december werd het kouder en toen zochten ze toch allemaal het vertrouwde winterkwartier op. Tussen 30 december (aantal 47) en 12 januari (aantal 46, bron: www.waarneming.nl) waren ze bijna allemaal op het Volkerakmeer, maar op 31 januari bezocht een eerste groep Chileense Flamingo's al weer het Zwillbrocker Venn. Kort daarna scheidde de eerder genoemde groep van tien Grote Flamingo's zich af en zwierf gedurende twee weken over het Veluwemeer. Daarna verzamelden ze zich grotendeels weer in de Delta om vervolgens af te reizen naar het Veluwemeer en het Zwillbrocker Venn.

In maart, april en mei werd er voortdurend op en neer gevlogen tussen het Zwillbrocker Venn, het Veluwemeer en het Ketelmeer. In steeds wisselende samenstelling werden er groepen flamingo's in hun broedgebied en op de randmeren aangetroffen. Op één moment in maart werden er 45 flamingo's in het Zwillbrocker Venn geteld, maar het is heel goed mogelijk dat er in 2008 uiteindelijk meer flamingo's voor kortere of langere tijd zijn geweest.

De ongedurigheid van de flamingo's kan veroorzaakt zijn geworden door de wisselende weersomstandigheden. Door het zachte weer in de wintermaanden januari en februari waren ze al vroeg in broedstemming geraakt en wilden ze voortdurend vertrekken naar hun broedgebied. Maar in de loop van maart, toen ze daar uiteindelijk allemaal gearriveerd waren, veranderde het weer opnieuw. Het werd koud en guur met vorst in de nacht.

Pas in mei werd het echt warm weer, maar toen was mogelijk de broedlust de meeste vogels al vergaan. Samen met andere ongunstige factoren zoals predatie door vossen en het steeds verder dichtgroeien van het

broedeiland kan dit gezorgd hebben voor het mislukken van het broedseizoen 2008.

Na midden juni werden er geen flamingo's meer gezien in het Zwillbrocker Venn. Evenals in de jaren 1996-2000 viel de grote groep uiteen in kleinere groepen, die op en neer trokken tussen het Veluwemeer, de Steile Bank, het Ketelmeer en het Lauwersmeer.

In het midden van november trokken de meeste flamingo's weer naar de Delta om daar te gaan overwinteren.

4. Broedseizoen

Al in januari en februari toonden flamingo's baltsgedrag op de verschillende locaties waar ze toen verbleven. Ook toen ze op hun broedplaats aankwamen zat de stemming er nog goed in. Nog nooit hadden in het Zwillbrocker Venn zoveel flamingo's aan het baltslopen meegedaan als de 28 die W. Smeenk op 14 maart telde. Daarna verliep de stemming grotendeels, mogelijk als gevolg van het slechte weer.

Midden april bouwde een drietal paren nesten midden op het broedeiland, een plaats waar nog nooit eerder nesten gebouwd werden. De plek werd al snel verlaten. Een tweede poging werd ondernomen aan de oever van de kleine baai aan de oostzijde van het eiland en de derde mislukte poging vond eind mei plaats op de plek aan de noordzijde van het eiland waar ook in voorgaande jaren gebroed werd.

Steeds meer flamingo's verlieten het Zwillbrocker Venn definitief en werden nadien gezien op het Veluwemeer, aan de Steile Bank en op het Ketelmeer. Vooral het Ketelmeer lijkt de laatste jaren steeds aantrekkelijker voor de flamingo's te worden.

De mededeling in september van een vogelaar dat er jonge, reeds vliegvlugge flamingo's zouden zijn gezien in het Ketelmeer, kwam daarom helemaal niet ongelofwaardig over. Als de flamingo's ooit een ander broedgebied zouden kiezen dan het Zwillbrocker Venn, dan zou het Ketelmeer met een aantal kleine, voor predatoren ontoegankelijke eilandjes, zeker in aanmerking kunnen komen. Helaas bleek al snel dat de informatie afkomstig was van iemand met een dikke duim en moest men zich erbij neerleggen dat er in 2008 geen flamingo's zouden worden geboren in de West-Europese flamingopopulatie.

Het niet of niet met succes broeden gedurende één of meer opvolgende broedseizoenen in flamingobroedkolonies is een wereldwijd bekend verschijnsel en volstrekt niet verontrustend. Slechte resultaten in de ene kolonie worden opgevangen door betere resultaten in een andere.

Voor de West-Europese populatie met haar geringe omvang ligt het waarschijnlijk toch wat gecompliceerder: Deze populatie beschikt slechts over één bekende broedplaats. Niet broeden op deze broedplaats betekent dat er in het betreffende jaar geheel geen aangroei van de populatie plaats vindt, terwijl er

natuurlijk wel sprake is van natuurlijke sterfte. Een in omvang zo geringe populatie kan onder de kritische grens geraken waarop flamingo's überhaupt nog besluiten om te gaan broeden. Studie van flamingo's die in gevangenschap worden gehouden, maakte duidelijk dat het gaan broeden vermindert wanneer een populatie onder een aantal van 50 flamingo's geraakt, sterk vermindert onder de grens van 30 en geheel uitblijft bij minder dan 20 vogels (KING & WEEREN, 2005).

Behalve het uitblijven van het echt broeden bij de flamingo's, vielen ook de broedresultaten van Kokmeeuwen en Grauwe Ganzen in het gebied in het afgelopen jaar zwaar tegen. Dit was voor de beheerders van het natuurgebied reden om zich te beraden op te nemen maatregelen om het negatieve tijt te keren. Om de flamingo's in 2009 weer aan het broeden te krijgen zullen de volgende maatregelen worden genomen:

- a. Het raster om vossen van het broedeiland weg te houden, zal opnieuw onder stroom gezet worden.
- b. Een deel van het riet zal worden weggemaaid om zo een flinke vegetatievrije plek voor de flamingo's te creëren, waardoor de flamingo's weer een échte broedkolonie kunnen bouwen met dicht bij elkaar gelegen nesten, waarbij de voor flamingo's zeer belangrijke sociale interactie niet gestoord wordt door het vrije zicht ontnemende riet.
- c. Er zullen enige op flamingonesten gelijkende modderheuvels worden opgeworpen om daarmee in broedstemming verkerende flamingo's te stimuleren zelf nesten te gaan bouwen. Deze verleidingsmethode is op andere plaatsen (bijvoorbeeld in de Camargue in Frankrijk en bij Kamfersdam in Zuid-Afrika) met succes toegepast.

5. Slot

Ook het jaar 2008 liet weer een aantal bijzondere gebeurtenissen zien binnen de in West Europa levende flamingopopulatie. Er is alle aanleiding om de observaties in 2009 voort te zetten. Het zal reuze spannend zijn om te zien hoe de flamingo's zullen reageren op de veranderingen die ze bij terugkeer op hun broedplaats zullen aantreffen. Zullen ze zich door de genomen maatregelen laten stimuleren om weer te gaan broeden?

Het is jammer dat er zo weinig echt wetenschappelijk onderzoek plaats vindt naar de ontwikkelingen in deze flamingogroep. Zowel dierenparken als beschermers van flamingo's elders op de wereld zouden veel belangrijke kennis op kunnen doen door de bestudering van het gedrag van deze bijzondere populatie. Er zijn in het Biologische Station van Zwillbrock volop faciliteiten (wetenschappelijk geschoold personeel, laboratorium, huisvesting) beschikbaar om daar korter- of langerlopende onderzoeken te verrichten. Gedragswetenschappelijk onderzoek kan op verant-

woorde wijze plaatsvinden omdat een steeds groter (het grootste) deel van de flamingo's individueel herkenbaar is gemaakt door de ringen die gedurende de afgelopen twintig jaar werden aangebracht. Ook voor studenten van bijvoorbeeld de HBO-opleidingen diermanagement liggen hier grote kansen.

6. Dankwoord

Ieder die voor het schrijven van dit overzicht gegevens aanleverde, wordt hiervoor hartelijk gedankt. Met name wordt Willy Smeenk genoemd,

die ook weer in 2008 veel tijd stak in de observatie van de flamingokolonie in het Zwillbrocker Venn. Teun Metselaar maakte zich weer zeer verdienstelijk met het onderhouden van de webpagina.

Veel dank ook aan alle medewerkers van het Biologische Station in Zwillbrock voor de al vele jaren durende prettige samenwerking.

Samengesteld door Joop Treep.
22 januari 2009

Jaaroverzicht 2009

1. Inleiding

Evenals in voorgaande jaren behandelt dit flamingo-jaaroverzicht exclusief de ontwikkelingen binnen de vrijlevende flamingopopulatie van West Europa. Jaaroverzichten over 2007 en 2008 verschenen in januari 2008 en 2009.

De inhoud van het jaarverslag is grotendeels gebaseerd op de berichten die in de rubriek "ACTUEEL" op www.flamingosin nederland.info in 2009 verschenen. De volledige teksten van die berichten zijn onder de kop "Flamingo's van Dag tot Dag 2007-2012" in te zien.

In onze omgeving leven vier verschillende flamingosoorten. De Grote, de Chileense en de Caribische Flamingo's, alle behorend tot het geslacht *Phoenicopterus*, zijn nauw aan elkaar verwant. In snavelbouw en daarmee de aard van het voedsel dat gezocht wordt, wijken deze soorten af van de Kleine Flamingo van het geslacht *Phoeniconaias*.

Met de *Phoenicopterus*-flamingo's ging het in 2009 niet goed. Evenals in het jaar 2008 mislukte het broeden in de flamingobroedkolonie in het Zwillbrocker Venn (52°3'N 6°42'O) in Duitsland. De meerjarige uitblijvende aanwas laat zich nu ook vertalen in een duidelijk kleiner wordende omvang van deze populatie. Na half juni blijkt daarbij een aanzienlijk deel van de Grote Flamingo's niet meer in West Europa te vertoeven; waarschijnlijk zijn zij naar andere gebieden uitgeweken.

Met de Kleine Flamingo's ging het daarentegen juist erg goed. Hun aantal steeg in de loop van het jaar tot zeven exemplaren, een niet eerder vastgesteld maximum in West Europese wateren. Het buitendijkse wad ten noorden van Zwarte Haan (53°19'N 5°37'O) lijkt hun vaste foerageer- en verblijfsplaats te zijn geworden.

Diverse onderzoeken wijzen erop dat de waterkwaliteit in het Volkerakmeer en het Grevelingenmeer, het overwinteringsgebied van de *Phoenicopterus*-flamingo's, jaar na jaar slechter wordt. Welke gevolgen dat heeft voor het voedselaanbod voor de flamingo's die hier gewoonlijk een belangrijk deel van het jaar doorbrengen, valt nog niet in te schatten. Al eerder werd er verondersteld dat het voortijdig verlaten in de winter van de wateren in de Delta door de flamingo's mogelijk niet alleen samenhang met een aantal opeenvolgende zachte winters, maar mogelijk ook werd veroorzaakt door deze verslechterende omstandigheden (Zie "Flamingo's in het Wolderwijd" op deze webpagina). Dat zou het voor de flamingo's in de toekomst moeilijker kunnen maken om strenge winters door te komen. Tijdens strenge vorst kunnen de vogels voor het zoeken van voedsel immers geen gebruik maken van de bevroren binnenwateren, zoals de Randmeren, maar zijn ze volledig aangewezen op de open blijvende wateren in de Delta.

Het belang van het aanbrengen van goed afleesbare individuele pootbanden bij de jonge flamingo's die in het Zwillbrocker Venn uit het ei komen, werd in 2009 onderstreept door het gedrag van de Chileense Flamingo met de code ZV11. De vogel verbleef in de eerste week van april in de broedkolonie in het Zwillbrocker Venn. Daarna verliet hij de groep en verbleef in zijn eentje eerst enige dagen in een plas bij Zwolle en daarna enige tijd in het Ketelmeer. Vervolgens keerde hij weer terug in het Zwillbrocker Venn. Tijdens zijn zwerftocht werd zijn pootband meerdere malen afgelezen. Dezelfde vogel had eind maart 2006 een vergelijkbaar uitstapje gemaakt. Toen verbleef hij zonder gezelschap van andere flamingo's een week lang in het Bargerveen in Zuidoost Drenthe, een locatie waar zich verder nooit flamingo's laten zien. Een zeer opmerkelijk gedrag voor een individu van een vogelsoort waarvan de leden zich normaliter in grote groepen aaneensluiten.

2. Soorten en aantallen

In het voorjaar van 2009 kwamen er minimaal 40 flamingo's naar de flamingobroedplaats in het Zwillbrocker Venn. Dit is geen laag aantal als het vergeleken wordt met tellingen in eerdere jaren. Tussen 1982 en 2006 was het aantal getelde flamingo's in het Zwillbrocker Venn lager, met aantallen tussen 6 en 39, met uitzondering van het jaar 1996 toen er ook 40 flamingo's geteld werden. In 2007 steeg het aantal plotseling tot 51 en in 2008 werden er 45 geteld. Ten opzichte van 2007 was er in 2009 dus wel sprake van een duidelijke terugval in het aantal. Bovendien bestaat de indruk dat in de laatste jaren eigenlijk de gehele *Phoenicopterus*-populatie van West Europa in het voorjaar naar de broedplaats komt, terwijl dat vroeger niet het geval was. Van één Chileense Flamingo (ZV10), die in het voorjaar wél werd gesignaleerd op het Veluwemeer, is bekend dat die in 2009 niet in het Zwillbrocker Venn werd afgelezen. Samen met de 29 Chileense Flamingo's die daar wél aanwezig waren, komt het aantal op 30. De sterkte van de Chileense Flamingo's binnen de populatie kan daarmee worden vastgesteld op ongeveer 30 exemplaren.

Het aantal Grote Flamingo's dat naar de broedplaats kwam, liep, na een aanmerkelijke toename in 2007 (12 exemplaren) en 2008 (11 exemplaren) in 2009, terug tot 9. Na half juni werden er in de Nederlandse wateren niet meer dan vijf exemplaren Grote Flamingo's geteld. Het duidt erop dat een deel van hen het gebied heeft verlaten. Het hoogste aantal Grote Flamingo's dat ooit werd geteld in het Zwillbrocker Venn was 13 in het jaar 1993. Er werden toen door zes Grote Flamingo-broedparen met succes minimaal twee kuikens grootgebracht. Eén daarvan maakt nu nog deel uit van de populatie. Opmerkelijk was dat in het volgende broedseizoen, dat van 1994, er maar zes

Grote Flamingo's naar de broedplaats kwamen. De Grote Flamingo die toen opgroeide, is ook nog steeds in leven.

In 1995 en 1996 was er in de populatie een broedpaar Caribische Flamingo's. Vanaf 1997 is alleen het vrouwtje nog in de groep aanwezig. Zij heeft een langjarige partner gevonden in een fors uitgevallen, niet geringde Grote Flamingo-man. Ook in 2009 maakte dit paar deel uit van de populatie en was op de broedplaats present. In december j.l. werd de enige Caribische Flamingo in de populatie weer diverse malen in de Delta waargenomen..

Uitgaande van een populatie van ca. 30 Chileense en ca. 10 Grote Flamingo's betekent het dat de gehele *Phoenicopter*-populatie ca. 40 bedraagt. In 2009 werden 23 van deze flamingo's door het aflezen van hun ringen herkend. Dat is een percentage van 57,5 %. Van deze vogels werden er zeven geringd tussen 1990 en 1995, de overige 16 werden geringd tussen 2001 en 2007. We mogen aannemen dat een deel van de ongeringde Chileense Flamingo's gedurende de tachtiger jaren ongeringd is uitgevlogen en dat een ander deel de in latere jaren aangebrachte ringen is kwijtgeraakt. Bij de Grote Flamingo's kunnen er ongeringde exemplaren vanuit zuidelijke of oostelijke populaties naar West Europa gekomen zijn.

De *Phoenicopter*-flamingo-populatie is daarmee relatief jong. Het aandeel oude, ongeringde vogels, waarmee de populatie in het begin van de zeventiger jaren begon, zal nog maar heel gering zijn en zal in de komende jaren waarschijnlijk snel verder afnemen.

Partnerschappen tussen flamingo's van verschillende soorten kunnen leiden tot hybride nakomelingen. Het enige Caribische Flamingo-wijfje in de Zwillbrocker populatie heeft in de loop der jaren minimaal drie jongen grootgebracht. Omdat zij de enige Caribische Flamingo in de groep is, móeten haar jongen hybriden zijn geweest. Dat was ook duidelijk te zien aan de afwijkende kleuren van veren en naakte delen die deze vogels bij het opgroeien ontwikkelden.

Ook tussen Grote Flamingo's en Chileense Flamingo's zijn er partnerschappen vastgesteld, zowel in de combinatie Man Chileense met Vrouw Grote Flamingo, als Vrouw Grote met Man Chileense Flamingo. Ook bij hun bastaarden vallen de kenmerken die van de verschillende ouders afkomstig zijn vrij duidelijk vast te stellen, wanneer de vogels verder opgroeien.

Hybridisatie is een verschijnsel dat vrij algemeen niet wordt toegejuicht, zeker als het gaat om hybridisatie tussen soorten die van nature in Europa voorkomen en soorten die door menselijk ingrijpen van elders op de wereld hier terecht gekomen zijn. Het gevaar bestaat dat bij het deelnemen van de hybride nakomelingen aan het voortplantingsproces de zuivere genenpool van de soorten wordt verontreinigd als er kuikens in de tweede generatie uit het ei komen. De critici van het bestaan van de gemengde broedpopulatie in het Zwillbrocker Venn kunnen echter worden gerust-

gesteld: Van alle hybriden die daar in de loop der tijd uit het ei kwamen, heeft slechts één exemplaar (geboren in 2007) overleefd tot in 2009. Al eerder werd verondersteld dat de hybride flamingo's als vrij levende vogels mogelijk minder overlevingskracht bezitten dan raszuivere vogels en daarom niet vergeleken kunnen worden met de wél langer in leven blijvende hybride flamingo's die in gevangenschap verblijven.

Het tweede nadeel van het ontstaan van gemengde paren in de Zwillbrocker broedkolonie is dat de totale voortplantingscapaciteit van zowel de Grote als de Chileense Flamingo's erdoor vermindert. Iedere flamingo die een partner uitzoekt van de andere soort, neemt daarmee voor dat jaar niet deel aan de voortplanting van de eigen soort. De eventuele nakomelingen blijven gelukkig niet al te lang in leven, maar het broedsucces van die betrokken vogels is daarmee gelijk aan niets.

De mogelijkheid om één van de soorten binnen de populatie te vervangen door exemplaren van de andere soort (en dan bij voorkeur het vervangen van de Chileense Flamingo's door de in Europa van nature voorkomende Grote Flamingo's) zou daarom kunnen worden overwogen. Hoewel dan wel van het tot nu toe gehuldigde principe zou moeten worden afgestapt dat er in de populatie niet door mensen wordt ingegrepen. Dit is een beslissing die niet zo maar één-twee-drie genomen kan worden, zeker niet omdat de flamingo's afwisselend in twee staten en dus twee rechtsgebieden verblijven. En wie zou dan degene moeten zijn, die die beslissing neemt? Het volledig elimineren van de gehele populatie, zoals door sommigen wordt geopperd, zou een negatief ingrijpen zijn op het huidige proces van hervestiging van de Grote Flamingo's in West Europa. Dat zou tegen alle internationale beschermingsmaatregelen indruisen en is dus onbespreekbaar.

Al sedert jaren werden in het Grevelingenmeer en in de Waddenzee af en toe Kleine Flamingo's waargenomen. In de loop der jaren werd het wad ten noorden van Zwarte Haan dé plaats waar men veel kans maakte Kleine Flamingo's aan te treffen. In de loop van 2008 nam het aantal Kleine Flamingo's op die plaats toe van twee tot vier exemplaren. Het was toen echter niet duidelijk of hier sprake was van een bijeenkomen van twee eerder al waargenomen paren, of dat er een echte toename van Kleine Flamingo's in West Europa had plaatsgevonden. In februari en maart 2009 waren er weer verschillende waarnemingen van vier Kleine Flamingo's bij Zwarte Haan. Gedurende het voorjaar van 2009 groeide het aantal op die plaats, eerst naar vijf en vervolgens in de zomer naar zes exemplaren. Als klap op de vuurpijl verscheen er in het najaar een zevende Kleine Flamingo op het wad ten zuidoosten van Vlieland. Waarschijnlijk was nummer vijf (en misschien zelfs nummer zes) al wat langer in het land, want midden februari werd een Kleine Flamingo op het Veluwemeer gezien in

gezelschap van een Grote Flamingo, begin maart werd er één gezien op de Hellegatsplaten, eveneens in gezelschap van andere flamingo's, en eind maart was er weer één te zien in de inmiddels van het Volkerakmeer naar het Veluwemeer verhuisde *Phoenicopterus*-groep. In de loop van april trokken de *Phoenicopterus*-flamingo's naar het Zwillbrocker Venn en op 3 mei waren er "plotseling" vijf Kleine Flamingo's op het wad bij Zwarte Haan.

Waar de Kleine Flamingo's vijf t/m zeven vandaan zijn gekomen, is volstrekt onduidelijk. Een wilde herkomst mag zeker niet bij voorbaat worden uitgesloten, zeker niet als men weet dat er in het voorjaar van 2009 ook zes Kleine Flamingo's opdoken in de broedkolonie van de Grote Flamingo's in de Laguna de Fuente de Piedra in Zuid Spanje, waarbij twee paren van hen serieuze voorbereidingen leken te treffen om te gaan broeden op die plek (zie voor de toename van het aantal Kleine Flamingo's ook het opstel "Kleine Flamingo's in Nederland").

3. Fenologie

Het strengere weer in de maanden januari en februari 2009 zorgde ervoor dat de flamingo's hun overwinteringsplek in het Volkerakmeer trouw bleven en dat ze niet, zoals in de zachtere voorgaande jaren, al vroeg weer vertrokken in de richting van het Veluwemeer.

Vanaf het einde van februari vertrokken de flamingo's in kleine groepjes naar het oosten. Op de 23^e van die maand werden er 18 flamingo's geteld op het Veluwemeer en vier in het Zwillbrocker Venn. Op 1 maart werden de laatste 10 flamingo's waargenomen op de Hellegatsplaten in het Volkerakmeer en daarna verbleef de groep op het Veluwemeer. Vanaf daar werden er door steeds groter wordende groepen steeds langer wordende bezoeken gebracht aan het Zwillbrocker Venn. Op 2 april werden er nog 35 flamingo's geteld op het Veluwemeer. Maar op 12 april waren er 34 in het Zwillbrocker Venn en op 1 mei was het aantal op die laatste plaats toegenomen tot 40.

In de eerste week van mei werd er met broeden gestart en bleven de meeste flamingo's gedurende drie weken voornamelijk in de buurt van de broedplaats. De waarnemers van de broedende flamingo's bereidden zich al voor op het uitkomen van de eieren dat omstreeks 1 juni plaats zou moeten vinden, maar omstreeks 25 mei vond er een ernstige verstering in de broedkolonie plaats. De flamingo's lieten hun nesten in de steek en verlieten massaal het Zwillbrocker Venn. Op 2 juni waren er welgeteld nog drie flamingo's bij de broedplaats aanwezig en bevonden bijna alle uitgeweken vogels zich weer op het Veluwemeer. In de dagen daarna keerden de meeste van hen wel weer terug naar het Zwillbrocker Venn en er werden daar opnieuw 33 flamingo's geteld. Na de zonnewende verlieten de flamingo's de plek opnieuw en werden er groepjes waargenomen in het Grevelingenmeer, het Veluwemeer, het Ketelmeer, het Lauwersmeer, in het noorden van Noord-Holland

en aan de Steile Bank; een uiteenvallen van de grote groep zoals die ook was waargenomen in de jaren 1996-2000 en 2008 na het mislukken van de broedseizoenen in die jaren. Opmerkelijk was wel het geringe aantal Grote Flamingo's dat zich in die groepjes liet zien.

In de loop van november bleken groepjes flamingo's de weg naar de Delta weer gevonden te hebben en vond daar langzaam de hergroepering plaats. In de koude decembermaand verbleef de grote groep voornamelijk op het Grevelingenmeer.

4. Broedseizoen

Al gedurende de wintermaanden werden de eerste baltsuitingen waargenomen bij de flamingo's die toen in de Delta verbleven. Op 31 januari 2009 werd een grote groep flamingo's op de Hellegatsplaten gezien die intensief met de kop op hun uitgestrekte halzen liepen te zwaaien (zie het opstel: "Balts en paarvorming bij de flamingo's in het Zwillbrocker Venn"). Het is niet bekend of er daarna, nadat de groep naar het oosten was vertrokken, op het Veluwemeer ook nog uitgebreid gebaltst werd. Na terugkomst in het Zwillbrocker Venn is er nog wel enig baltsgedrag waargenomen.

Om de flamingo's te verleiden tot het bouwen van nesten, hadden de beheerders van het Zwillbrocker Venn in de winter van 2008/2009 diverse beheersmaatregelen op en rond het flamingobroedeiland in de Lachmowensee genomen:

- a. De hoogopgaande riet- (*Phragmites australis*) en bitterzoet- (*Solanum dulcamara*) begroeiingen werden grotendeels weggemaaid om de flamingo's bij de aanvang van het broedseizoen een ongestoorde doorblik te verschaffen;
- b. er werden op twee plaatsen aan de oever van het eiland groepjes op flamingonesten gelijkende modderheuvels opgeworpen, en
- c. het onder stroom staande raster om vossen te weren werd hersteld en weer in gebruik genomen.

Aanvankelijk leken de in maart definitief in het Zwillbrocker Venn teruggekeerde flamingo's positief op deze maatregelen te reageren. Regelmatig werden flamingo's gezien die zich neervlijden op de kunstmatige nesten. Maar het eerste ei werd nog vóór 20 april gelegd op een zelfgebouwd nest door het Grote Flamingo-wijfje met de pootband-code ZV15, de flamingo die zelf in 2003 in het Zwillbrocker Venn uit het ei kroop en daarna enige tijd naar Frankrijk was geëmigreerd. Dit ei ging al snel verloren, maar in de eerste week van mei werd er door zeker 10 flamingo's vast op zelfgebouwde nesten gezeten. Er is niet gecontroleerd of al deze nesten ook echt met eieren waren belegd, maar enige eieren waren er zeker.

Alles leek verder voorspoedig te gaan. De inmiddels 40 aanwezige flamingo's bleven gedurende enige weken alle in de buurt van de broedplaats, hetgeen

erop wijst dat er voldoende voedsel in de Lachmönensee aanwezig was. Er was ook sprake van een zekere rust in de broedkolonie; het paniekerige gedrag van de twee voorgaande jaren waarbij de op de nesten zittende flamingo's telkens werden opgeschrikt en het water invluchtten, werd niet waargenomen.

Iedereen bereidde zich voor op het uitkomen van de eieren hetgeen omstreeks de 1^e juni werd verwacht. Daarom was de teleurstelling des te groter toen omstreeks de 26^e mei plotseling alle nesten verlaten bleken te zijn. Al snel verlieten alle flamingo's het Zwillbrocker Venn en ze vlogen naar het Veluwemeer. Na een week keerden de meeste terug naar de broedplaats en er werden opnieuw paringen waargenomen.

Het was inmiddels echter al te ver in het jaar en de flamingo's gingen er niet toe over een tweede broedpoging te wagen, en toen na midzomer de aantallen flamingo's in het Zwillbrocker Venn af begonnen te nemen, was het duidelijk dat er in 2009 opnieuw geen kleine flamingootjes in het Zwillbrocker Venn te bewonderen zouden zijn.

In het najaar werd waargenomen dat twee vossen op klaarlichte dag een ondiepte overstaken om het eiland te bereiken op de plaats waar eerder de flamingo's op hun nesten hadden gezeten. Het gaf maar weer eens aan dat het plaatsen van een raster voor roofdieren niet altijd een afdoende maatregel is. Ook vossen zijn klaarblijkelijk bereid een nat pak te halen wanneer zij weten dat er iets lekkers te halen valt.

5. Slot

Wanneer men constateert hoeveel enthousiasme het broeden van Kraanvogels en Zeearenden bij mensen in Nederland oproept, dan is het bijna onbegrijpelijk dat er helemaal geen liefhebbers of wetenschappelijke onderzoekers zouden zijn die het broeden van de flamingo's direct aan de Nederlandse grens, werkelijk van dag tot dag, van uur tot uur, zouden willen volgen. Het intensief volgen van het broedproces zou meer inzicht kunnen verschaffen in de oorza(a)k(en) die meerdere malen ertoe he(eft)bben geleid dat de flamingo's hun broedpogingen hebben afgebroken. De boosaardigheid die bepaalde "natuurvrienden" en "wetenschappers" tonen ten opzichte van hen die wel geïnteresseerd zijn in het wel en wee van de flamingo's kunnen zeker een oorzaak zijn dat mogelijke geïnteresseerden worden afgeschrikt.

De opsteller van dit jaarverslag wil nog wel één keer gezegd hebben dat hij het uitermate dom vindt van bepaalde personen dat die zich vijandig tegenover hem gedragen omdat hij het doen en laten registreert van een groep vogels waarvan die anderen vinden dat die vogels hier niet thuis horen en dingen met elkaar doen die door die personen worden afgekeurd. Het is uitermate kwalijk dat men valselijk beweert dat de opsteller van het verslag het leuk zou vinden wanneer

er een soort mengflamingo in West Europa zou ontstaan, en dat ook zou bevorderen. De schrijver dezes is iemand die al meer dan 35 jaar in flamingoachtigen is geïnteresseerd, ze bestudeert, en die tracht op wetenschappelijke wijze de gebeurtenissen binnen de toevallig in zijn omgeving levende flamingogroep vast te leggen. Met het ontstaan en de samenstelling van deze flamingogroep heeft hij volstrekt niets van doen gehad. Over die gebeurtenissen binnen de groep (o.a. homoseksueel gedrag, overspel en het vormen van gemengdsoortige paren) heeft hij als wetenschapper principieel geen mening. Hij registreert ze slechts. En zijn gebundelde waarnemingen van het flamingogedrag, met daarbij een wetenschappelijk gefundeerde toelichting, stelt hij om niet aan ieder beschikbaar die daarvan kennis wil nemen.

Met deze laatste zin zijn we op een ander punt aangekomen: De openbaarheid van wetenschappelijk onderzoek. De laatste jaren valt er een tendens te bespeuren dat het internet steeds vaker wordt gebruikt om wetenschappelijke kennis te verhandelen en niet meer dient om kennis uit te wisselen. Het is van den zotte dat er webpagina's worden opgericht waarvan men tegen betaling lid moet worden om kennis te kunnen nemen van de waarnemingen en andere informatie die daarop gepubliceerd worden. Dat er tijdschriften zijn die niet langer bereid zijn om een kopie van een eerder gepubliceerd artikel tegen betaling van kopieer- en verzendkosten aan geïnteresseerden toe te sturen, maar daarvoor aanzienlijke betalingen verlangen. Betalingen waarvan dan vervolgens de auteurs, die hun artikel om niet aan het tijdschrift beschikbaar stelden, niet meeprofiteren! Het maakt het werk van een onafhankelijk onderzoeker niet gemakkelijker.

Ook niet gemakkelijker wordt het door het gedrag van bepaalde personen die bewust foutieve of verzonnen informatie doorgeven.

6. Dankwoord

In 2009 werd www.flamingosinnederland.info gestyled en vereenvoudigd.

Direct vanaf de pagina waarop de bezoeker binnenkomt, kunnen nu alle relevante items worden opgevraagd. Teun Metselaar wordt voor de ombouw hartelijk gedankt.

Willy Smeenk, Wim Rots, de medewerkers van het Biologische Station in Zwillbrock en alle anderen die hier niet met name genoemd worden, worden hartelijk bedankt voor het doorgeven van informatie over de flamingo's, het toezenden van foto's en de prettige samenwerking in 2009 en voorgaande jaren.

Samengesteld door Joop Treep
14 januari 2010

Jaaroverzicht 2010

1. Inleiding

Zoals in de laatste jaren gebruikelijk verschijnt in januari het flamingojaarverslag over het voorgaande jaar. Nog steeds heeft dit verslag uitsluitend betrekking op de ontwikkelingen bij de vrijlevende flamingo's in Nederlandse en aangrenzende wateren. Het verslag is een samenvatting van de berichten die in 2010 verschenen in de rubriek "ACTUEEL" op de webpagina Flamingo's in Nederland www.flamingosin nederland.info. De gehele informatie blijft in te zien op het pdf-document "Flamingo's van Dag tot Dag 2007-2012".

In een Australisch dierenpark verblijft een flamingo die al zeker 85 jaar oud is. Een overduidelijk bewijs dat flamingo's langlevende vogels zijn. Hun uitgebreide levensverwachting maakt het hun mogelijk het broeden gedurende enige jaren over te slaan.

En het is daarom ook niet meteen fataal voor het overleven van een flamingopopulatie wanneer die er niet in slaagt zijn broedinspanningen met succes af te ronden. Voor het derde jaar op rij was dit het geval bij de flamingobroedkolonie in het Zwillbrocker Venn (52°3'N 6°42'O).

Ondanks het uitblijven van aanwas waren de aantallen in het Zwillbrocker Venn getelde Caribische (*Phoenicopterus ruber*), Grote (*Ph. antiquorum/roseus* en Chileense Flamingo's (*Ph. chilensis*) met één, negen en negenentwintig exemplaren in 2010 exact gelijk aan de getelde aantallen in 2009. Bovendien verbleef in beide jaren de enige nog in leven zijnde hybride (Grote x Chileense) flamingo binnen de populatie in het Venn. De stijging van 40 naar 41 in het Zwillbrocker Venn getelde flamingo's in het afgelopen jaar was het gevolg van een meerdaags bezoek van een Kleine Flamingo aan deze plaats.

Vermoedelijk als gevolg van de zachte winters in de eerste jaren van de 21^e eeuw, hadden de flamingo's van West Europa hun overwinteringsgedrag dat ze in de tachtiger en negentiger jaren van de vorige eeuw ontwikkeld hadden waarbij ze de wintermaanden in de Zeeuws/Zuid-Hollandse Delta verbleven, aangepast. Steeds meer leden van de groep bleven hangen in het Veluwemeer en kwamen in de winter maar voor korte tijd of zelfs helemaal niet meer naar de Delta. Hoewel de gemiddelde temperaturen op de aarde gedurende de afgelopen 40 jaar ruim een halve graad Celsius gestegen zijn, beleefden we in onze omgeving juist de afgelopen drie jaren koudere winters dan op basis van die ontwikkeling verwacht werd. Pragmatisch als flamingo's zijn, grepen die meteen terug op hun oude gewoonte de winterperiode te beginnen in het Volkerakmeer om dat bij aanhoudende vorst te vervuilen voor het Grevelingenmeer. De naar voren gebrachte vrees dat ook een verslechterde waterkwaliteit in het Volkerakmeer in eerdere jaren de

flamingo's zou kunnen hebben beïnvloed in het nemen van het besluit om in de winter op het Veluwemeer achter te blijven, wordt met goede argumenten weersproken door Kees de Kraker die in een artikel in STERNA met de titel "Het gaat weer beter met het Krammer-Volkerak" aantoont dat de waterkwaliteit zich in de laatste jaren juist weer in de goede richting ontwikkelt. Het artikel maakt echter ook melding van dreigende toename van de recreatiedruk en visserij, hetgeen in de toekomst de aantrekkelijkheid van het gebied voor flamingo's toch zou kunnen doen verminderen.

2. Soorten en aantallen

De grootste groep flamingo's vormen nog steeds de *Phoenicopterus*-flamingo's. Zoals in de inleiding aangegeven wordt, is het aantal van hen gedurende het afgelopen jaar niet zichtbaar afgenomen, ondanks uitblijvend broedsucces. Veertig flamingo's, verdeeld over drie soorten, blijft echter een uiterst gering aantal en de groep blijft daarmee kwetsbaar.

De laatste zes weken van 2010 brachten opnieuw streng winters weer, waardoor de groep evenals in de eerste maanden van het jaar gedwongen was zijn toevlucht te nemen tot het water van het Grevelingenmeer. De flamingo's mogen dan in de loop der jaren wel getoond hebben dat ze strenge winters goed kunnen doorstaan, een milde winter geeft natuurlijk aan alle vogels en ook aan flamingo's betere overlevingskansen. Een merkbare natuurlijke aangroei door een aantal succesvolle broedseizoenen zal zeker een positieve uitwerking hebben op de groep. Ook de natuurlijke of door mensen gefaciliteerde vestiging van Grote Flamingo's in West-Europese wateren vanuit zuidelijke of oostelijke wilde populaties of afkomstig vanuit dierenparken zou gunstig voor de populatie zijn.

Bij 18 *Phoenicopterus*-flamingo's werden in 2010 ringen afgelezen. De meeste aflezingen vonden, zoals gewoonlijk, plaats in het Zwillbrocker Venn. Diverse flamingo's werden daar vele malen afgelezen. Het is wel opmerkelijk dat, terwijl de samenstelling van de flamingogroep in het Zwillbrocker Venn, naar soorten verdeeld, gelijk bleef, het aantal aan ringen herkende flamingo's afnam van 22 in 2009 tot 18 in 2010. Het is echter heel goed mogelijk dat individuele flamingo's hun ringen verloren hebben (of zelf met de snavel losgepulkt hebben). Verlies van ringen bij flamingo's is ook vanuit dierenparken bekend.

Op het broedeiland werd in mei de losse ring met code ZV10 gevonden zonder dat er stoffelijke resten van een flamingo in de buurt gevonden werden. De ring werd in 2001 bij een jonge Chileense Flamingo op de broedplaats aangebracht. Na vele aflezingen in de loop der jaren, was in het voorjaar van 2009 de ring voor het laatst afgelezen in het Veluwemeer,

maar daarna niet meer.

In het vorige jaarverslag werd melding gemaakt van de opzienbarende groei van het aantal vrijlevende Kleine Flamingo's (*Phoeniconaias minor*) in West-Europa in 2009, de vierde hier in vrijheid levende flamingosoort. Hoewel nog eind 2009, kort vóór de jaarwisseling, zes van hen in Noord Nederland op het wad tussen de ijsschotsen werden gezien, bedroeg het maximale aantal waargenomen vogels van deze soort in 2010 slechts drie. Eén keer werden er vier gemeld, maar een verwisseling met Chileense Flamingo's kan daarbij niet uitgesloten worden. Heel opmerkelijk was de waarneming in mei 2010 van twee Kleine Flamingo's in het Deense Jutland. Later vlogen de vogels nog door via het Zweedse Øland naar Finland. Eén van de twee vogels werd herkend aan de ringen die hij droeg. Het bleek een uit een Belgisch park in 2002 weggevlagen flamingo te zijn die de jaren daarna meerdere keren werd gezien in de Delta en in het Waddengebied. Ook in Spanje was het aantal Kleine Flamingo's in 2010 opmerkelijk kleiner dan in het voorgaande jaar. Natuurlijke trekbewegingen van deze vogels kunnen niet uitgesloten worden.

3. Fenologie

Evenals dat het geval was in 2009 zorgde het winterweer in januari en februari 2010 ervoor dat de binnenlandse wateren lang dichtgevroren bleven. Voor de flamingo's was dit waarschijnlijk reden om niet al te vroeg terug te keren naar het Zwillbrocker Venn en het Veluwemeer. De eerste aankomst van acht flamingo's in het Zwillbrocker Venn op 28 februari was qua datum toch aardig gemiddeld (uitschieters: in 1996 kwam de eerste flamingo pas op 4 april, en in 2007 was een vijftal al op 15 januari terug).

Maar in de eerste weken na hun terugkeer naar het oosten bleef het weer nog onaangenaam. De meeste flamingo's verbleven toen op het Veluwemeer. Door kleine groepjes werd op en neer gependeld tussen deze plaats en het Zwillbrocker Venn. Op 3 april vloog plotseling een groep van 17 stuks van het Veluwemeer naar een zeilplas bij Wildervank in de provincie Groningen. Daar bleven ze maar kort en binnen een paar dagen waren ze allemaal weer terug. Op 10 april werden er 24 flamingo's geteld in het Zwillbrocker Venn en daarna was al snel de hele groep bij de broedplaats aanwezig. Na een korte balts, die op 2 mei definitief voorbij was, werd met de nestbouw begonnen in de laatste week van april.

Het mislukken van het broedseizoen (zie **4. Broedseizoen**) leidde ertoe dat de laatste flamingo op 6 juli het Venn al weer verlaten had. Hun aanwezigheid in het Zwillbrocker Venn in 2010 had dus nauwelijks drie maanden geduurd, een tegenvaller voor de vele belangstellenden die door de berichten over de aanwezigheid van flamingo's naar het gebied gelokt worden.

Begin augustus waren de meeste flamingo's al weer teruggekeerd in de Delta. Ze verbleven daar in de

Markiezaat (Zoommeer), op de Krammersche Slikken in het Grevelingenmeer en op de Slijkplaat in het Haringvliet. De steeds wisselende aantallen op deze plaatsen geven aan dat er veelvuldig tussen deze plaatsen heen en weer gevlogen en uitgewisseld werd. Een tweetal Chileense Flamingo's bleef echter de eerste tijd nog in het noorden hangen en ze werden gezien op de plaats waar gewoonlijk alleen Kleine Flamingo's worden waargenomen: Het wad bij Zwarte Haan. Van deze plek werden tot 2010 nooit eerder Chileense Flamingo's gemeld. Wel werd er in het verleden af en toe door een enkele Grote Flamingo (met ring ZV22) gefoerageerd en ook de Caribische Flamingo gebruikte de plaats een paar jaar geleden, waarbij ze tijdens het broeden en het grootbrengen van haar jong meerdere keren de reis v.v. tussen het Zwillbrocker Venn en Zwarte Haan maakte!

De zeer vroege terugkeer naar het overwinteringsgebied door de flamingo's, doet mensen al snel speculeren over de vaardigheden die dieren en planten bezitten om te kunnen voorzien dat er een strenge winter in aantocht is. Er wordt regelmatig beweerd dat planten zich daarop voorbereiden door een grote productie van vruchten (mastjaren). Nog nooit oogste de schrijver dezes zoveel hazelnoten en bramen in zijn tuin dan in het afgelopen jaar. Toeval?

Ongebruikelijk vroeg, al omstreeks half november, brak de winter aan. De flamingo's werden gedurende de laatste zes weken van 2010 geconfronteerd met barre omstandigheden. Ook in de Delta was het erg koud en vroom het flink (meestal blijft het daar beduidend warmer dan in de rest van het land). Er zijn echter evenals in vorige winters geen aanwijzingen dat de flamingo's deze periode niet goed doorgekomen zouden zijn. Bij het schrijven van dit verslag in de eerste weken van januari 2011 is het bijvoorbeeld duidelijk dat de ene Caribische Flamingo in de groep (de enige flamingosoort die onder natuurlijke omstandigheden nooit met strenge kou in aanraking komt) de winter tot dan prima doorstaan heeft.

4. Broedseizoen

Op 26 april 2010 werd het eerste ei gelegd in de broedkolonie in het Zwillbrocker Venn, en in de volgende dagen volgden er zeker vijf, en mogelijk nog meer.

Op twaalf plaatsen zaten flamingo's te broeden of werd nog aan het nest gewerkt, toen in de nacht van 7 op 8 mei het noodlot toesloeg in de vorm van een vos die de kolonie leegroofde. Al snel waren alle flamingo's uit het Zwillbrocker Venn weggevlagen. Kleine groepjes werden gesignaleerd op het Veluwemeer en het Ketelmeer.

Maar de flamingo's kwamen terug en eind mei waren er al weer meer dan twintig flamingo's aanwezig bij de broedkolonie. Vanaf dat moment werd er telkens weer door flamingo's geprobeerd eieren te leggen en te broeden, pogingen die steeds weer mislukten door vossen-bezoek. De derde poging van ca. zeven paren

liep tot 29 juni, maar ook deze keer ging het mis. Er zoemden omstreeks half juni al berichten rond dat er jonge flamingo's gezien zouden zijn (o.a. gemeld in het Dagblad Tubantia), maar geen van de ervaren waarnemers heeft dit kunnen bevestigen en na juni was het duidelijk dat ook dit jaar, evenals in de twee voorgaande, de flamingokolonie zonder jongen zou blijven.

De beheerders van het Zwillbrocker Venn hebben in 2010 veel energie en middelen geïnvesteerd om het broedseizoen te laten slagen. Helaas wist de vos telkens de geplaatste hekwerken te omzeilen. Via een op de broedkolonie gerichte webcam konden de gebeurtenissen in de kolonie in het Biologische Station in Zwillbrock op het beeldscherm gevolgd worden. En zelfs toen werd het pas goed duidelijk wat er in de kolonie misging nadat er gedurende de nacht videotijdopnames gemaakt werden.

Als gevolg van de opgedane ervaringen zijn er in het najaar drastische maatregelen genomen. Een vele tientallen meters-lang hekwerk, waarop stroom staat, moet ervoor zorgen dat in 2011 de vossen definitief van het broedeiland van flamingo's, ganzen en meeuwen en andere vogels geweerd worden. Ook in

een natuureservaat moeten beheerders soms een keuze maken waarbij de belangen van de ene groep dieren moeten wijken voor die van andere.

5. Slot

Dat het broeden van de flamingo's voor het derde achtereenvolgende jaar mislukte, kan men jammer vinden, het is echter niet anders dan de natuurlijke gang van zaken. In het geval van de flamingo's is het daarom zo jammer omdat de populatie in West-Europa slechts één broedkolonie heeft, én omdat de populatie maar zo gering van omvang is.

Laten we hopen dat de maatregelen van de beheerders van het Zwillbrocker Venn ertoe zullen leiden dat er, na drie magere jaren, eindelijk weer eens een vet flamingojaar aankomt.

6. Dankwoord

Ondanks de tegenvallende resultaten hebben ook dit jaar weer diverse mensen hun steentje bijgedragen aan het verzamelen van de gegevens die in dit verslag verwerkt werden. Allen hartelijk dank hiervoor.

Samengesteld door Joop Treep
13 januari 2011

Jaaroverzicht 2011

1. Inleiding

In dit flamingojaaroverzicht worden de gebeurtenissen besproken die in 2011 konden worden geregistreerd bij de vrijlevende flamingo's in de Nederlandse en de aangrenzende buitenlandse wateren. Het verslag is mede gebaseerd op de mededelingen die verschenen op "ACTUEEL" op de webpagina "Flamingo's in Nederland" (www.flamingosinnederland.info) gedurende het verslagjaar. Op de webpagina blijft onder de titel "Flamingo's van Dag tot Dag 2007-2012" de gehele informatie als pdf-document in te zien.

Na drie jaren waarin de *Phoenicopterus*-flamingo's zonder broedsucces bleven, lukte het ze om in 2011 in de broedkolonie in het Zwillbrocker Venn (52°3'N 6°42'O) zes kuikens groot te brengen. Alle jongen groeiden voorspoedig op, vlogen uit, en de zes werden eind november gezien op de Krammersche Slikken in de Delta in Zuidwest Nederland. Zij maakten deel uit van de flamingogroep, die daar inmiddels in zijn geheel aanwezig was om het winterseizoen door te gaan brengen (N.B. ook op 17 januari 2012 werden ze door P. Wolf nog alle zes in de groep gezien. Bron: www.waarneming.nl).

Meerdere malen werden in het afgelopen jaar in Nederland onbekende Grote Flamingo's waargenomen. In februari werd op het Veluwemeer een groepje flamingo's gezien met daarin een flamingo die pootringen droeg die mogelijk waren aangebracht in het Middellandse Zeegebied. Helaas werd het dier daarna niet meer gezien, waardoor de waarneming onzeker blijft. Van 20 augustus tot 18 september verbleven twee (hoogstwaarschijnlijk) 2^e jaars flamingo's in en in de omgeving van de Kinselbaai in Waterland (Noord-Holland, 52°23'N 5°1'O). Waar deze twee jonge vogels, die niet waren voorzien van pootringen, vandaan kwamen, en waar ze na vertrek uit het gebied naartoe gevlogen zijn, is helaas onbekend.

De winter van 2010/2011 was met vorst vanaf half november en veel sneeuw een stuk winterser dan de winters in de jaren voorafgaand. Opmerkelijk was het dat de temperatuur in de Delta, het overwinteringsgebied van de vrijlevende flamingo's, regelmatig lager was dan in het oosten van het land, hetgeen afwijkt van wat in Nederland gewoon is. Toch kan er zeker niet gesproken worden van een strenge winter, hetgeen nog eens onderstreept wordt door het feit dat gedurende de gehele winter het water in het Grevelingenmeer open bleef. De flamingo's konden daar dus probleemloos hun voedsel uit het water bij elkaar zeven. De gehele flamingogroep kwam daardoor de winterperiode goed door.

Al vroeg in het jaar ontwikkelden de flamingo's in 2011 weer een mooie rode kleur. Een Chileense Flamingo die enige tijd in zijn eentje op het Oostvoornse Meer verbleef, werd mogelijk daardoor

meerdere malen abusievelijk als Caribische Flamingo gemeld.

Flamingo's krijgen in de periode voorafgaand aan het broedseizoen, behalve door de vorming van nieuwe frisse veren en van sierveren tijdens de rui, een intensere kleur omdat ze met carotenen rood gekleurd stuitvet op hun veren smeren, waarmee ze zich aantrekkelijker proberen te maken voor hun soortgenoten, en daarmee de kans vergroten een geschikte partner te vinden.

De in onze omgeving levende flamingo's voeren al in januari de eerste baltsbewegingen uit, een voorbereiding op het broedseizoen die doorloopt totdat in april in het Zwillbrocker Venn begonnen wordt met de bouw van nesten en het leggen van eieren. Voor de NRC was deze meerjarige observatie aanleiding om op 3 januari een artikel te plaatsen onder de kop "In januari baltsen flamingo's in Nederland", waaraan de samensteller van dit verslag meewerkte.

2. Soorten en aantallen

Na een aanvankelijk stijgende lijn vanaf 1999 voor het aantal flamingo's dat in het voorjaar naar de broedplaats in het Zwillbrocker Venn komt, is er gedurende de laatste vier jaren weer sprake van een dalende trend.

Tussen 1999 en 2011 was het verloop als volgt: 27 - 30 - 30 - 28 - 37 - 34 - 34 - 39 - 51 - 45 - 40 - 41 - 38 getelde flamingo's op de Lachmöwensee. Bedacht moet wel worden dat niet altijd alle volwassen flamingo's naar de broedplaats komen. En soms zijn exemplaren maar gedurende heel korte tijd aanwezig, omdat ze op één of andere manier dat jaar niet mee doen met de broedactiviteiten. Het is dan een kwestie van toeval of ze in dat jaar meegeteld worden of niet. Aan de getelde aantallen in het Zwillbrocker Venn kan dus geen absolute zekerheid omtrent de omvang van de populatie worden ontleend.

Het uitblijven van aanwas in de jaren 2008, 2009 en 2010 met daarbij gevoegd de gewoonlijke natuurlijke sterfte binnen de groep zal zeker hebben geleid tot een lichte achteruitgang in het aantal *Phoenicopterus*-flamingo's in die periode. In 2011 kwamen er 27 Chileense Flamingo's (*Ph. chilensis*) naar de broedplaats in het Zwillbrocker Venn, nadat dat er in 2009 en 2010 nog 29 waren geweest. Het aantal Grote Flamingo's (*Ph. antiquorum/roseus*) bleef in die periode gelijk met 9. Ook was in alle jaren de enige Caribische Flamingo (*Ph. ruber*) aanwezig, evenals een hybride tussen de soorten Grote Flamingo en Chileense Flamingo. Deze laatste vogel kwam in 2007 uit het ei. Het is een mannetje met ringcode ZV47 dat bij de eerste aanblik veel lijkt op een Grote Flamingo, vooral door zijn lange hals, en hij wordt bijgevolg regelmatig als Grote Flamingo gemeld. Bij nadere beschouwing wijken de grootte van de snavelvlak en

de pootkleur toch duidelijk af van die soort, en blijkt zijn hals dikker.

Al met al is er nog geen reden tot grote ongerustheid over de gedaalde omvang van de populatie. Door de aangroei van de populatie met de zes jonge vogels kon eind november worden vastgesteld dat het aantal *Phoenicopterus*-flamingo's zeker weer meer dan 40 exemplaren bedraagt. Waarbij dan nog wel moet worden afgewacht of alle jonge vogels de winterperiode zullen overleven.

Een onrustbarend verschijnsel is wel dat van de zes jonge vogels die in 2011 uit het ei kwamen er waarschijnlijk drie hybriden zijn. Hoe langer de verschillende flamingosoorten in één groep leven, hoe meer ze elkaar blijkbaar als acceptabele broedpartners zijn gaan ervaren. In hoofdstuk 5 wordt nader ingegaan op de hybridisatie.

Opnieuw werden er in 2011 bij minder flamingo's poot-ringen afgelezen dan in het voorafgaande jaar. In 2009 waren dat er 22, in 2010 waren het er 18 en in 2011 werden van slechts 16 flamingo's de ringen afgelezen. Vooral de metalen ringen die werden aangebracht in de periode van 1990 tot 1993 werden de laatste jaren steeds minder gezien en in 2011 bij nog slechts één vogel. Gezien de maar geringe afname van het aantal volwassen flamingo's, en de relatieve toename van het aantal ongeringde vogels, zou kunnen worden verondersteld dat steeds meer van deze soort ringen verloren zijn gegaan, terwijl de dragers in leven bleven. Hoewel het nooit mag worden uitgesloten dat zich af en toe flamingo's van elders bij de groep aansluiten.

Wat betreft de Grote Flamingo's is die instroom van elders (van wilde oorsprong?) evident; diverse malen zijn er in het laatste decennium nieuwe ongeringde (vooral jonge) exemplaren in West-Europese wateren opgedoken. Het laatste frappante voorbeeld daarvan is de aanwezigheid van de twee vogels die zich in de nazomer van 2011 in Waterland ophielden.

Het aantal aflezingen van rode ringen met nummer stijgt echter flink. Meerdere ringen werden in 2011 vele malen afgelezen, vooral in het Zwillbrocker Venn. Waarschijnlijk zegt dat vooral wat over de grotere alertheid van waarnemers op de aanwezigheid van pootringen.

Na de opmerkelijke toename van het aantal Kleine Flamingo's (*Phoeniconaias minor*) tot 7 in 2009, was het aantal in 2010 waarschijnlijk lager. In 2011 werden er maximaal 3 exemplaren van deze soort gemeld in de Delta en maximaal 3 in het Waddengebied. Onduidelijk is gebleven of het misschien dezelfde vogels betrof. Met andere woorden: Waren de 3 exemplaren van 21 juli bij Zwarte Haan aan de Friese noordkust dezelfde als de 3 van 16 augustus op het Grevelingenmeer? En waren de 3 exemplaren van 15 november op de Slikken van Flakkee dezelfde als de 3 van 5 januari 2012 in de Waddenzee, en de 3 van 17 januari 2012 op de Slikken van Flakkee?

Duidelijk is wel dat de Kleine Flamingo's in 2011 minder in het gezelschap van de *Phoenicopterus*-flamingo's werden waargenomen dan in de jaren voorafgaand toen dat elkaar opzoeken in toenemende mate werd waargenomen. In 2011 werden er geen Kleine Flamingo's in het Zwillbrocker Venn gezien.

3. Fenologie

Tot na de eerste week van maart bleef het grootste deel van de flamingo's op het Grevelingenmeer. De voortdurende nachtvorsten weerhielden hen er mogelijk van om in oostelijke richting te vertrekken. Een relatief klein groepje bleek echter minder geduld te hebben. Al op 9 februari, na een nacht met 5 graden vorst, liet de eerste Chileense Flamingo zich zien op de Lachmönensee in het Zwillbrocker Venn. Op de 17^e en 18^e van diezelfde maand was er een groepje van 6 Grote en 2 Chileense Flamingo's aanwezig, eerst op het Veluwemeer en daarna in het Zwillbrocker Venn. En nadien waren er telkens wel enige flamingo's op deze plaatsen.

In de tweede week van maart, veel later dan in voorgaande jaren in deze eeuw, vertrok de grote groep vanuit de Delta naar het Veluwemeer. Data uit de vorige eeuw tonen echter dat zo'n verlate terugkeer toen ook regelmatig voorkwam.

Op 7 april verkende een groep van 15 vogels de broedplaats in het Zwillbrocker Venn, maar keerde direct daarna terug naar het Veluwemeer. Vanaf daar maakten in de volgende twee weken groepjes flamingo's uitstapjes naar voordien weinig aan hen bekende of zelfs geheel onbekende gebieden, zoals het Bargerveen in Drenthe, het Zuidlaardermeer, het Haaksbergerveen en Zelhem in de Achterhoek, en Nieuwkoop in Zuid-Holland. Pas op 20 april besloot de groep klaarblijkelijk dat de situatie in het Zwillbrocker Venn voldoende geschikt was om met broeden te beginnen en toen vond de verhuizing serieus plaats. Op 21 april werden er in de Lachmönensee al 35 flamingo's geteld. Er werd gebalst en gepaard, en al snel werd er ook aan nesten gebouwd.

Tijdens de broedtijd bleven de flamingo's voortdurend pendelen tussen het Zwillbrocker Venn en het Veluwemeer, en dat veranderde niet toen de kuikens er waren. De laatste dag waarop het grootste deel van de volwassen flamingo's bij de broedplaats werd gezien, was 10 juni toen een aantal van 34 werd vastgesteld.

Er kan aan worden getwijfeld of de (voedsel-)omstandigheden voor flamingo's in de Lachmönensee, in het Veluwemeer en in andere binnenwateren in 2011 echt heel gunstig waren. Het Ketelmeer en de Steile Bank werden in 2011 veel minder door flamingo's bezocht dan in voorgaande jaren. En later in het seizoen kwamen de volwassen flamingo's ook nog maar weinig op het Veluwemeer. Al in het midden van juli was een groepje van 13 flamingo's terug in de Delta en nadien is die groep daar steeds groter geworden.

Het is goed mogelijk dat de jonge flamingo's in de laatste periode voor ze uitvlogen door hun ouders werden bezocht die daarvoor tussen de Delta en het Zwillbrocker Venn op-en-neer vlogen. Onmogelijk is dat zeker niet. Zo is het bijvoorbeeld uit Zuid-Spanje bekend dat flamingo's die jongen hebben regelmatig voedsel gaan zoeken op plaatsen die wel meer dan tweehonderd kilometer verwijderd liggen van de binnenlandse broedplaats in de Laguna de Fuente de Piedra, een zoutmeer ten noorden van Malaga. Tussen eind augustus en eind september zijn de zes jonge flamingo's stuk voor stuk, of hooguit met twee tegelijk, uitgevlogen. Welke route ze daarbij hebben afgelegd naar de Delta en hoeveel hulp ze van hun ouders hebben gehad om de weg naar de leefgroep daar te vinden, is niet helemaal duidelijk. Op 21 september was de eerste jonge vogel al in het Volkerakmeer, maar kort na die datum werden alleen-gaande jonge flamingo's gezien in het Veluwemeer, aan de Steile Bank en bij Workum. Op 30 oktober waren er nog vijf (onder begeleiding van enige adulten) op het Veluwemeer en eind november werden alle zes gezien in de Delta in gezelschap van de hele populatie.

4. Broedseizoen

Het in de herfst van 2010 geplaatste hekwerk aan de achterzijde van het broedeiland om het de vossen moeilijker te maken om het broedeiland van de flamingo's, ganzen en meeuwen te bereiken, blijkt uiteindelijk de flamingo's niet te hebben weerhouden om te gaan broeden op de hun al dertig jaar bekende plek. Het steeds maar op-en-neer blijven vliegen tussen het Zwillbrocker Venn en het Veluwemeer in maart en april en de relatief late terugkeer van de flamingo's naar de broedplaats lieten even angst ontstaan dat de flamingo's de veranderde situatie niet zouden accepteren. Misschien hebben ze er ook wel moeite mee gehad, maar hebben ze uiteindelijk hun angst toch overwonnen.

Uit alles blijkt dat flamingo's pragmatisch ingestelde vogels zijn, die veranderingen, zelfs bij broedplaatsen, uiteindelijk toch vrij gemakkelijk accepteren. Bekend is dat bijvoorbeeld van de broedkolonie op Bonaire. De ingreep daar in het begin van de zeventiger jaren van de vorige eeuw met de aanleg van een zoutmakerij op de plaats van de broedkolonie in het Pekelmeer bracht grote veranderingen, maar de flamingo's accepteerden een vervangende, speciaal voor hen aangelegde, plek.

Een ander voorbeeld van hun pragmatisme is het gebruik van pitruspollen op enige afstand van de oever om daarop hun (in dat geval wel slordig uitzijende) nesten te bouwen in het begin van deze eeuw in het Zwillbrocker Venn nadat ze meerdere jaren achtereen op het broedeiland zelf verstoord werden tijdens het broeden. Inmiddels zijn ze van die oplossing weer afgestapt, mogelijk omdat het gebied tussen de pollen en de oever is aangeslibd en

gedurende het grootste deel van het jaar tot een soort strandje geworden is.

Toen de flamingo's in 2011 eenmaal in het Zwillbrocker Venn waren gearriveerd, werd er meteen voortvarend gebalst, gepaard en verloofd, werd er aan nesten gewerkt en werden de eerste eieren gelegd in de laatste week van april. Zelfs met een op de kolonie gerichte camera, bleek het heel moeilijk de ontwikkelingen in de kolonie te volgen. In de eerste week van mei zag het er naar uit dat minstens 14 nesten bezet waren door flamingoparen, onderverdeeld in een grotere en een kleinere verzameling nesten. Later werd de kleinere vestiging geheel verlaten, inclusief de al gelegde eieren, en werden er enige nieuwe nesten bij de andere nestenconcentratie aangebouwd. Telkens opnieuw echter gingen er legsels verloren en werden er nieuwe eieren gelegd. Uit de camerabeelden is gebleken dat deze ongedurigheid dit jaar niet veroorzaakt werd door vossen. Die werden door het hekwerk dus met succes van het eiland geweerd. Uiteindelijk werden er zes eieren met succes uitgebroed, en alle jonge flamingo's zijn uitgevlogen. En op zich is dit aantal heel acceptabel wanneer de resultaten van eerdere broedseizoenen er naast worden gelegd: Tussen 2001 en 2007 vlogen er 5 - 2 - 4 - 4 - 9 - 5 - 5 jongen uit. Maar toch had de onstuimige start van het broedseizoen een beter resultaat doen verwachten, een gevoel dat de volgers van de kolonie ook in het verleden wel hebben gehad en waarop in hoofdstuk 5 nog nader zal worden ingegaan.

De spreiding in tijd in het leggen van de eieren leidde er toe dat de jonge flamingo's ook met enige tussenruimte uit het ei kwamen. De eerste twee kuikens kwamen eind mei uit de eerst gelegde eieren, de laatste kwam uit een ei dat op dat moment pas gelegd was of mogelijk zelfs nog gelegd moest worden. Bij het ringen van de kuikens op de ochtend van 27 juli was het oudste kuiken zeker al negen weken oud en was de jongste hooguit vijf weken.

Nooit eerder deden aan de ringactie zoveel mensen mee als in 2011. Bijna 40 Nederlandse en Duitse deelnemers gingen met mooi weer de Lachmowensee in. Bijna onvermijdelijk was de aanwezigheid van een televisieploeg en de schrijvende pers. De waterstand was door de langdurige droogte in het voorjaar zeer laag. Dat maakte het lopen een stuk gemakkelijker dan in diep water het geval is. Met de bekende techniek van omsingeling van de jonge flamingo's die zich in een crèche aaneen sluiten, konden de jongen eenvoudig worden opgenomen, gedetermineerd en worden voorzien van twee ringen. Aan de ene poot met de bekende brede rode kunststof ring met een unieke code om ze individueel herkenbaar te maken, en aan de andere poot met een metalen ring van de Duitse ringinstantie. Verder werden er van elk kuiken enige veren verzameld voor de geslachtsbepaling. Het is iedere keer weer opvallend hoe gemakkelijk de

jonge dieren deze behandeling ondergaan en er geen nadelige gevolgen van blijken te ondervinden.

Het ringen van flamingo's met een afleesbare nummerband maakt de vogels individueel herkenbaar. Het geeft de waarnemers onder meer inzicht in de samenstelling van broedparen en de snelle wisselingen daarin. En er kan worden vastgesteld wie de (geringde) ouders van een (geringd) flamingokuiken zijn. In 2011 werd in het Zwillbrocker Venn waargenomen dat het hybride kuiken van een Caribische Flamingomoeder en een Grote Flamingovader ook gevoed werd door een Chileense Flamingo. In dierenparken was al diverse malen gezien dat flamingo's soms te hulp schoten bij het voeden van niet-eigen kuikens. Vanuit de vrije natuur was dat nog niet bekend. Het extra bijzondere van deze waarneming was dat ook de soortgrens hierbij werd overschreden.

5. Discussie

Interessant zou het zijn om het antwoord te vinden op de vraag waarom het resultaat van de broedseizoenen bij de flamingo's in het Zwillbrocker Venn toch regelmatig wat teleurstellend is te noemen.

Voor tegenvallende resultaten kunnen meerdere oorzaken zijn. En er kan ook sprake zijn van een combinatie van factoren, die bovendien per broedseizoen in gewicht kunnen verschillen. Wellicht zijn er nog meer redenen dan hieronder worden besproken. De opsteller van deze tekst ontvangt hierop graag reacties.

Welke mogelijke oorzaken zijn tot nu toe overdacht:

* Op het moment dat er vossen op het eiland kunnen komen die de broedkolonie verstoren, is de oorzaak duidelijk. Het resultaat is bekend van het broedseizoen in 2010. Drie maal probeerden de flamingo's toen te gaan broeden, en telkens werden de eieren van de nesten geroofd.

* Flamingo's zijn afhankelijk van de beschikbare hoeveelheid voedsel in het water om daaruit energie te kunnen verzamelen om een ei te produceren en vervolgens om een uit het ei gekomen jong groot te brengen. Niet in ieder jaar is de voedselsituatie in de leefgebieden gelijk. Het weinig bezoeken van bepaalde gebieden waar in het verleden vaak door flamingo's werd gefoerageerd, zou een aanwijzing kunnen zijn dat de omstandigheden daar voor flamingo's in 2011 niet optimaal waren. Oorzaken daarvoor zouden kunnen liggen bij de lange winter met ijsbedekking en/of de langdurige droogte in het voorjaar, die resulteerde in een lage waterstand in het Zwillbrocker Venn en op andere plaatsen.

* Mogelijk heeft de aanwezigheid van het geplaatste hekwerk in 2011 toch voor zoveel onrust gezorgd dat de flamingo's zich niet goed op hun gemak voelden en daardoor bij kleine storingen gemakkelijker hun nest in de steek lieten. Er vinden ieder jaar wel verstoringen plaats waarvan de impact op de broedresultaten niet goed vast te stellen is. Voorbeelden daarvan zijn de paniek die ontstaat in de broedkolonie

wanneer luchtballonnen en straaljagers onverantwoord laag overkomen over het Zwillbrocker Venn, en de te dicht bij komende boten op het Veluwemeer die daar foeragerende flamingo's verschrikken en de lucht in jagen.

* De West-Europese flamingopopulatie is maar uiterst gering van omvang met zo'n 40 vogels. Bovendien is de groep samengesteld uit drie soorten. Binnen de soorten is de partnerkeuze beperkt, voor de Caribische Flamingo zelfs nihil. Het leidt tot de vorming van soortgemengde paren en tot het verschijnsel dat niet-gepaarde flamingo's heftig naar een geschikte partner op zoek blijven en daarbij reeds aangegane paarbanden bij andere flamingo's proberen te verbreken. De onrust die daardoor ontstaat is niet bevorderlijk voor de noodzakelijke rust in een kolonie waarin gebroed wordt.

* Afwijkend seksueel gedrag van flamingo's kan leiden tot grote verstoringen binnen de kolonie, zoals dat van 1994 bekend is. De gebeurtenissen werden in dat jaar van dag tot dag nauwkeurig gevolgd vanuit een observatiehut op het broedeiland die vlak bij de flamingonesten gesitueerd was.

In het broedseizoen van 1994 bouwden 31 Chileense en 6 Grote Flamingo's 17 nesten. Evenals in 2011 keerden de flamingo's pas laat terug in het Zwillbrocker Venn; op 21 april werden er destijds 34 geteld. Ook toen werden de eerste eieren gelegd in de laatste week van april. Ook toen werden er veel nesten gebouwd en werden voortdurend nesten verlaten en nieuwe bijgebouwd. En ook toen gingen eieren verloren.

Een belangrijke oorzaak voor de onrust was de aanwezigheid van een Chileense Flamingo-mannenpaar dat voortdurend door de broedkolonie trok op zoek naar een geschikt nest met een ei dat overgenomen zou kunnen worden; ze vielen daarbij uiteindelijk gezamenlijk op het nest zittende flamingovrouwjes en hun kuikens aan. Daarbij vond ten minste één kuiken de dood en ging zeker één ei verloren.

In 1994 werd voor het eerst de aanwezigheid van een mannenpaar in de broedkolonie opgemerkt. Sindsdien zijn er bijna jaarlijks mannenparen waargenomen. Al in 1994 werd gezien dat de twee mannetjes probeerden met elkaar te paren; wederzijds deden zij pogingen om elkaar te bespringen, waarvan toen niet werd waargenomen dat ze daarin slaagden. Vanaf 2004 is bekend dat Chileense Flamingo's in het Zwillbrocker Venn met succes wederzijds copuleren (1). In 2005 werd dit gedrag gezien bij ten minste drie paren Chileense Flamingo's en in 2006 bij vijf paren. Het wederzijds paren wordt sindsdien in alle jaren waargenomen, ook weer in 2011. Het is niet zeker dat dit alleen gebeurt bij mannenparen, mogelijk komt het ook voor in man-vrouw-combinaties. Behalve het wederzijdse paren is er ook sprake van opmerkelijke promiscuïteit. Het voortdurend wisselen van partners leidt natuurlijk ook tot veel onrust.

Het afwijkende seksuele gedrag bij de flamingo's in

het Zwillbrocker Venn zoals in het laatste punt hierboven werd beschreven, is niet bekend van flamingo's elders op de wereld. Er is dus mogelijk een oorzaak waarom het specifiek in deze populatie optreedt. Mogelijk ligt die in het hierna volgende:

In 2011 werd een studie gepubliceerd (2) waarin werd aangetoond dat het blootstellen van Witte Ibben (*Eudocimus albus*) aan kwik (MeHg) in het zuiden van Florida leidt tot een verhoogd man-man paringsgedrag en een vermindering van de productie van uitvliegende jongen met wel 35 procent.

Uit Nederland zijn gelijksoortige studies bekend (3) waarin wordt aangetoond dat de blootstelling van Aalscholvers (*Phalacrocorax carbo*) in een kolonie in de Dordtse Biesbosch aan DDE (omzettingsproduct van DDT), PCB's, dioxinen en furanen heeft geleid tot een aanzienlijk verminderde reproductiviteit. De blootstelling aan deze stoffen, door het eten van gecontamineerde vissen, leidde tot afwijkend broedgedrag, en tot vorming van dunnere eischalen en daardoor tot meer eibrek in de nesten, het afsterven van embryo's in de eieren en verhoogde sterfte bij jonge kuikens. De als voedsel dienende vissen nemen de giftige stoffen op met de opname van voedsel, onder meer van de waterbodems in de directe omgeving.

Flamingo's die broeden in het Zwillbrocker Venn brengen de wintermaanden gewoonlijk door in de Delta van Zuidwest Nederland. Ze foerageren in de ondiepe wateren die zijn ontstaan nadat de rivierarmen werden afgedamd om de eilanden in de Delta te beschermen tegen overstromingen. Uit het water worden dierlijke en plantaardige voedingsstoffen uitgezeefd. En wanneer er te weinig voedsel direct uit het water kan worden opgenomen, gaan flamingo's er toe over organische modder in te slikken om daaruit de kleinste voedselpartikeltjes te kunnen benutten.

Door de lage stroomsnelheid die de grote rivieren in de Delta nog bezitten, zijn er in de tweede helft van de vorige eeuw veel giftige stoffen, die met het rivierwater werden aangevoerd, op de bodem neergeslagen. Vaargeulen worden regelmatig uitgebaggerd, maar het zal nog lang duren voordat de ondiepere oevergebieden, juist de plaatsen waar door de flamingo's wordt gevoerageerd, allemaal zijn schoongemaakt.

Het lijkt een logische gedachte dat, evenals bij de Witte Ibben en de Aalscholvers, ook de Flamingo's gevolgen kunnen hebben ondervonden of nog ondervinden van blootstelling aan allerlei giftige stoffen, hetgeen geleid zou kunnen hebben tot een verhoogde mate van homoseksueel gedrag en tot een afname van de reproductiviteit.

Zou een nader onderzoek zinvol zijn? De opsteller van dit jaarverslag beschikt materieel en immaterieel niet over de mogelijkheden om zoiets zelf te gaan onderzoeken, maar zou het zeker toejuichen wanneer anderen zich wel daarmee bezig zouden gaan houden.

De opsteller van dit verslag heeft zich ook in 2011 bezig gehouden met het verschijnsel van de steeds

vaker optredende hybridisatie binnen de *Phoenicopterus*-populatie van West Europa.

Al vanaf het begin van de negentiger jaren van de vorige eeuw heeft hij op meerdere momenten en op meerdere plaatsen zijn bezorgdheid geuit over het verschijnsel dat de verschillende flamingosoorten met elkaar bastaarderden.

Enige duizenden jaren geleden leefden Grote Flamingo's in West Europa in het wild. Later werd de noordgrens van het verspreidingsgebied in zuidelijke richting verlegd. In de huidige situatie met een veranderend klimaat en het ontstaan van voor flamingo's geschikte leefgebieden, komen er weer af en toe Grote Flamingo's in noordelijke richting. Ze sluiten zich aan bij de bestaande flamingopopulatie die grotendeels uit Chileense Flamingo's bestaat en de soorten hybridiseren onderling in toenemende mate. In 2011 bleken drie van de zes kuikens hybriden te zijn. Hoewel er in 2011 nog maar één volwassen duidelijk hybride flamingo in de populatie leefde (mogelijk bezitten hybride flamingo's wat minder overlevingskracht, maar het kan ook volstrekt toeval zijn dat juist zij vroegtijdig uit de groep verdwenen, en dat geeft dus geen garantie), is de kans zeer groot dat er steeds meer zullen komen die op hun beurt mee zullen gaan doen aan de voortplanting. Al snel zal de mate van hybridisatie niet meer vast te stellen zijn.

Zonder twijfel is de geringe omvang van de drie deelpopulaties binnen de *Phoenicopterus*-groep een belangrijke oorzaak voor dit gebeuren. Om zich voort te kunnen planten, móet het ene Caribische Flamingovrouwtje wel een partner van een andere soort kiezen; zij ging dan ook een langjarige relatie met een Grote Flamingo-mannetje aan en samen brachten zij in de loop der tijd meerdere hybride nakomelingen groot.

De beperkte mogelijkheid tot het vinden van een soortgeen partner binnen het kleine groepje Grote Flamingo's, mede door een slechte man-vrouw-verdeling, lijkt de flamingo's van deze soort onvermijdelijk in de richting van de Chileense Flamingo's te duwen.

Omdat bijna het gehele voortplantingspotentieel van de aanwezige Grote Flamingo's voor de vorming van hybriden wordt gebruikt, wordt daarmee de natuurlijke aanwas van de soort in West Europa's flink gefrustreerd.

En op den duur zou zich zo de gemengde populatie volledig tot een *Phoenicopterus*-mengvorm kunnen ontwikkelen, die, in geval van uitwisselingen de soortzuiverheid van de wilde Grote Flamingopopulaties in het Middellandse Zee-gebied zou kunnen gaan bedreigen.

Serieuze voorstellen om bovengeschetst gevaar af te wenden door de Grote Flamingo's te helpen sneller hun aantal in West Europa op te voeren door introductie in de leefgroep van jonge Grote Flamingo's (afkomstig uit wilde populaties of uit dierenparken), vonden helaas geen enkele weerklank. De schrijver dezes zal ermee stoppen dit probleem nog verder aan te kaarten. Hij aanvaardt echter nu en in de

toekomst geen enkele (morele) verantwoordelijkheid als het geschetste scenario echt uitkomt.

Bovendien, misschien is het wel heel leerzaam om te zien hoe de drie *Phoenicopterus*-flamingo-soorten, die ooit uit een gemeenschappelijke vooroudersoort ontstonden, weer tot die vooroudersoort samen smelten.

6. Slot

In de loop der jaren heeft het volgen van de flamingo-populatie in West Europa, die zich hier vestigde in de zeventiger jaren van de vorige eeuw, interessante informatie opgeleverd. Informatie die ook zeker van internationale betekenis is. Om een paar zaken te noemen:

* De vrijlevende flamingo's in West-Europa, behorende tot drie (door de mensen ingedeelde) verschillende *Phoenicopterus*-soorten, blijken elkaar zozeer als soortgenoten te accepteren dat zij een duurzame gemengde leefgroep vormen. Zij worden daartoe niet gedwongen zoals in gemengde dierenparkgroepen het geval is. Niet alleen sluiten ze zich aan een in één leefgroep, ook geven de verschillende vogels, ongeacht de soort, informatie aan elkaar door betreffende geschikte foerageer-, rust- en broedgebieden. De drie soorten baltsen gezamenlijk en tonen tijdens de balts gelijktijdig dezelfde geritualiseerde bewegingen. Ze vormen regelmatig gemengde paren en ze broeden in één gezamenlijke broedkolonie.

Volwassen flamingo's in de groep blijken te hulp te schieten bij het voeden van niet-eigen flamingokuikens en daarbij wordt ook de soortgrens overschreden!

Deze gedragsuitingen werpen een nieuw licht op het (fylogenetisch) soortbegrip.

* Het baltsgedrag van Chileense Flamingo's, zoals ze dat laten zien in het Zwillbrocker Venn, blijkt veel rijker van vormen te zijn dan gedurende vele jaren werd aangenomen als gevolg van het op onwetenschappelijke wijze doorvertalen van waarnemingen bij twee gecoupeerde dierentuinflamingo's naar de hele soort. De in 1973 op basis daarvan doorgevoerde indeling in soorten en ondersoorten van *Phoenicopterus*-flamingo's bleek op niets te berusten.

* Bij de balts van de gemengde flamingogroep in het Zwillbrocker Venn werden baltsbewegingen waargenomen die nog niet eerder beschreven werden: het zijn het "vleugel-aan-vleugel-staan", het "balts-zwemmen" en het "formatie-zwemmen".

* Gewoonlijk metselen flamingo's nesten van enige decimeters hoog op waarbij gebruik wordt gemaakt van het aanwezige bodemmateriaal. Het was al bekend dat de pragmatisch ingestelde flamingo's op rotsachtige ondergrond überhaupt geen nest bouwen en de eieren rechtstreeks op de kale bodem leggen (bijvoorbeeld op rotseilanden vóór de kust van Mauritanië en op rotseilandjes in het Gotomeer op Bonaire). In de flamingobroedkolonie in het Zwillbrocker Venn gebruikten flamingo's pitruspallen op enige afstand van de oever als onderstel om hun nest

op te bouwen, waarschijnlijk om zich zo tegen rovers te beschermen. Deze vorm van nestbouw was nog niet eerder beschreven van andere plaatsen op de wereld.

* In het Zwillbrocker Venn werd voor het eerst waargenomen en beschreven dat twee partners van een flamingopaar elkaar wederzijds bestijgen en wederzijds copuleren. Welke oorzaak dit getoonde afwijkende seksuele gedrag heeft, is nog onbekend (zie hoofdstuk 5 van dit verslag). Het is echter nauwelijks wetenschappelijk te noemen dat "serieuze" tijdschriften als "Flamingo" (uitg.: FSG) en "Ardea" (uitg.: NOU) weigeren de beschrijving van deze door iedereen waar te nemen gedragingen af te drukken. Alsof het daarmee niet waar zou zijn, of ongewenst. Wetenschappers behoren principieel geen oordeel te hebben over wat wordt waargenomen. Het is slechts hun taak om dat wat gezien wordt te duiden.

Eind 2010 plaatste de opsteller van dit verslag een advertentie op www.flamingosinnederland.info waarin hij liet weten op zoek te zijn naar jongere opvolgers, die het onderzoek naar de vrijlevende flamingo's in West Europa over zouden kunnen gaan nemen. Helaas zijn er op de advertentie geen reacties gekomen. Dat is jammer, want er komt voor ieder mens een moment dat hij niet meer in staat zal zijn zijn werkzaamheden voort te zetten. Als er geen opvolger is, dan bestaat het gevaar dat veel kennis verloren gaat. De uitgever van de webpagina en opsteller van dit jaaroverzicht zou dat heel jammer vinden als dat bij de West-Europese flamingo's het geval zou zijn. Gelukkig is het nog niet zo ver met hem, en voorlopig zal hij nog wel doorgaan. De advertentie zal van de webpagina gehaald worden.

De mate van inzet voor een bepaalde zaak wordt natuurlijk mede bepaald door de respons die van anderen komt. De opsteller van dit verslag zou het zeker op prijs stellen wanneer er wat meer reacties bij hem binnen zouden komen.

7. Dankwoord

Diverse mensen gaven in het afgelopen jaar hun informatie over de vrijlevende flamingo's door. Dit keer verdienen Eelco Brandenburg en Wim Rots het om hier genoemd te worden. Eelco heeft in 2011 dagenlang het gedrag van de flamingo's in hun aanloop naar het broedseizoen in het Zwillbrocker Venn minutieus gevolgd. Wim komt gedurende het gehele jaar regelmatig op zijn fiets naar het Zwillbrocker Venn en noteert dan alle bijzonderheden die hij bij de flamingo's opmerkt. Vaak zijn het de kleine feiten die een beeld vervolmaken, en daarmee is het optekenen van elke gebeurtenis van belang voor het grote verhaal.

Genoemde literatuur:

1. **TREMP, J.M. (2007)**, Reciprocal mounting and Copulation Behaviour of Chilean Flamingos *Phoenicopterus chilensis* in the Zwillbrocker

Venn. Web-pagina “**Flamingo’s in Nederland**”:
<http://www.flamingosinnederland.info>.

2. **FREDERICK, P. & JAYASENA, N. (2011)**, Altered pairing behaviour and reproductive success in white ibises exposed to environmentally relevant concentrations of methylmercury. **Proceedings of the Royal Society B** 278:1851-1857

3. **BOUDEWIJN, T.J. & DIRKSEN, S. (1995)**, Impact of Contaminants on the Breeding Success of the Cormorant *Phalacrocorax carbo sinensis* in the Netherlands. **Ardea** 83: 325- 338.

Samengesteld door Joop Treep,
20 januari 2012

Jaaroverzicht 2012

1. Inleiding

In dit flamingojaaroverzicht wordt teruggekeken op de ontwikkelingen die konden worden geregistreerd binnen de populatie van vrijlevende flamingo's in de West-Europese wateren. In de praktijk komt dit neer op de wateren in Nederland en het noordwestelijk deel van Duitsland. Het verslag is gebaseerd op de mededelingen die in 2012 verschenen in de rubriek "ACTUEEL" op de webpagina "Flamingo's in Nederland" (www.flamingosinnederland.info). Alle mededelingen van die rubriek blijven op de webpagina in te zien onder het kopje "Flamingo's van dag tot dag; 2007-2012".

Na een redelijk succesvol broedjaar in 2011 verliep het broeden van de flamingo's in 2012, evenals in de jaren 2008 tot 2010, op uiterst teleurstellende wijze. Zoals altijd diende het centrale eiland in de Lachmöwensee in het Zwillbrocker Venn als enige bekende broedplaats voor de gemengde *Phoenicopterus*-flamingopopulatie. Ondanks de in de voorgaande jaren geplaatste hekwerken slaagden Vossen er in mei opnieuw in zich toegang te verschaffen tot het eiland en onder de daar broedende vogels (meeuwen, ganzen en flamingo's en andere vogels), werd op verschrikkelijke wijze door hen huisgehouden.

Weliswaar wisten de flamingo's niet van opgeven en werd er eind juni opnieuw door hen gebroed, maar het uiteindelijke resultaat was teleurstellend. Van de drie geringde jongen wisten er twee eind oktober uit te vliegen. Maar de levensverwachting voor hen is niet groot en na het uitvliegen zijn ze ook niet meer gesignaleerd.

Kort vóór de inval van de strenge vorst in de laatste week van januari 2012 werden alle zes in 2011 uitgevlogen jonge flamingo's nog gezien in de groep in de Delta. Na afloop van de vorstperiode die zo'n drie weken duurde en waarbij de temperatuur in het gebied waar de flamingo's zich ophielden, daalde tot onder de -12° C, bleken er nog maar drie in leven te zijn. Deze drie vogels werden in december 2012 opnieuw in de Delta gezien. Zij hebben dus het, voor alle jonge flamingo's overal ter wereld, moeilijke eerste jaar overleefd.

In de loop van het jaar doken er twee slecht geleewiekte Grote Flamingo's op in het westen van Nederland. In Zeeland een exemplaar dat, gezien de aanwezige pootring, afkomstig was uit Engeland; en in Noord-Holland, in het gebied achter de duinen boven het Noordzeekanaal, één die weggevlogen bleek te zijn uit een vogelhouderij/-fokkerij in het gebied. Beide vogels bleken nog redelijk tot vliegen in staat. Voor zover bekend zijn ze nu in januari 2013 beide nog in leven, maar zijn ze er (nog) niet in geslaagd zich aan te sluiten bij hun vrijlevende soortgenoten.

In mei 2007 werd aarzelend gestart met de webpagina www.flamingosinnederland.info, een site waarop geprobeerd wordt relevante en wetenschappelijk onderbouwde informatie over de vrijlevende flamingo's van West Europa te geven. In eerste instantie was nog niet alle informatie voor de bezoekers in te zien maar dat werd in de loop der tijd verbeterd.

2012 was het vijfde volledige jaar waarin de informatie op de site voor iedereen in te zien was. Het aantal bezoekers is in de loop der tijd aanmerkelijk gestegen: Van 1400 in 2008, via 2000, 2300 en 2700 tot 3200 in 2012. Vooral november en december 2012 lieten een sterke stijging in aantal bezoekers zien. De toename zal zeker te maken hebben met de restyling van de website die in 2012 werd doorgevoerd waardoor het vinden en oproepen van informatie eenvoudiger werd.

2. Soorten en aantallen

Flamingo's leven erg lang. De vogels kunnen tientallen jaren oud worden. Eén slecht broedseizoen vertaalt zich daarom niet meteen in een dramatische afname van het aantal. Meerdere opeenvolgende mislukte broedseizoenen, gecombineerd met een normale sterfte bij adulte flamingo's van ca 5 % per jaar, laten natuurlijk wel hun sporen na.

Met slechts één kuiken per broedpaar is de reproductiesnelheid echter ook heel laag. Herstel van het broedsucces vertaalt zich daarom ook pas na enige jaren in een aanmerkelijke aantalstoename

De laatste jaren valt er duidelijk achteruitgang vast te stellen in het aantal flamingo's van de West-Europese populatie; vooral bij de Chileense Flamingo's (*Phoenicopterus chilensis*). Zonder twijfel kan dat worden toegeschreven aan de slechte broedresultaten vanaf 2008. Alleen in 2011 was er sprake van een redelijk broedseizoen met zes uitgevlogen jongen, hetgeen gemiddeld is te noemen voor deze populatie. De broedseizoenen van 2008, 2009 en 2010 waren zonder enig succes, en ook het broedseizoen in 2012 verliep tamelijk desastreus. Slechts twee jongen wisten uit te vliegen.

Twee gewonde volwassen Chileense Flamingo's werden in 2012 in het Zwillbrocker Venn uit de groep genomen; één ging naar een dierenpark, de andere moest geëuthanaseerd worden.

Bestudering van de doorgegeven observatiedata doet het aantal adulte en subadulte (twee uit 2011) Chileense Flamingo's aan het eind van 2012 uitkomen op 26 of 27 exemplaren. Daarbij zijn niet de twee in 2012 uitgevlogen juveniele Chileense Flamingo's geteld, maar van die twee vogels ontbreekt op dit moment elk spoor en mogelijk zijn die dus niet meer in leven. In 2007 werden er nog méér dan 35 adulte Chileense Flamingo's in de populatie geteld.

Ook bij de Grote Flamingo's (*Ph. antiquorum/roseus*) is er geen sprake van een echte toename. Er werd

gehoopt dat de twee sub-adulte Grote Flamingo's die in augustus-september 2011 enige weken in Waterland (Noord-Holland) verbleven, en waarvan niet bekend was waar ze vandaan waren gekomen, zich in 2012 aan zouden sluiten bij de bekende populatie. Dat zou hebben gezorgd voor een mooie aanvulling van de al jaren rond een aantal van tien schommelende deelpopulatie van Grote Flamingo's. Maar de twee vogels werden in 2012 niet meer gemeld.

Iets minder blij zijn de meeste waarnemers met de twee Grote Flamingo's die in de loop van 2012 in Nederland opdoken. Het bleken uit vogelverzamelingen ontsnapte vogels te zijn. Eén van deze vogels is goed herkenbaar aan een blauwe nummerring en blijkt afkomstig uit Engeland. De andere vogel komt van een vogelhouderij in Noord-Holland. Aan de nog donkergekleurde pootgewrichten valt te zien dat het dier nog tamelijk jong is. Voorlopig valt hij aan dit kenmerk nog als individu te herkennen. Het is een uiterst merkwaardige zaak dat deze in heel Europa beschermde vogel in gevangenschap geen pootring kreeg. Als dat wordt toegestaan, dan valt er wel heel gemakkelijk te sjoemelen met vergunningen om beschermde dieren in gevangenschap te mogen houden. Beide flamingo's zijn geleewiekt, maar blijken nog heel aardig te kunnen vliegen. De vogel uit Engeland is immers de Noordzee overgevlogen en is via Zeeuws-Vlaanderen in een polder op Tholen terecht gekomen. De vogel uit Noord-Holland heeft maanden in de strook achter de duinen in die provincie rondgezworven, maakte in het najaar een uitstapje naar de Friese waddenkust en werd daarna op Balgzand gezien. Er zijn nog geen aanwijzingen dat er contacten zijn geweest met de hier levende *Phoenicopterus*-flamingopopulatie.

De enige Caribische Flamingo (*Ph. ruber*) in de populatie was ook in 2012 weer prominent aanwezig; haar kuiken viel ten prooi aan de Vos. Een hybride jong van haar en haar Grote Flamingo-partner blijkt één van de drie tot op dit moment overlevende jonge flamingo's van 2011 te zijn. Het dier is in de groep herkenbaar aan de lange, nog grotendeels donker gekleurde hals, terwijl de lichaamsbevedering al duidelijk de kleuren van zijn moeder ontwikkelt. Drie eerdere hybride jongen van de Caribische Flamingo en haar partner (30 % van de tien tot op heden vanuit de broedkolonie in het Zwillbrocker Venn uitgevlogen hybride flamingojongen) hebben uiteindelijk geen van allen langer dan drie jaar geleefd.

Al meer dan zes jaar leeft er een hybride flamingo van Chileens-Grote afkomst (*Ph. antiquorum/roseus* x *Ph. chilensis*) in de groep. Het fors gebouwde mannetje lijkt op het eerste gezicht veel op een Grote Flamingo, maar blijkt bij nadere beschouwing een daarvan afwijkend grotere snavelpunt, een dikkere hals en intensere kleuring van naakte delen en veren te hebben.

In de Waddenzee, ten noorden van Zwarte Haan, was in 2012 regelmatig een groepje van drie Kleine

Flamingo's (*Phoeniconaias minor*) te zien. Alle drie vogels bleken niet geringd te zijn. Geringd was wel een Kleine Flamingo die zich in juni korte tijd op Vlieland liet zien. Mogelijk was het de bekende Kleine Flamingo met rode ring met inscriptie CG die al meer dan tien jaar in West-Europese wateren verblijft. Over de herkomst van een Kleine Flamingo in Noord-Limburg gedurende een enkele dag in juli en één bij Schiphol in april bleef men in het ongewisse.

Er werden in 2012 geen contacten waargenomen tussen Kleine Flamingo's en *Phoenicopterus*-flamingo's, hoewel de drie Kleine flamingo's bij Zwarte Haan begin september op zichtafstand waren van de geleewiekte Grote Flamingo toen die een uitstapje in oostelijke richting maakte.

Het aantal flamingo's dat in het voorjaar van 2012 naar het Zwillbrocker Venn kwam, was met 41 exemplaren (28 Chileense, 10 Grote, 1 Caribische en 2 hybride Flamingo's) net zo hoog als in 2010 en zelfs wat hoger dan in 2011 (38). Trekt men van dit aantal de twee uitgevallen Chileense Flamingo's in het Zwillbrocker Venn af, dan komt het aantal nagenoeg overeen met de groep die eind december 2012 in de Delta werd vastgesteld (26 á 27 Chileense, 8 Grote, 1 Caribische en 2 hybride Flamingo's, exclusief de geleewiekte Grote Flamingo van Tholen).

Bij 19 (46,3 %) van de 41 flamingo's die naar Zwillbrock kwamen, konden ringen worden afgelezen. Ter vergelijking: In 2007 konden bij 51 flamingo's in het Zwillbrocker Venn 25 ringen (49 %) worden afgelezen.

3. Fenologie

Nadat de flamingogroep in het najaar van 2011 had verbleven aan de zuidkust van Goeree-Overflakkee aan het zoete Volkerakmeer, werd in januari de dijk naar het zoute Grevelingenmeer overgestoken en vestigden de flamingo's zich bij Battenoord. Het was toen nog zeer zacht weer.

In de laatste week van januari sloeg de vorst toe en gedurende drie weken was het zeer streng winterweer. Meestal is het klimaat (onder invloed van de open zee en de uitloper van de warme Golfstroom) in de winter in de Delta wat milder dan in de rest van het land, maar in de winter van 2012 was het in de Delta mogelijk nog kouder dan elders. Op meerdere dagen bleef het de volle 24 uur onder nul, en er werden temperaturen gemeten van kouder dan -12° C, hetgeen voor de Delta echt uitzonderlijk is. De flamingo's bleven als groep bijeen en zochten regelmatig beschutting op het Dijkwater, een grote weel aan de noordkust van Schouwen-Duiveland.

Midden in die koude periode, op 6 februari werd door een waarnemer een boven het Zwillbrocker Venn vliegende flamingo (soort niet gedetermineerd) gemeld. Tientallen kilometers lang moet deze flamingo geen open water zijn tegen gekomen.

Drie weken later, toen de vorst inmiddels voorbij was, streken de eerste zes flamingo's neer op de Lach-

möwensee in het Zwillbrocker Venn. Onder hen twee jonge flamingo's die op deze plek in 2011 uit het ei waren gekomen. Op 8 maart waren er al 30 flamingo's.

In de volgende zes weken verbleven de flamingo's in groepjes afwisselend op het Veluwemeer - ten zuiden van Elburg, en goed zichtbaar vanaf de brug over het water naar Flevoland - en op de Lachmöwensee in het Zwillbrocker Venn.

Vanaf 9 april ontstond het van eerdere jaren bekende beeld van kleine groepjes flamingo's die in de aanloop naar het broedseizoen op verschillende plaatsen in Nederland opdoken. Dit baltsvliegen leidt ieder jaar weer tot veel commotie in de pers, wanneer de flamingo's voor korte tijd neerstrijken op een plas die nog niet eerder door hen bezocht werd.

Al weer vroeg in het jaar, terwijl het broedseizoen nog liep, kwamen de eerste flamingo's terug in de Delta. Ze verzamelden zich daar op de Krammersche Slikken aan de zuidkust van Goeree-Overvlakke in het Volkerakmeer. In september werd daar gezien dat de aanwezige flamingo's hun vleugelveren ruiden.

In de loop van november groeide het aantal flamingo's op die plaats aan tot 38 stuks. Met de start van december verhuisden de flamingo's weer naar de omgeving van Battenoord in het Grevelingenmeer; ruim een maand eerder dan ze dat in de vorige winter deden. Toen gebeurde het in de periode die vooraf ging aan de inval van de vorst. Verwachtten de flamingo's opnieuw slechter weer, óf zijn de voedselomstandigheden bij Battenoord ook zonder vorst beter dan in het zoete Volkerakmeer?

4. Broedseizoen

Op 21 april waren er weer 30 flamingo's bij het broedeiland aanwezig, maar nu vertrokken ze niet meer naar elders, maar bleven ze. Het baltsen en uitkiezen van een geschikte partner had waarschijnlijk al eerder plaats gevonden, want een uitgebreide balts werd in het Zwillbrocker Venn niet meer getoond. Al snel werd er met het bouwen van nesten begonnen en werden de eerste eieren gelegd. De kolonie was dit keer onderverdeeld in twee subkolonies. Op de uiterste westelijke punt van het eiland werden zes nesten gebouwd; vier door Chileense paren en twee door gemengde paren van Chileense en Grote Flamingo's. Bovenop het eiland was de tweede vestiging. In het midden zat de Caribische Flamingo en om haar heen enige nesten van paren Grote en nesten van Chileense Flamingo's; mogelijk was hierbij ook een gemengd paar. Er waren in totaal zeker elf eieren.

Afgaande op de legdata van de eieren konden de eerste kuikens eind mei worden verwacht. Die eerste kuikens kwamen er ook; twee of misschien al zelfs drie. Maar al heel snel bleek er grote onrust te heersen en camerabeelden van de op de kolonie gerichte webcam maakten duidelijk wat de oorzaak was: Evenals in de jaren 2008 tot 2010 kwamen er in de nacht Vossen op het broedeiland. Het in de herfst van 2009

geplaatste hekwerk aan de achterzijde van het broedeiland had dus slechts één jaar (2010) stand gehouden, maar de Vossen hadden blijkbaar wegen gevonden om het obstakel te omzeilen en toch op het eiland te komen.

Het bekende beeld van voorgaande jaren waarin de broedkolonie werd verstoord, was ook nu weer te zien: De meeste flamingo's verlieten het Venn en in de dagen erna werden groepjes flamingo's op diverse plaatsen in Nederland en Noord Duitsland aange troffen. Maar er bleef ook een groep flamingo's in het Zwillbrocker Venn achter. Ze bleven daar een Chileense Flamingo met een gebroken vleugel die dus niet in staat was om weg te vliegen, gezelschap houden. Heeft de aanwezigheid van deze gewonde vogel er misschien voor gezorgd dat het bijna ongehooflijke toch nog gebeurde? De flamingo's gingen opnieuw broeden!

Het viel op dat veel van de uitgewaaierte flamingo's na de eerste verwarring naar het Venn terug keerden. Er kwamen er weer steeds meer en op 25 juni werden er 31 geteld. Het waren voornamelijk Chileense Flamingo's; de Caribische Flamingo en de helft van de Grote Flamingo's keerden niet meer terug.

Direct na het mislukken van de eerste broed had de beheerder het hekwerk om het broedeiland gerepareerd en uitgebreid.

In de laatste week van juni merkten de waarnemers van de flamingogroep dat er aan de oostzijde van het broedeiland flamingo's tussen het inmiddels al weer hoog opgeschoten riet zaten en daar mogelijk ook eieren hadden gelegd. Op zeker zes plaatsen waren nesten gebouwd en uiteindelijk kwamen er drie Chileense Flamingo's uit het ei.

Aanvankelijk bleef het aantal flamingo's in juli vrij hoog met zo'n 30 vogels, maar na eind juli, na de geboorte van de kuikens, begon het aantal bij de broedplaats toch weer snel terug te lopen en bleek een groeiend aantal zich te verzamelen in de Delta.

De ringdatum werd vastgesteld op 13 september. Langer wachten zou de kans op mislukking te groot maken omdat het water dan voor de deelnemers mogelijk te koud zou kunnen worden. So-wie-so konden veel vaste ringers dit keer helaas niet aan het gebeuren deelnemen omdat overal de zomervakanties weer voorbij waren

Op de gekozen ringdatum was het gelukkig prima weer. Het was droog, de zon kwam zelfs even door en de temperatuur van lucht en water was aangenaam. De drie kuikens werden door ca 30 enthousiaste flamingofans uit Nederland en Duitsland van hun ringen voorzien en van enige veertjes ontdaan om aan de hand daarvan het geslacht te kunnen vaststellen. De nog in het Venn aanwezige Chileense Flamingo met gebroken vleugel werd bij dezelfde gelegenheid gevangen en naar een dierenpark overgebracht omdat het voor de vogel onmogelijk zou zijn ooit nog weg te vliegen. Niet ingrijpen zou er toe leiden dat hij dan de volgende winter niet zou overleven.

Eén van de drie kuikens is na de dag waarop het ringen plaats vond niet meer gezien. Mogelijk heeft het diertje te veel stress opgelopen door het ringen. Na afloop van het gebeuren was echter niet aan hem te zien dat er wat mis met hem zou zijn. Samen met zijn twee crèchegenoten werd hij vrijgelaten en liep hij kwiek weg. Nooit eerder vonden er met het ringen calamiteiten plaats, dus dit verlies moet gezien worden als een onverwachte en onverklaarbare gebeurtenis.

De twee overgebleven jongen groeiden voorspoedig op. Regelmatig werden er nog oudervogels bij hen aangetroffen terwijl alle andere flamingo's inmiddels naar de Delta vertrokken waren. Er was sprake van een zacht najaar; nachtvorst kwam nog niet voor.

Een volgende tegenvaller was de vondst eind oktober van één van de ouders van één van de twee overgebleven kuikens in het Venn met een gebroken poot. Kort daarna, de kuikens waren toen meer dan 90 dagen oud, werden ze niet meer in het Zwillbrocker Venn aangetroffen. Aangenomen wordt dat beide jonge vogels zijn uitgevlogen. Jonge flamingo's kunnen in principe met 75 dagen hun geboortegrond vliegend verlaten en de twee kuikens hadden met rondvliegen boven het Venn getoond de vliegkunst al heel aardig meester te zijn.

Na het uitvliegen is er echter van beide vogels niets meer vernomen. Is het ze niet gelukt de aansluiting met de groep in de Delta tot stand te brengen? Zijn ze mogelijk onderweg blijven hangen in een gebied waar ze met hun nog grauwe veren niet opvallen tussen de andere vogels? In de loop van het jaar zal daarover hopelijk meer duidelijkheid komen.

5. Slot

Opnieuw is het dit jaar duidelijk geworden dat het voor de vrijlevende flamingo's in West Europa een moeilijke zaak wordt om te overleven wanneer het ze niet gaat lukken om het hoofd te bieden aan de

predatoren die keer op keer het broeden en daarmee de noodzakelijke voortplanting frustreren. Het kan niet een zaak van welwillende mensen alleen zijn die met hekken en andere voorzieningen de broedplaats blijvend zullen moeten beschermen. Bescherming kan wel een zetje in de rug betekenen tot het moment gekomen is dat de populatie sterk genoeg is om zelf dit soort tegenslagen op te vangen. Ooievaars en Lepelaars hebben in het verleden dat zetje in de rug gekregen en weten nu ook zonder verdere menselijke steun hun hoofd boven water te houden.

Het zou hoe dan ook jammer zijn wanneer het de flamingo's niet zou lukken de moeilijkheden te overwinnen waardoor een blijvende vestiging in een verder voor flamingo's uitstekend leefgebied zou worden doorkruist.

6. Dankwoord

Ook dit jaar hebben weer veel mensen hun waarnemingen van geringde flamingo's doorgegeven. Iedereen hartelijk dank daarvoor. Ook dank aan degenen die door hun inzet er voor zorgden dat het ringen van de jonge flamingo's in september voorspoedig verliep. De samenwerking met het Biologische Station in Zwillbrock en alle medewerkers daar verliep weer prima.

Met name moeten Willy Smeenk en Eelco Brandenburg genoemd worden die weer veel tijd doorbrachten met het observeren van de flamingo's in het Zwillbrocker Venn in de aanloop naar en tijdens het broeden, en daarna bij het volgen van de jonge flamingo's tot het uitvliegen.

Teun Metselaar zorgde er weer voor dat veranderingen in de gegevens snel op de website terecht kwamen en door zijn inzet was de restyling van de website in 2012 snel voor elkaar.

Samengesteld door Joop Treep
07 januari 2013

Jaaroverzicht 2013

1. Inleiding

Zoals de laatste jaren gebruikelijk is, verschijnt op de webpagina www.flamingosinnederland.info in januari een jaaroverzicht over de ontwikkelingen binnen de vrijlevende flamingopopulatie in West Europa. Dit overzicht is grotendeels gebaseerd op hetgeen in de loop van 2012 aan informatie verscheen in de rubriek "ACTUEEL 2013" op deze webpagina.

De rubriek over 2013 is nu afgesloten en vervangen door "ACTUEEL 2014", maar alle mededelingen uit 2013 blijven in te zien op "Flamingo's van dag tot dag vanaf 2007".

Het aantal bezoekers van de website maakte wederom een flinke groei door. Van ca 3200 in 2012 steeg het aantal naar 6000 in 2013. Zestien bezoekers per dag mag dan niet erg veel lijken, maar ieder zal kunnen begrijpen dat het voor een persoon fysiek bijna onmogelijk zou zijn om zonder de hulp van het internet zoveel mensen over het wel en wee van de flamingopopulatie op de hoogte houden. Naast de informatieverstrekking via de webpagina heeft de redacteur van de webpagina die ook de schrijver is van dit verslag jaarlijks bovendien vele tientallen directe, telefonische, schriftelijke en e-mail-contacten met allerhande personen en organisaties. De vele verzoeken van tijdschriften, kranten en omroepen om commentaar te leveren op de aanwezigheid van de flamingo's in onze omgeving worden met het oog op de qua rendement onevenredige tijdsinvestering die dat vergt, vriendelijk doch beslist afgewimpeld. De vragenstellers worden doorverwezen naar de informatie op de webpagina die voor iedereen vrij toegankelijk is.

Na een reeks min of meer mislukte broedseizoenen in de afgelopen jaren als gevolg van vossenpredatie op het broedeiland kan 2013 met zeven uitgevlogen jonge flamingo's vanuit de broedkolonie in het Zwillbrocker Venn beslist succesvol genoemd worden.

In tegenstelling tot wat over het broeden door flamingo's in de relevante literatuur beschreven wordt, was er van een korte broedperiode waarin alle paren min of meer gelijktijdig hun nesten bezetten geen sprake. Tussen het uit het ei komen van het oudste en het jongste kuiken lagen zeker acht weken. Het maakte het de mensen die betrokken zijn bij het aanbrengen van ringen aan de poten van de jonge vogels niet gemakkelijk. Er moest noodgedwongen geringd worden op twee data, die vijf weken uit elkaar lagen. Uiteindelijk bleek de eerste ringdatum toch te laat gekozen te zijn, want het oudste jong was al zo groot dat het niet lukte hem te vangen, met als gevolg dat deze flamingo niet geringd en niet gedetermineerd kon worden en zijn levensloop zal in de toekomst dus niet gevolgd kunnen worden.

De twee jonge flamingo's die in het najaar van 2012 de broedkolonie in het Zwillbrocker Venn vliegend hadden verlaten, zijn daarna nooit meer teruggemeld.

Ze werden niet gezien in de flamingogroep die gedurende de wintermaanden in de Delta van zuidwest Nederland verbleef.

Toen op 12 februari 2013 vliegend boven Groningen een 1^e-jaars juveniele Chileense Flamingo werd waargenomen, gevolgd door een waarneming op 19 maart van eveneens een juveniele flamingo langs de snelweg bij Nieuweroord (nabij Hoogeveen), leek het een logische verklaring dat de uitgevlogen jonge flamingo's van 2012 destijds niet in westelijke richting waren gevlogen, maar een noordelijke koers hadden gekozen. Dat er overwinterd was in bijvoorbeeld het Lauwersmeer en dat de jonge vogel(s) op de weg terug was/waren naar hun geboortegrond. Die verklaring kwam weer op losse schroeven te staan toen de jonge flamingo eind maart opdook in een polder bij Pijnacker. Het jonge dier bleek geen ringen om de poten te dragen. De beide jonge flamingo's die uitvlogen van het Zwillbrocker Venn droegen om beide poten ringen. Het is bijna onmogelijk dat een jonge flamingo binnen enkele maanden de ringen van beide poten verloren zou zijn. De vogel was dus bijna zeker niet één van de twee jongen uit het Zwillbrocker Venn. Mogelijk had een paar Chileense Flamingo's in 2012 de broedkolonie in het Venn verlaten nadat die door vossen ernstig was verstoord en had het op een onbekende plaats een jong groot gebracht. Een andere verklaring is dat een jonge flamingo ergens uit gevangenschap was weggevlogen voordat men hem had kunnen ringen en/of leewieken.

In het voorjaar van 2013 werd bij Eilat in Israël een donkergekleurde, bijna zwarte flamingo waargenomen. Later in het jaar werd de vogel weer gezien en als gevolg daarvan kwam er een internationale gedachte-uitwisseling op gang. Zwarte flamingo's of flamingo's met een gedeeltelijk zwarte bevedering blijken in het verleden vaker te zijn waargenomen in Afrika, Azië en Amerika.

In 2011 kwam in het Zwillbrocker Venn een hybride kuiken uit het ei. De ouders zijn de enige van de West-Europese populatie deel uitmakende Caribische Flamingo en haar langjarige Grote Flamingo-partner. Dit stel kreeg al eerder jongen, van welke er overigens geen meer in leven zijn, maar geen van die eerdere jongen vertoonde de zwarte hals die deze nakomeling al langere tijd vertoont. In de winter van 2012 /2013 wezen meerdere waarnemers op de opvallend zwarte hals. Maar ook nu, in de winter van 2013 /2014, heeft het dier na de rui nog steeds die zwarte hals. Is bij hem misschien ook sprake van melanisme? De toekomst zal leren of de donkere hals een blijvend verschijnsel is, of bij het verder volwassen worden toch zal verdwijnen.

De uit een dierenpark in Engeland afkomstige Grote Flamingo met een blauwe pootring met code M30 die

in 2012 had rondgezworven in Zeeuws-Vlaanderen en op Tholen bleek zich omstreeks 15 februari te hebben aangesloten bij de grote groep die op dat moment verbleef bij de haven van Battenoord. Toen kort daarna de flamingo's zich in kleine groepjes in de richting van het Veluwemeer verplaatsten, miste hij echter de aansluiting. Mogelijk was hij fysiek niet in staat zijn soortgenoten te vergezellen op hun reis vanwege zijn handicap als gevolg van het leewieken maar het is ook denkbaar dat het dier er geen idee van had wat zijn soortgenoten in oostelijke richting te zoeken hadden en hadden ze hem er niet van kunnen overtuigen met hen mee te vliegen.

Later in het jaar dook het dier op in een polder in de buurt van Heerenveen, in het Amstelmeer in de kop van Noord-Holland en tenslotte in september en oktober op het wad bij Vlieland. Zal de vogel in de huidige winter de aansluiting met de grote groep weer kunnen volbrengen?

Al vaker heeft de schrijver van dit verslag geschreven over de mogelijkheid van het bieden van menselijke hulp bij de hervestiging op grotere schaal van de Grote Flamingo in West Europa. In de augustus 2013-uitgave van het natuurtijdschrift *Sterna* (verschijnend in Zeeland en Zuid-Holland) verscheen van hem hierover een opiniërend artikel. Van diverse kanten kreeg hij te horen dat het zo'n leuk stuk was, maar het leidde niet tot verdere beweging.

In maart streek de *Phoenicopterus*-flamingo-populatie neer op het Veluwemeer in de nabijheid van Elburg. De vogels hielden zich daar op bij het strand van een recreatiegebied en trokken met hun daar getoonde balts veel bekijks. Tientallen vogelaars stelden hun telescopen op. Er kwamen ook veel fotografen en filmers op het schouwspel af. Om de mooiste foto's van zo dicht mogelijk bij te kunnen maken, gingen meerdere van hen er zelfs toe over zich in waadbroeken te hijsen en het ijskoude water in te gaan.

Op dit gedrag van de fotografen kwam van verschillende zijden kritiek. De fotografen zouden natuurgrenzen overschrijdend gehandeld hebben en de vogels gehinderd hebben. De schrijver van dit verslag heeft naar voren gebracht dat het met de storing waarschijnlijk wel mee viel. Immers, zouden de flamingo's niet zijn uitgeweken naar één van de vele beschermde en voor mensen ontoegankelijke oeverzones van het Veluwemeer wanneer ze echt hinder van de mensen hadden? Een waarnemer van het gebeuren meldde dat flamingo's die stonden te rusten eenvoudigweg een paar meter verder het water inschoven toen de fotografen dichtbij probeerden te waden, daarmee de door hen minimaal veilig geachte afstand handhavend. Of de fotografen zich respectvol gedroegen ten opzichte van de kijkers op de oever die in hun uitzicht door hen gehinderd werden, is wat de schrijver betreft een andere vraag.

Wat volgens hem wel zeer afkeurenswaardig is, is het gedrag van mensen om flamingo's op te schrikken om

ze daarmee de lucht in te krijgen, om het spektakel van de opvlammende vleugels op te roepen. Of dat nu plaats vindt door "gidsen" bij het Nakurumeer, door vliegtuigen boven Andros-eiland bij Florida, door bootjes in door flamingo's bezochte meren in Mexico, of door toeschouwers in Nederland. En dit laatste is helaas het afgelopen jaar ook waargenomen.

2. Soorten en aantallen

Gedurende de wintermaanden houdt zich gewoonlijk de gehele populatie van *Phoenicopterus*-flamingo's op in de Delta in zuidwest Nederland. Hoewel zich af en toe enige exemplaren afzonderen, blijven de flamingo's daar meestal als groep bij elkaar. In de maanden januari en februari werden meerdere malen 38 flamingo's geteld in het Grevelingenmeer. Determinatie gaf aan dat de groep bestond uit 1 Caribische Flamingo (*Phoenicopterus ruber*), zeker 26 Chileense Flamingo's (*Ph. chilensis*), zeker 8 Grote Flamingo's (*Ph. antiquorum/roseus*) en 2 hybride flamingo's. In januari 2014 bestond de groep in de Delta uit 43 of 44 exemplaren: 1 Caribische, ca 26 Chileense, ca 10 Grote, 2 hybride en 5 juveniele Flamingo's (*Phoenicopterus sp.*). Afgezien van de toename door 5 jonge vogels (waarvan minimaal 3 Chileense Flamingo's, helaas waren er bij het schrijven van dit overzicht nog geen ringaflezingen bekend) is er in de loop van het jaar dus nauwelijks iets in de samenstelling van de groep veranderd.

In de loop van 2013 werd één dode Chileense Flamingo in het Zwillbrocker Venn gevonden. Na afloop van de winter zal blijken hoeveel jonge flamingo's uit 2013 als versterking van de populatie kunnen worden bijgeschreven.

De in de inleiding gememoreerde niet-geringde 1e-jaars juveniele Chileense Flamingo die in het voorjaar in Groningen, Drenthe en Zuid-Holland werd gezien, dook daarna nog op in de Biesbosch en in Noord-Brabant. Waarschijnlijk was ook de subadulte flamingo die begin juli in het Volkerakmeer werd gezien hetzelfde dier. Mocht hij zich inmiddels bij de grote groep hebben aangesloten, dan valt hij daarin zeker niet direct op, omdat de vogel na zijn doorgemaakte rui er waarschijnlijk al redelijk volwassen uitziet.

Wat er is gebeurd met de Grote Flamingo die in 2012 wegvloog uit een vogelhouderij in Noord-Holland en die maandenlang in die provincie en het Waddengebied rondvloog, is ook onbekend. In eerste instantie was hij nog herkenbaar als jonge vogel door zijn grijze "knetjes" maar dat kenmerk zal bij het ouder worden steeds meer vervagen. Zijn ontsnappingsstatus zal alleen nog kunnen worden vastgesteld wanneer hij buiten de ruitijd vliegend wordt gezien met een paar missende slagpennen aan de vleugel waaraan hij onvakkundig werd geleewiekt. In augustus werd er op Balgzand, een gebied waar de vogel zich in 2012 regelmatig ophield, een niet geringde Grote Flamingo gezien.

Gedurende de winter hielden zich twee Kleine Flamingo's (*Phoeniconaias minor*) op aan de zuidkust van Goeree-Overflakkee. Vanaf april waren er meldingen van 2 Kleine Flamingo's in het Waddengebied. Vanaf augustus was er nog maar één. En na een melding van eind augustus van een enkele Kleine Flamingo in de Markiezaat zijn er geen waarnemingen van deze flamingosoort in Nederland e.o. meer bekend. Is deze soort na een langzame groei in het laatste decennium, tot een maximaal aantal van 7 exemplaren in 2009 nu weer geheel uit West Europa verdwenen?

3. Fenologie

Al enige dagen voor de vorst in december 2012 inviel verhuisde de flamingogroep van het Volkerakmeer naar het Grevelingenmeer en koos domicilie bij de haven van Battenoord aan de zuidkust van Goeree-Overflakkee, een plaats waar de flamingo's de laatste jaren vaker naar toe trekken. Hoewel er in 2013 geen sprake was van een echt strenge winter, bleef het tot ver in het voorjaar onaangenaam koud. Tot in april bleven de temperaturen overdag dicht bij het vriespunt en in vele nachten was er vorst.

Een eerste flamingo keerde weliswaar al in de eerste week van het jaar terug in de omgeving van het Veluwemeer, na zo'n twee weken gevolgd door het grootste deel van de groep bij Battenoord, maar een verder reizen naar het Zwillbrocker Venn liet wekenlang op zich wachten.

De eerste flamingo nam even een kijkje in het Venn op 9 februari, maar daarna was het aantal flamingo's op de plaats van de broedkolonie minimaal. Op 21 maart waren er pas 4, op 30 maart waren er 6, op 8 april 8, maar daarna waren er weer minder. Tot de laatste week van april het aantal begon toe te nemen: op 21 april waren er 20, op 28 april 25 en pas op 4 mei werden er 32 geteld. Uit het gedrag van de enige Caribische Flamingo in de groep valt de terughoudendheid om definitief terug te keren naar Zwillbrock af te leiden: Het dier bleef lang hangen in Battenoord. Pas op 8 maart verscheen ze op het Veluwemeer. Op 20 maart was ze plotseling aanwezig op de Lachmöwensee in het Zwillbrocker Venn. Op 22 maart werd ze weer op het Veluwemeer gezien doch op 1 april was ze terug bij Battenoord. Op 7 april kwam ze weer naar het Veluwemeer, maar pas op 27 april kwam ze definitief naar het Zwillbrocker Venn.

De meeste flamingo's, in totaal ca 35 stuks, die eind februari van Battenoord naar het Veluwemeer waren gekomen, keerden niet terug naar de Delta. Ze bleven ondanks de koude nachten op het Veluwemeer. Meermaals werden daar in maart flamingo's gezien met ijsklonten aan de poten en in de veren!

Gedurende het gehele daarna volgende broedseizoen bleven er steeds flinke groepen flamingo's op het Veluwemeer. Het was duidelijk dat er veel heen-en-weer werd gevlogen tussen de broedplaats in het Zwillbrocker Venn en het Veluwemeer. Er waren in de zomer van 2013 jaar weer regelmatig groepjes

flamingo's aan de Steile Bank te zien. De eerst-uitgevlogen jongen kwamen daar ook naar toe.

Toch keerden al vroeg in het jaar de eerste flamingo's terug naar Delta. In juli en augustus werden de eerste groepjes al weer waargenomen op de Krammersche Slikken in het Volkerakmeer. Half september was het aantal flamingo's opgelopen tot 23, en op 25 september waren er zelfs al 33. Het in de herfst verzamelen aan de Steile Bank, zoals dat in het begin van de eeuw plaats meestal vond, kon evenals dat de laatste jaren het geval was, ook dit jaar niet worden waargenomen. Het Lauwersmeer en het Ketelmeer waren in 2013 bij de flamingo's weinig in trek.

De tijdstippen waarop de flamingo's hun verblijfsgebieden wisselen, hangen zonder twijfel samen met de voedselbeschikbaarheid op die plaatsen. En die hangt natuurlijk weer samen met het weersverloop gedurende het jaar.

4. Broedseizoen

Ondanks de kou in maart kwam in het Veluwemeer de flamingobalts goed op gang. Toen dan eindelijk het weer beter werd en de flamingo's naar het Zwillbrocker Venn vlogen, was de balts ook meteen goeddeels ten einde en al snel werden de eerste nesten gebouwd en de eerste eieren gelegd. Het eerste ei werd op 28 april gezien, en binnen vier weken waren er al acht. Maar het was ook duidelijk dat nog niet alle flamingo's bij hun komst in het Venn al een partner gevonden hadden. Eind mei was er nog steeds sprake van paarvorming; regelmatig werden paartjes op plassen in de omgeving gezien. Dit betrof dan paren die zich in het kader van hun verlovingstijd tijdelijk van de grote groep terugtrokken.

Toen de eerste kuikens al in de kolonie rondhuppelden, begonnen de laatste paren pas met de nestbouw en het leggen van eieren. Door de verlate paren werden alsnog vier eieren gelegd. In totaal werden er dus zeker twaalf eieren gelegd. De eerste acht eieren leverden zes kuikens op, uit de laatste vier kwamen twee kuikens.

De ringdatum voor de zes oudste kuikens werd op 25 juli vastgesteld. De jonge vogels hadden op dat moment een leeftijd tussen ruim 9 en krap 6 weken. Bij het ringen waaraan bijna veertig mensen uit Nederland en Duitsland deelnamen, lukte het niet het oudste kuiken te vangen en te ringen. In de inleiding werd daarop al ingegaan

Van de twee nakomertjes werd er één na korte tijd niet meer gezien. Het overgebleven zevende kuiken werd op 29 augustus geringd. Opnieuw kwamen daar voor 19 mensen op de been.

Van de zes geringde kuikens waren bijna zeker vier Chileense Flamingo's. De beide andere werden gede-termineerd als een Grote Flamingo x Chileense Flamingo en een Grote Flamingo óf een Grote Flamingo x Caribische Flamingo (het zevende, niet geringde kuiken is waarschijnlijk omgekeerd een Grote Flamingo x Caribische Flamingo óf een Grote Flamingo). Opnieuw dus twee hybride vogels. Van de zes

kuikens zijn veren afgenomen om geslacht en soort te bepalen. De definitieve uitkomst van dit onderzoek is op dit moment nog niet bekend gemaakt.

Voor zover bekend zijn alle zeven jonge flamingo's uitgevlogen. Jonge flamingo's werden gezien op het Veluwemeer en aan de Steile Bank en aan het eind van het jaar werden er vijf gezien in de grote groep die inmiddels weer in het Grevelingenmeer verbleef.

5. Slot

Verleden jaar werd gememoreerd dat het er voor de flamingopopulatie in West Europa in de komende jaren erop of eronder zal zijn. Het teruggelopen aantal zal opgekrikt moeten worden om overleving op langere termijn mogelijk te maken. Het mooiste is het natuurlijk als de flamingo's daar zonder menselijke hulp zelf voor zullen zorgen door zich in versterkte mate voort te planten. In 2013 is daar met zeven kuikens dus een goed begin mee gemaakt. En hopelijk vestigen zich wat extra Grote Flamingo's blijvend in dit gebied.

Het blijft jammer dat er op andere plaatsen dan het Zwillbrocker Venn zo weinig ringen worden afgelezen c.q. dat afgelezen ringen niet worden doorgegeven. En het is ook jammer dat relatief zo weinig

mensen er hun best voor doen om de door hen waargenomen flamingo's op soort te determineren.

Degenen die afgelezen ringen wél hebben doorgegeven en wél moeite hebben gedaan om de individuele flamingo's te determineren natuurlijk niet te na gesproken!

6. Dankwoord

Al vele jaren verrichten Willie Smeenk, Eelco Brandenburg en Frits de Vries veel werk om relevante gegevens over de flamingopopulatie te verzamelen. Teun Metselaar verzorgt al jaren de website.

De leiding en medewerkers van het Biologische Station in Zwillbrock doen er alles aan om de omstandigheden voor de vogels in het Zwillbrocker Venn optimaal te houden.

Tientallen mensen doen jaarlijks mee met het ringen van de flamingokuikens voordat ze uitvliegen.

Tientallen mensen geven jaarlijks hun waarnemingen en bevindingen betreffende de flamingo's in West Europa door.

Iedereen dank daarvoor.

Samengesteld door Joop Treep
07 januari 2014

Jaaroverzicht 2014

1. Inleiding

Evenals dat in voorgaande jaren het geval was, heeft de redacteur van de rubriek "ACTUEEL" van de webpagina www.flamingosinnederland.info het ook dit jaar op zich genomen om een jaaroverzicht betreffende de vrij levende flamingo's in Nederland (en aangrenzende West-Europese gebieden) op te stellen. Basis voor dit overzicht zijn de stukjes die in de loop van 2014 verschenen op "ACTUEEL 2014".

Inmiddels is de rubriek "ACTUEEL 2014" afgesloten en is "ACTUEEL 2015" van start gegaan. De volledige berichten van 2014 blijven te lezen op "Flamingo's van dag tot dag vanaf 2007".

Na een flinke groei in de voorafgaande jaren, viel het aantal bezoekers van de website in 2014 aanmerkelijk terug. Het blijkt steeds moeilijker te worden om de site in de top van de meest bekeken sites betreffende flamingo's in Nederlandse wateren te handhaven omdat andere sites steeds vaker foefjes gebruiken om zichzelf hoger op de hitslijst te plaatsen.

Het zij zo; deze website gaat echt geen extra moeite doen om zichzelf beter aan de man te brengen. Mensen die informatie over flamingo's zoeken, maar niet verder willen kijken dan de eerste tien hits die ze van Google op hun zoekvraag aangereikt krijgen, zijn waarschijnlijk ook niet bereid om de uitgebreide informatie op www.flamingosinnederland.info echt helemaal te lezen. Het helemaal lezen van een artikel blijkt voor veel mensen überhaupt moeilijk te zijn; regelmatig krijgt de schrijver van dit stuk vragen over flamingo's waarop het antwoord heel eenvoudig op de site te vinden zou zijn geweest.

Vanaf 2008 zijn er verschillende jaren geweest waarin het de flamingo's in het Zwillbrocker Venn niet lukte zich voort te planten. De oorzaak daarvan was het veelvuldige bezoek van vossen aan het broedeiland in de Lachmöwensee. In 2013 bleek het al eerder aangebrachte raster na diverse aanvullende maatregelen door de vossen niet meer te omzeilen. Na het succesvolle broedseizoen van 2013 waarbij zeven jonge flamingo's uitvlogen en de zeer milde winter die daarna volgde, werden vijf van de zes geringde juvenielen in de loop van 2014 teruggezien op diverse plaatsen in Nederland en Duitsland.

Ook 2014 was een zeer succesvol broedjaar. Negen flamingokuikens kwamen uit het ei, werden geringd en vlogen uit. Voor het eerst sinds 2008 ligt het totale aantal vrij rondvliegende flamingo's weer rond de vijftig. Als daarbij dan ook de vijf sub-adulte Grote Flamingo's van onbekende herkomst die sinds de afgelopen zomer in Nederland verblijven, worden opgeteld, dan is er van een bemoedigende stand sprake.

Een negatieve noot vormt echter de recente toename van het aantal hybride *Phoenicopterus*-flamingo's. Daaronder bevinden zich hoogstwaarschijnlijk drie

hybriden van Caribische x Grote Flamingo, het nakroost van de laatste drie jaren van de enige Caribische Flamingo in de groep met haar Grote Flamingo-partner. Verder zijn er zeker ook drie hybriden van Chileense x Grote Flamingo.

Voor deze ontwikkeling, waarbij er steeds meer hybride flamingo's komen binnen de West-Europese *Phoenicopterus*-flamingopopulatie heeft de schrijver dezes al vele jaren gewaarschuwd, en hij heeft aanbevelingen gedaan om de Chileense en Caribische Flamingo's in de groep te vervangen voor gebiedseigen Grote Flamingo's. Helaas zonder enige zinnige respons. Maar in oktober jl., op het laatste symposium van de Flamingo Specialist Group (FSG) in San Diego, is nu toch het voorstel gedaan om voor dit designaleerde probleem een oplossing uit te gaan werken. De gedachte dat dierenparken er een aandeel in zouden kunnen hebben om Chileense en Caribische Flamingo's in de populatie om te ruilen voor Grote Flamingo's door hiervoor jonge vogels ter beschikking te stellen, is daarbij met name genoemd. Er zal echter nog even afgewacht moeten worden of die oplossing er gaat komen.

Op 21 juli jl. werden in het Zwillbrocker Venn de negen flamingokuikens die daar dit jaar uit het ei kwamen, geringd. Evenals in voorgaande jaren waren de helpers voor het ringen (ca 35 in getal) weer afkomstig uit Nederland en Duitsland. Maar als bijzonderheid kan worden vermeld dat er dit keer ook twee personen afkomstig waren uit Mongolië en Chili. Vooraf was de gedachte geweest om alleen bij de zes grootste kuikens van ca acht weken oud ringen aan te brengen, en de drie kleinere vogels nog niet bloot te stellen aan de stress van gevangen en opgepakt worden, maar dat tijdens een tweede ringsessie te doen. De negen kuikens verbleven echter in een hechte crèche en het vangen van de zes grootste zou hoe dan ook van invloed zijn op de kleintjes. Besloten werd om dan toch maar alle negen kuikens in één keer van ringen te voorzien. En dat bleek een juiste beslissing te zijn geweest. Ook de kleinste kuikens toonden na het ringen op geen enkele manier te zijn aangedaan door wat er met hen gebeurd was.

Alle negen kuikens hebben zich na het ringen voorspoedig verder ontwikkeld. Alle negen kuikens zijn zonder problemen uitgevlogen. De wetenschap dat de kuikens al op zeer jonge leeftijd zonder problemen geringd kunnen worden, maakt het voor de toekomst gemakkelijker een datum te kiezen waarop alle kuikens in één keer geringd kunnen worden.

Een in Zwillbrock in 2014 geringde juveniele Grote Flamingo was vanaf half november tot in het nieuwe jaar aanwezig in een natuurreservaat aan de monding van de Loire in West-Frankrijk. Dit roept herinneringen op aan de aanwezigheid in 2003 en 2004 van

een in 2003 in het Zwillbrocker Venn geboren en geringde Grote Flamingo op diverse plaatsen aan de monding van de Gironde, in 2004 in aanwezigheid van twee andere ongeringde flamingo's, een Grote en een Chileense. De flamingo uit 2003 keerde in 2007 terug in het Zwillbrocker Venn en neemt sindsdien deel aan het groepsleven. Ze baltste met de groep, copuleerde met andere groepsleden en er werd meerdere keren gezien dat ze op een ei broedde, laatstelijk op 7 april 2014, maar tot op heden is nog niet vastgesteld dat ze succesvol een jong zou hebben groot gebracht. Uit ringaflezingen in diverse winters na haar terugkeer in Nederland komt het beeld naar voren dat ze niet opnieuw afreisde naar Frankrijk.

Begin 2014 werd in Adelaide Zoo de oudste flamingo ooit bekend, op een leeftijd van 83 jaar geëuthanaseerd. Vanuit de vrije natuur zijn flamingo's bekend die ouder werden dan 50 jaar.

Er bestaat zorg over de teruglopende aantallen flamingo's op het eiland Bonaire, de overzeese Nederlandse gemeente in het Caribische gebied. Al in de zeventiger jaren van de vorige eeuw, nadat er op het zuidelijke deel van het eiland een grote zoutmakerij was aangelegd, waarin voor de broedende flamingo's een plek was gereserveerd, wezen de flamingodeskundigen Jan Rooth en Bart de Boer erop dat de voedseltoestand er voor de flamingo's niet op vooruit was gegaan door de depositie van gips op de bodem, waardoor het voedsel in de bodem slechter bereikbaar was geworden.

Eind 2010 ontstond brand in de olieterminals van BOPEC, gesitueerd in de onmiddellijke nabijheid van het Gotomeer, een met de zee verbonden binnenlands meer op het noordelijke deel van Bonaire waar soms kleine aantallen flamingo's tot broeden kwamen. Het meer werd ernstig verontreinigd met giftige stoffen die vrijkwamen bij de brand en de bestrijding ervan. Onderzoekers van IMARES Wageningen Universiteit en Research troffen in 2012 hoge concentraties PAK's, PFC's en BHT (in de petrochemische industrie gebruikt oplosmiddel) in het gehele marine milieu aan. In feite is het Gotomeer dood. Na de fatale brand in 2010 hebben zich nagenoeg geen flamingo's meer op Goto laten zien. In december 2013 verscheen over het onderzoek een eindrapport bij het ministerie van Economische Zaken.

Over dit vreselijke gebeuren met ernstige milieuconsequenties is in Europees Nederland nauwelijks iets bekend geworden. Er ging een (weliswaar niet zo heel groot) flamingobroedgebied verloren. Dat zal op wereldschaal niet direct ernstige gevolgen hebben, maar voor de natuur op Bonaire is het een grote klap, zeker wanneer we bedenken dat het toch al niet zo goed met de flamingo's op het eiland gaat. De aantallen lopen al gedurende vele jaren gestaag terug.

Op 24 december 2014 stierf op 73-jarige leeftijd Alan Johnson, de mentor van het wereldwijde flamingo-

onderzoek. In de zestiger jaren van de vorige eeuw kreeg hij de opdracht om de broedende Grote Flamingo voor Frankrijk te behouden. De aanleg van een kunstmatig broedeiland in het Étang du Fangassier bleek sindsdien een groot succes. Vele tienduizenden flamingo's kwamen er uit het ei. Het toen begonnen ringonderzoek heeft veel gegevens en daarmee inzicht in het gedrag van flamingo's opgeleverd.

Alan Johnson onderhield veelvuldig contacten met flamingodeskundigen van over de gehele wereld en legde daarmee de basis voor de nu bestaande internationale Flamingo Specialists Group (FSG). Na zijn pensionering in 2001 publiceerde hij samen met medeonderzoeker Frank Cézilly het standaardwerk "The Greater Flamingo" (2007)*.

De opsteller van dit jaaroverzicht had vanaf het einde van de tachtiger jaren regelmatig contact met hem. Dit contact leidde ertoe dat het Biologische Station in Tour du Valat in de Camargue in 1994 de eerste rode ringen leverde om daarmee de jonge flamingo's in het Zwillbrocker Venn te kunnen ringen.

2. Soorten en aantallen

De samenstelling van de zeker 48 leden tellende *Phoenicopter*-flamingogroep die zich aan het eind van 2014 ophield bij de haven van Battenoord aan de zuidkust van Goeree-Overflakkee was als volgt: ca 30 Chileense Flamingo's *Phoenicopter chilensis*, zeker 7 Grote Flamingo's *Phoenicopter antiquorum/roseus* (inclusief de flamingo met de blauwe ring M30), 1 Caribische Flamingo *Phoenicopter ruber*, 4 of 5 juvenielen uit 2014 en zeker 5 hybride flamingo's (zowel Grote Flamingo x Caribische Flamingo als Grote Flamingo x Chileense Flamingo).

Het aantal Grote Flamingo's was daarmee lager dan het aantal van 12 dat in het voorjaar van 2014 in de broedkolonie in het Zwillbrocker Venn geteld werd (Zwillbrock in voorjaar 2013: 9, Delta in winter 2013/2014: 12). Het komt vaker voor dat de aantallen Grote Flamingo's in de winter in de Delta niet congruent zijn met de aantallen in voorjaar/zomer in het Zwillbrocker Venn. Dat duidt op een voortdurende uitwisseling met (een) populatie(s) elders. Zolang er echter geen ringbewijzen voorliggen, blijft dit speculatie.

De 5 niet geringde sub-adulte Grote Flamingo's die in de zomer opdoken in de Westerschelde en die sindsdien in Nederland lijken te verblijven, zijn in dit verhaal niet meegenomen. Gezien de onvolwassen kleuring van veren en naakte delen kan met zekerheid gesteld worden dat deze flamingo's zich niet in het Zwillbrocker Venn hebben laten zien en dus ook niet bij de daar getelde 12 Grote Flamingo's behoorden.

De niet geringde 2^e-jaars Chileense Flamingo (zie jaaroverzicht 2013) die in het voorjaar van 2013 op meerdere plaatsen in Nederland alleengaand gezien werd, is in 2014 niet meer gemeld. De toen inmiddels 3^e-jaars vogel zal er in 2014 waarschijnlijk al heel volwassen gekleurd hebben uitgezien. Indien hij zich bij de grote groep heeft aangesloten, zal hij waar-

schijnlijk nauwelijks als jonge vogel zijn opgevallen en van het groepje (nog steeds) niet geringde Chilenen deel hebben uitgemaakt.

In 2014 leefde in Nederland nog steeds 1 Kleine Flamingo *Phoeniconaias minor*. Bij diverse gelegenheden, de laatste maal op 31 december 2014, werd hij waargenomen op het wad in de buurt van Zwarte Haan aan de noordkust van Friesland.

3. Fenologie

Na het verlaten van de broedkolonie door de laatste uitvliegende jonge flamingo's in de herfst maakt de Lachmönensee in het Zwillbrocker Venn gewoonlijk een flamingoloze periode van enkele maanden door. Tot het moment dat in het voorjaar de eerste flamingo's weer komen inspecteren hoe de zaken ervoor staan. De datum van eerste terugkeer hangt sterk samen met het verloop van de winter. Is het koud met veel vorst, dan is de terugkomst later dan in jaren met zachte winters. In 2014 waren zes flamingo's er al weer vroeg bij op 26 en 27 januari. Tot die datum waren er nauwelijks nachten geweest waarop het gevoren had. In 2007 waren ze nog vroeger; toen was het 15 januari. Maar de allervroegste terugkeer maakten we onlangs mee. Al op 16 en 17 december 2014 werd de eerste flamingo weer in het Zwillbrocker Venn gezien, dus nog in het lopende overzichtsjaar! Omstreeks 20 maart waren de meeste flamingo's (32 stuks) al weer op het water van de Lachmönensee aanwezig en toonden daar de balts.

Gedurende de broedperiode waren er ook telkens groepjes flamingo's, in per dag wisselende samenstelling, aanwezig op het Veluwemeer, een verschijnsel waaraan we de laatste jaren gewoon zijn geraakt. Voormalige flamingopleisterplaatsen, zoals het Ketelmeer en het Lauwersmeer werden in die periode maar sporadisch bezocht. Het Ellewickerfeld (oostelijk van het Zwillbrocker Venn) en andere plasjes in de omgeving waren juist weer meer dan in andere jaren in trek.

Na afloop van het broedseizoen, toen de jongen al uit begonnen te vliegen was er een verhoogde flamingo-aanwezigheid bij de Steile Bank aan de zuidkust van Friesland. Deze plek was de laatste jaren minder in trek, nadat het in de negentiger jaren dé plek was waar de flamingo's zich in het najaar verzamelden voordat er werd afgereisd naar de Delta.

De wisselende voorkeuren voor de diverse gebieden hangen zonder twijfel samen met de wisselende voedselbeschikbaarheid.

Buiten dit bestek valt een periode in de tweede helft van juli waarin circa tien flamingo's zich ophielden in de omgeving van het Haringvliet. Waarschijnlijk betrof het vogels die niet (meer) aan het broedgeden deelnamen en die zich op de Slijkplaat terugtrokken om daar hun slagpennen te wisselen. In augustus waren de meeste flamingo's al weer van die

plaats vertrokken en waren ze terug in de oostelijke helft van het land. Het aantal bij de Steile Bank steeg daarna tot wel 40 vogels.

In de laatste week van november werd de reis naar de Delta ondernomen. Op 23 november waren er van het ene moment op het andere zo'n 40 flamingo's bij de haven van Battenoord aan de Grevelingen, de plaats waar de flamingo's de laatste jaren de wintermaanden plegen door te brengen.

In 2014 was er sprake van een aantal heftige onweersbuien boven het Zwillbrocker Venn in de periode dat de kuikens nog erg jong waren. Bij twee van die gebeurtenissen was de schrijver dezes aanwezig en kon de gedragingen van de flamingo's vanuit de bezoekerskansel goed observeren.

Bij de eerste onweersbui gebeurde het volgende: De negen kuikens in de crèche werden vergezeld door enige volwassen flamingo's. In de aanloop naar het losbreken van de bui drongen jonge en volwassen vogels opeen in het open water van de Lachmönensee. In het begin twee, later drie volwassen vogels gingen in het water zitten met de koppen laag gehouden. De kuikens waren ongedurig en pikten veel naar elkaar. Een volwassen flamingo leidde het kleinste kuiken, dat pas ca tien dagen oud was, het broedeiland op en ging daar dicht aan de oever in de schaduw van wat rietplanten met het jong onder zich op de bodem zitten. Voordien was het niet opgevallen dat de volwassen vogel en het kuiken iets met elkaar te maken hadden. Was de volwassen flamingo één van de ouders of niet? Lisette Kuijsters vertelde later dat zij ooit had gezien dat bij een hagelbui meerdere kuikens onder de veren van één volwassen flamingo schuilden.

Kort vóór het losbarsten van het onweer werden vier andere kuikens vrij langdurig door adulte vogels gevoed. Toen het onweer in kracht afnam werden er nogmaals verschillende voedingen gezien die hooguit drie minuten duurden. Waren deze extra voedingen misschien een vorm van geruststelling naar de jongen toe?

Al in september 2013 was het grootste deel van de flamingo's vertrokken naar de Delta en ze verbleven daar eerst op de Krammersche Slikken om al op 16 oktober te verkassen naar hun stek bij Battenoord, waarschijnlijk met de vrij strenge winter van 2012/2013 nog in hun gedachten. Uiteindelijk was er van een echte winter in 2013/2014 geen sprake. Er waren nauwelijks nachten waarin de temperatuur onder het nulpunt daalde.

Heel anders verliep de binnenlandse migratie in 2014. Pas eind november vertrokken de flamingo's van de Steile Bank om rechtstreeks naar Battenoord te vliegen. Ook de aanloop naar de winterperiode 2014/2015 verliep nagenoeg zonder vorst. Eind december zag het er naar uit dat het voor de tweede maal op rij een uiterst zachte winter zou gaan worden. Op de productiedatum van dit overzicht is het nog steeds niet koud.

4. Broedseizoen

In 2013, toen de temperaturen in februari, maart en april veel lager waren dan in 2014, bleven de uit de Delta teruggekeerde flamingo's grotendeels hangen op het Veluwemeer. De balts vond toen voor een groot deel daar plaats. Dat was in 2014 anders. Al vroeg in maart waren er voortdurend flinke groepen flamingo's bij de broedplaats in het Zwillbrocker Venn. Er werd daar gebaltst en al op 1 april werd aan de schrijver van dit overzicht door Wim Rots gemeld dat het echt niet om een één-april-grap ging, maar dat hij had gezien dat de flamingo's al met nestbouw begonnen waren. Het bleef in eerste instantie voor de meeste flamingo's bij wat gefruitsel met takjes en grond. Maar voor enkele was het blijkbaar toch al serieuzer. Want op 7 april, toen er van slechts twee gebouwde nesten sprake was, werd een eerste flamingo zittend op een ei gesignaleerd door Willy Smeenk. Nog nooit zo vroeg werd er in de broedkolonie een ei gelegd. Dit ei, van een gemengd paar, werd uiteindelijk niet uitbroed.

Ook dit jaar werden weer flamingostellen bij de broedplaats gezien die wederzijds probeerden te copuleren. Daar waren een paar ongeringde Chileense Flamingo's bij betrokken, en dit maal voor het eerst ook de hybride flamingo ZV47 (*chilensis* x *roseus*) die het met Chileense Flamingo ZV23 probeerde. ZV23 vertoont bijna jaarlijks dit gedrag.

De meeste van de uiteindelijk zestien nesten ontstonden, zoals gebruikelijk, in de laatste week van april en in de eerste week van mei. Maar toen ging het ook snel met eieren leggen. Het eerste kuiken werd waargenomen op 26 mei; op 12 juni waren er zes. De laatste drie kuikens waren ca drie weken jonger dan de andere. Ze sloten zich al spoedig bij de grotere aan. Zoals eerder aangegeven werden alle negen kuikens gelijktijdig geringd.

Over het opgroeien valt weinig bijzonders te vermelden. Alles verliep voorspoedig. De eerste drie jongen vlogen uit in de laatste dagen van augustus, het laatste in de eerste dagen van oktober.

Drie uitgevlogen jongen bleven nog erg lang hangen in oostelijk Noord-Brabant en in Noord-Limburg. Eén van hen verbleef bij de aanvang van 2015 nog steeds in de buurt van Arcen. Het milde weer tot dan zal het dier niet behulpzaam zijn geweest om in westelijke richting op zoek te gaan naar zijn familiegroep.

In het bestaan van de flamingobroedkolonie in het Zwillbrocker Venn sinds 1983 werd er 24 maal met succes gebroed. Het leverde een totaal van 133 kuikens op (gemiddeld 5,54 per broedseizoen), waarvan er 106 uitvlogen (79,70%) en er 13 in de tachtiger jaren van de vorige eeuw naar dierenparken werden gebracht. Van 120 mogelijke uitvliegers waren dat er dus 106, hetgeen een uitvliegpercentage van 88,33 oplevert. Vergeleken met andere broedlocaties op de wereld zijn dat helemaal geen slechte cijfers.

5. Discussie

Als gevolg van menselijk handelen, bewust en onbewust, worden steeds meer plant- en diersoorten geïntroduceerd op plaatsen waar ze eerder niet voorkwamen. Iedereen kent het voorbeeld van de Romeinen die al 2000 jaar geleden in ons land de Fazant en het Konijn introduceerden. De omvang en de snelheid van nieuwe introducties is in de laatste eeuwen echter sterk toegenomen. Zonder volledig te willen zijn, kunnen hier als oorzaken genoemd worden de grootschalige veranderingen van het grondgebruik, het sterk gegroeide intercontinentale verkeer met schepen en vliegtuigen, het opheffen van natuurlijke barrières zoals de bouw van tunnels, bruggen en kanalen, en de handel in steeds meer plant- en diersoorten vanwege allerlei doeleinden.

Het grote gevaar van het optreden van soorten die er eerder niet waren op veel plaatsen is dat de nieuwe soorten andere, vaak verwante oorspronkelijk aanwezige soorten (totaal) kunnen verdringen en dat ook veelvuldig doen. De nieuwe soorten kunnen dan niet worden gezien als een verrijking, maar hun introductie leidt juist tot een verarming van de diversiteit in levensvormen op gebieds- en op wereldschaal. Vaak worden deze nieuwoptredende soorten aangeduid met het woord "exoten". (NB Uw auteur vindt "exoot" een niet passend woord omdat het voor meerderlei uitleg vatbaar is, en kiest zelf voor de woorden "neofyten" voor nieuwe planten, "neozoën" voor nieuwe dieren, en "nieuwkomers" voor nieuwoptredende levensvormen in het algemeen, maar zal de discussie over dit woordgebruik op deze plaats niet aangaan.)

Ook in de Nederlandse avifauna groeit het aantal exoten. Om te weten wat onder een exoot in de vogelwereld wordt verstaan, wordt door LENSINK, OTTENS & VAN DER HAVE 2013* de volgende definitie gehanteerd: "Een exoot is een uitheemse vogelsoort die Nederland niet op eigen kracht kan bereiken, maar door menselijk handelen in Nederland terecht is gekomen. Zodra er sprake is van geregelde voortplanting die gepaard gaat met toename en uitbreiding, spreken we over een invasieve exoot". Deze auteurs kijken in hun definiëring niet wezenlijk af van wat op andere plaatsen hierover geformuleerd werd.

Het is onbekend hoe de Chileense Flamingo's, die in de zeventiger jaren voor het eerst in West-Europese wateren opdoken daar terecht waren gekomen. Door velen wordt verondersteld dat ze door mensen vanuit Zuid-Amerika naar hier werden overgebracht. Maar niemand weet dat zeker. Wel is zeker dat geen van de vogels van een door mensen aangebracht herkenningsteken was voorzien.

Fysiek zijn Chileense Flamingo's er zeker toe in staat om de Atlantische Oceaan over te vliegen. En alleen al daarom voldoen ze niet aan de definitie die voor exoten wordt gehanteerd waarin gezegd wordt dat een exoot Nederland niet op eigen kracht kan bereiken. Zolang immers een herkomst uit gevangenschap niet

kan worden bewezen bijvoorbeeld door de aanwezigheid van pootringen, is er een gereede kans dat de Chileense Flamingo's echt op eigen kracht in Nederlandse wateren terecht zijn gekomen. Omdat het oversteken van de oceaan uitzonderlijk zou zijn en er zeker niet verwacht wordt dat dat regelmatig zal gaan gebeuren, is de kwalificatie "dwaalgast" beter passend.

Maar Chileense Flamingo's worden niet alleen exoten genoemd, men gaat nog een stap verder en deelt hen in bij de "invasieve exoten". En dat past opnieuw niet in de definitie. Want hoewel de Chileense Flamingo's bijna jaarlijks broeden in het Zwillbrocker Venn, is de omvang van de populatie in de afgelopen veertig jaar eerder afgenomen dan toegenomen.

Natuurlijk wordt regelmatig de stelling verdedigd dat het hoogst ongebruikelijk zou zijn voor Chileense Flamingo's om zomaar, zonder dat ze weten wat er achter de horizon ligt, eraan te gaan beginnen een oceaan over te steken. Maar is dat echt zo? Waarom zouden ze dat niet? Wie weet zeker dat in het jaar 1763 voor Christus, of in 823 na Christus of in 1465 niet ook een groepje Chileense Flamingo's over de oceaan vloog? Wie zou dat hebben opgeschreven? Zou er iemand zijn geweest die had opgemerkt dat deze flamingo's toch wel zeer afwijkend waren van de bekende in Europa voorkomende flamingo? De waarheid is dat Uw auteur enige jaren geleden langs de weg in de Camargue in een groepje van ca 30 flamingo's een Chileense Flamingo zag staan. Hij maakte andere kijkers daarop attent, maar werd aangestaard of hij niet goed wijs was. Hoezo een afwijkende flamingo? Een flamingo is immers een flamingo, daarin kun je je niet vergissen!

Ooit is een groepje Caribische Flamingo's op de Galapagoseilanden (ca 2000 km vanaf Mexico) terecht gekomen, en een groepje Grote Flamingo's op de Seychellen (ca 1500 km vanaf Afrika). Zij vormen daar nu kleine residente populaties.

In januari 2014 doken er twee 2^e-jaars niet geringde Grote Flamingo's op op het eiland Taiwan (ca 150 km van de Chinese kust en meer dan 3000 km van de volgende plaats waar flamingo's van nature voorkomen). Men nam aan dat ze van wilde oorsprong waren.

Flamingo's zijn goede vliegers en kunnen zonder problemen afstanden van duizenden kilometers, bijvoorbeeld naar een onbekende bestemming ergens midden in de oceaan, afleggen. Angst voor grote watervlaktes lijken ze niet te hebben; denk daarbij aan de Grote Flamingo met de blauwe ring M30 die na het wegvliegen uit een dierenpark in Engeland met een kapotte vleugel de reis over de Noordzee naar Zeeland ondernam.

Grote Flamingo's leefden 4000 jaar geleden nog in Nederland. Ze zijn hier waarschijnlijk als gevolg van menselijk handelen verdwenen en verlegden de grens van hun verspreiding in zuidelijke richting met de Camargue in Zuid-Frankrijk als noordelijkste broedplaats. Maar ze komen gedurende de laatste decennia

in kleine aantallen weer in noordelijke richting.

Hun aantal nam in West Europa langzaam toe vanaf het midden van de tachtiger jaren van de vorige eeuw, maar het was echt wel uitzonderlijk dat in 1993 plotseling dertien Grote Flamingo's tot broeden kwamen in het Zwillbrocker Venn. Daarna nam het aantal weer af en vielen er hooguit één á twee broedgevallen per jaar te registreren. Wel doken verschillende malen juveniele Grote Flamingo's gedurende langere of kortere tijd op in Nederlandse wateren. De bekendste hiervan is de flamingo "Pietje" die op 1 januari 2001 lichtgewond aan een vleugel werd opgenomen op Ameland, werd verpleegd in het vogelasiel van Anjum en in de zomer met de rode ring ZV22 om een poot weer werd losgelaten. Het dier sloot zich na een tijdje aan bij de al bestaande gemengde *Phoenicopterus*-flamingopopulatie en bracht ten minste één maal een jong groot. Na 2008 werd deze flamingo niet meer in Nederland gesignaleerd, maar onbekend is of de vogel nog in leven is.

In het najaar van 2011 verbleven gedurende een maand twee 2e-jaars juveniele Grote Flamingo's waarvan de herkomst onbekend was bij de Kinseldam in Waterland. Niemand weet waar ze nadien gebleven zijn.

In de zomer van 2014 dook in de Delta in Zuidwest Nederland geheel onverwacht een groepje van vijf niet geringde sub-adulte (2^e á 3^e-jaars) Grote Flamingo's op. Waarschijnlijk afkomstig van een wilde populatie. Toen deze flamingo's na half november niet meer werden gesignaleerd, werd aangenomen dat ze weer naar hun geboortegrond waren teruggekeerd, maar inmiddels is gebleken (20 januari 2015) dat het groepje afreisde naar de Bodensee en vervolgens weer naar Nederland vloog. Nu is het afwachten of de vijf langduriger in onze omgeving zullen blijven en of ze zich dan aan zullen sluiten bij de gemengde *Phoenicopterus*-populatie of dat zij als groepje Grote Flamingo's daarvan afzijdig zullen blijven.

Ook de Grote Flamingo's blijken te worden ingedeeld bij de "invasieve exoten". Deze term gebruiken voor een soort die na een vrij lange afwezigheid, waarschijnlijk ten gevolge van toegenomen menselijke druk, heel langzaam weer in een deel van zijn oorspronkelijke verspreidingsgebied terugkeert, getuigt echt van het hebben van weinig wetenschappelijk gevoel. Uw schrijver vraagt zich af hoe met de invasieve exoten-definitie dan moet worden aangekeken tegen de terugkeer van de Kraanvogel *Grus grus*, de Zeearend *Haliaeetus albicilla* en de Grote Zilverreiger *Egretta alba* in Nederland.

En hoe zal er worden omgegaan met bijvoorbeeld de Ralreiger *Ardeola ralloides* wanneer die na enige honderden jaren afwezigheid (als gevolg van uitroeiing door mensen) ooit weer in Nederland op zou duiken? En waarom worden Koereigers *Bubulcus ibis*, die zich als gevolg van gewijzigd menselijk landgebruik, dus als gevolg van het "menselijk handelen" in de definitie, vanuit Afrika in Europa vestigden, niet als exoten gezien?

6. Slot

In het slotwoord van het jaaroverzicht van 2013 werd aangegeven dat het er voor de flamingo's in West Europa in de komende jaren erop of eronder zou worden. Door een aantal slechte broedseizoenen was de omvang van de populatie aanzienlijk teruggelopen. Twee goede broedseizoenen in het Zwillbrocker Venn zorgden er voor dat het aantal flamingo's weer steeg tot het niveau van 2007.

Maar het wordt de laatste jaren steeds duidelijker dat flamingo's die behoren tot verschillende soorten elkaar in toenemende mate als geschikte partners ervaren, en die gemengde paren vormen die voor hybride nakomelingen zorgen, hybriden die ook vruchtbaar zijn. Bij voortschrijding van dit proces zal dat uiteindelijk leiden tot een populatie die uit louter gemengdbloedige vogels zal bestaan.

Op zich zou dat geen probleem zijn wanneer de populatie geen contacten zou hebben met andere in het wild levende flamingopopulaties. En misschien zou het zelfs wel leerzaam kunnen zijn om te kunnen volgen hoe een soort die zich vele jaren geleden in drie takken splitste, uiteindelijk vanuit die drie takken weer teruggevormd zou worden. De werkelijkheid is echter dat er wél contacten blijken te bestaan tussen de populatie in West Europa en andere populaties.

Het af en toe migreren van een Chileense Flamingo of een hybride vogel naar het Middellandse Zee-gebied zal echt geen gevaar opleveren voor de populatie Grote Flamingo's die daar leeft. Binnen korte tijd zullen de afwijkende genen in die veel grotere populatie weer uitgefilterd zijn. Het grote gevaar is echter dat met grotere regelmaat Grote Flamingo's afkomstig vanuit het zuiden zich bij de populatie in West Europa gaan voegen. Dat zou kunnen leiden tot een groei van de populatie gemengdbloedigen, die uiteindelijk zo

groot zou kunnen worden dat dat in een verdere toekomst wél gevaar op kan leveren voor de oorspronkelijke populatie Grote Flamingo's in Europa.

In de FSG is men zich uiteindelijk van dit mogelijke scenario bewust geworden. Er wordt nu gedacht aan een oplossing, waarbij in dierenparken gefokte Grote Flamingo's zouden kunnen worden ingezet om die met de Chileense en hybride flamingo's in de populatie om te ruilen, waardoor er uiteindelijk een uitsluitend uit Grote Flamingo's bestaande populatie zou overblijven.

Voorlopig wordt er alleen nog maar over gedacht. De tijd zal leren of dat voorstel tot een uitvoering zal komen. In de tussentijd gaan de waarnemers op de oude voet voort bij het verzamelen van observatiegegevens van deze uiterst interessante groep vogels.

7. Dankwoord

Hartelijk dank aan een ieder die in 2014 heeft bijgedragen aan het observeren van de flamingo's, het doorgeven van waarnemingsdata, het ringen van de jonge flamingo's of die op welke wijze dan ook betrokken was bij het nu al tientallen jaren lopende onderzoek.

* Genoemde Litteratuur

JOHNSON, A.R. & CÉZILLY, F. (2007), *The Greater Flamingo*. London: T & A.D. Poyser.

LENSINK, R., OTTENS, G. & VAN DER HAVE, T. (2013), *Vreemde vogels in de Nederlandse vogelbevolking; een verhaal van vestiging en uitbreiding*. *Limosa* 86:49-67.

Samengesteld door Joop Treep
Assen, 20 januari 2015

Jaaroverzicht 2015

1. Inleiding

Voor de laatste maal heeft de redacteur van “Actueel” op de website www.flamingosinnederland.info op de in de afgelopen jaren bekend geworden wijze een flamingojaaroverzicht samengesteld.

Het overzicht is nu nog op de website te lezen en daarvan te downloaden. Na enige tijd zal de webpagina gesloten worden en daarna is de daarop aanwezige informatie alleen nog te verkrijgen door contact op te nemen met de uitgever. Zijn naam en webadres zullen bij werkelijk in flamingo's geïnteresseerden genoegzaam bekend zijn.

In 2014 bleek al dat het bezoek aan de website terug begon te lopen; ook het regelmatig toevoegen van afbeeldingen en commentaren aan de informatieve teksten in de rubriek “Actueel” bracht daarin geen verandering. De manieren van informatieverwerving en -uitwisseling veranderen razendsnel. De website in de huidige vorm voldoet daaraan niet meer. Een ombouw tot een interactieve site waarop iedereen zijn meningen en gevoelens zou kunnen inbrengen, doen volgens de uitgever niet voldoende recht aan zijn intentie om slechts teksten beschikbaar te stellen die wetenschappelijk verantwoord zijn.

Het gaat getalsmatig goed met de flamingopopulatie in de Nederlandse en aangrenzende buitenlandse wateren. In drie succesvolle broedjaren, 2013, 2014 en 2015, zagen zeven, negen en tien flamingokuikens in de broedkolonie in het Zwillbrocker Venn het levenslicht, groeiden daar op en verlieten vliegend de broedplaats. En mede als gevolg van de zeer zachte winters bleven bijna alle jonge vogels in leven en was er ook maar weinig uitval bij de volwassen vogels.

Gecombineerd met het verschijnen in de Nederlandse wateren van vijf jongvolwassen flamingo's, waarschijnlijk vanuit het Middellandse Zee-gebied, in de zomer van 2014, leidde dit er toe dat de omvang van de populatie toenam tot meer dan 60 exemplaren. De vijf vogels werden na november 2014 niet meer in Nederland gezien en leken weer te zijn vertrokken. Het was een enorme verrassing dat ze midden januari opeens weer terug waren. Al snel bleek dat de flamingo's na het verlaten van Nederland naar het meer van Konstanz op de grens tussen Zwitserland en Duitsland waren gevlogen en daar een paar weken hadden doorgebracht; mogelijk om daar te ruïen.

Kort na hun terugkeer vonden ze domicilie op het Kinselmeer in het ten noorden van Amsterdam gelegen Waterland, waar ze ruim vier maanden verbleven. Is het toeval dat twee 2^e-jaars Grote Flamingojuvenielen van onbekende oorsprong in de nazomer van 2011 zich enige weken op precies diezelfde plek ophielden? Later zwierven de vijf door het land waarbij het Veluwemeer en het Lauwersmeer werden aangedaan. Het groepje verloor onderweg twee leden en eindigde in het natuurgebied de Slikken van

Flakkee in de Delta waar de vogels vervolgens lange tijd verbleven. Of ze uiteindelijk weer uit Nederland zijn weggevloden of dat ze zich gemengd hebben met de na het broedseizoen in Zwillbrock naar de Delta terugkerende flamingo's van de residente populatie, is niet bekend. Het aantal Grote Flamingo's in de populatie lijkt wel te zijn gestegen.

Flamingo's van verschillende *Phoenicopterus*-vormen die binnen een leefgroep langdurig met elkaar optrekken, gaan elkaar in de loop der jaren steeds meer zien als soortgenoten met wie een paarband kan worden aangegaan. Het aantal hybriden in de West-Europese populatie, dat tot het begin van 2013 nooit méér dan drie bedroeg, is als gevolg daarvan, in de drie laatste jaren aanzienlijk toegenomen. Mogelijk met meer dan tien exemplaren.

Het is duidelijk dat niet iedereen even blij is met deze toenemende hybridisering tussen de verschillende flamingo-taxa. De vraag is of men zich daarvan afzijdig moet houden en de natuur zijn gang te laten gaan óf dat er menselijk ingrijpen verlangd wordt.

In vorige jaaroverzichten werd ook al op dit punt ingegaan. Verleden jaar werd gemeld dat er vanuit de FSG initiatieven zouden worden ontplooid om verdere hybridisatie in de West-Europese populatie van vrij levende flamingo's tegen te gaan. Vanuit dierenparken zouden eieren van Grote Flamingo's moeten komen om die te ruïen tegen de eieren op de nesten van Chileense Flamingo's en hybride paren in de Zwillbrocker broedkolonie om daarmee uiteindelijk te komen tot een zuivere populatie van Grote Flamingo's. Inmiddels is gebleken dat de internationaal uitgeroepde uitspraken hierover voorbarig waren en niet hard gemaakt zullen gaan worden.

Een ambtelijke commissie in Nord-Rhein-Westfalen (de Duitse deelstaat waarin het Zwillbrocker Venn gelegen is) kwam in het najaar tot de conclusie dat de Grote Flamingo een inheemse soort is die beschermd is, en dat de Chileense en Caribische Flamingo's vanwege het succesvol broeden in meerdere generaties nieuwgevestigde soorten zijn die daarmee ook een beschermde status verkregen hebben. Hybridisatie binnen de qua omvang zeer kleine gemengde West-Europese populatie wordt niet gezien als een groot gevaar voor de soortzuiverheid van de ca 100.000 exemplaren tellende wilde populatie van Grote Flamingo's in Europa. Bovendien werd gesteld dat de fertiliteit en de overlevingskracht van de hybride vogels waarschijnlijk verminderd zijn. Overigens was men wel van mening dat het goed zou zijn wanneer de broedkolonie in het Zwillbrocker Venn zou worden omgevormd tot een Grote Flamingo-broedkolonie. Met het omruïen van eieren op bezette vogelnesten zijn bij andere vogelsoorten in soortgelijke projecten goede ervaringen opgedaan.

Al meerdere jaren komen er ook in Zuid Duitsland vrij levende flamingo's voor. Hoewel het gaat om een uiterst klein groepje, zijn de van Zwillbrock bekende *Phoenicopterus*-vormen daarin alle drie vertegenwoordigd. De vogels worden regelmatig gezien op meren in de Beierse Alpen, b.v. op de stuwmeren in de Inn op de grens met Oostenrijk. In de winter van 2014/2015 verbleven op de Chiemsee vijf flamingo's en baarden met hun aanwezigheid daar veel opzien. In het voorjaar trokken drie van hen, twee Chileense en een hybride flamingo (Chileense x Caribische), naar een plassegebied bij Cham in Oost Beieren. In het voorgaande jaar waren ze daar ook al geweest en ze hadden toen vergeefs geprobeerd te broeden. In 2015 lukte het wel en brachten een Chileense Flamingo en de genoemde hybride flamingo samen een jong groot. Een Oostenrijkse flamingohouderij bij Innsbrück, die de vogels van zijn gemengde flamingogroep niet ringt en ook niet leewiekt, wordt gezien als de oorsprong van deze nu in volle vrijheid in Beieren levende flamingo's.

Waarschijnlijk zijn flamingohouderijen die het niet zo nauw nemen met de Europese regels betreffende het ringen en het los rond laten vliegen van hun vogels ook verantwoordelijk voor de zo nu en dan in Nederland waargenomen jonge Chileense Flamingo's zonder ringen, die daarmee aantonen dat ze niet in het Zwillbrocker Venn uit het ei kwamen. Er is geen enkele aanwijzing dat er in West Europa nog een tweede broedplaats van vrij levende flamingo's zou bestaan.

In het jaaroverzicht over 2013 werd in de inleiding ingegaan op het fenomeen van een geheel zwartgekleurde flamingo die in dat jaar werd gezien bij Eilat in Israël. Was hier sprake van blijvend melanisme óf was het de donkerkleuring van flamingoveren die normalerwijze bij het volwassen worden tijdelijk optreedt bij jonge flamingo's, en die bij deze vogel misschien versterkt aanwezig was, maar die bij verdere volwassenwording zou verdwijnen? Waarna dan de veren zouden worden vervangen door gewoon gekleurde.

Een volgende vraag in verband hiermee was: Hoe zou het verder zou gaan met de kleur van de sinds 2011 in de West-Europese populatie levende hybride nakomeling van de Caribische met een Grote Flamingo die in 2012 en 2013 een geheel zwarte hals vertoonde (partieel melanisme)? Bij de hybride vogel werd de hals in 2014 al veel minder zwart en veranderde de kleur in 2015 tot een mooi helder donkerrood; overigens een kleur die duidelijk afwijkt van de kleuren bij de beide oudervogels, maar die bij eerdere hybriden van deze oudercombinatie reeds bekend was.

In december 2013 werd een tweede volledig zwarte flamingo gezien in Dubai. Omdat de poten van die vogel veel donkerder waren dan van die in Israël leek het om een andere, jongere flamingo te gaan.

Groot nieuws was de waarneming in april 2015 van een zwarte flamingo op Cyprus. Pootkleur en snavel-

kleur duiden op een nog jonge vogel. Waarschijnlijk opnieuw niet de vogel van Eilat. Want die zou in 2015 op minimaal driejarige leeftijd al een aardig volwassen verenkleed hebben gehad. Wél of níét zwart, maar wel gecombineerd met een roze snavel en roze poten. Een tijdelijk melanisme tijdens het volwassen worden van flamingo's zou een verklaring kunnen zijn voor waarnemingen van zwartgekleurde flamingo's in het verleden, die destijds werden weggeschamperd omdat er geen vervolgwarnemingen werden gedaan.

Een Grote Flamingo die in 2003 in het Zwillbrocker Venn uit het ei kwam, vloog na het verlaten van de broedplaats naar Frankrijk en werd daar in 2003 en 2004 gezien in de monding van de Gironde. Na waarnemingsloze jaren 2005 en 2006 liet de vogel zich in 2007 weer als volwassen vogel zien in de Zwillbrocker broedkolonie. Sedertdien werd de vogel ieder jaar meerdere malen in het Zwillbrocker Venn en in de Nederlandse Delta gezien en het ligt dus niet voor de hand dat er na 2007 nog uitstapjes in zuidelijke richting gemaakt werden.

Een in 2014 in Zwillbrock ter wereld gekomen Grote Flamingo hield zich van november 2014 tot in februari 2015 op in de monding van de Loire. In augustus was de vogel al weer terug in Nederland; hij werd in november nogmaals afgelezen in de Delta.

Een andere juveniele flamingo van 2014 was eind december nog in Nederland, maar hield zich eind januari 2015 korte tijd op in de Laguna de Logroño in de streek La Rioja in Spanje ten zuiden van de Pyreneeën, op 1300 km afstand van Nederland. In het verdere jaar zijn er van deze flamingo geen meldingen meer ontvangen; maar met de geschiedenis van de vogel uit 2003 voor ogen is het duidelijk dat dat over zijn eventuele sterven of overleven niets zegt.

2. Soorten en aantallen

Het aantal flamingo's in de West-Europese *Phoenicopterus*-populatie bedraagt nu zeker meer dan 60. Daarvan behoren ca 30 tot 35 tot de Chileense Flamingo (*Phoenicopterus chilensis*), ca 15 exemplaren tot de Grote Flamingo (*Ph. antiquorum/roseus*), en één tot de Caribische Flamingo (*Ph. ruber*). Verder zijn er 10 tot 15 hybride flamingo's, in de combinaties Grote Flamingo x Caribische Flamingo (4 stuks) en Grote Flamingo x Chileense Flamingo (de overige).

De Kleine Flamingo (*Phoeniconaias minor*) die in 2009 nog tot een aantal van 7 was toegenomen, maar na dat jaar weer in aantallen terugliep, bedroeg in 2015 nog slechts één exemplaar waarvan na juni geen melding meer werd gedaan. Er mag worden aangenomen dat er op 31 december 2015 geen Kleine Flamingo's meer in Nederlandse wateren verbleven. Gezien de zachte winters van de afgelopen jaren lag deze terugloop niet in de lijn der verwachting, want elders in Europa worden met enige regelmaat Kleine Flamingo's nog wel gemeld, zoals in het voorjaar van 2015 in de Grote Flamingo-broedkolonie in de Laguna de Fuente de Piedra in Zuid Spanje.

Het vaststellen van de mogelijke hybridisatie bij de jonge *Phoenicopterus*-flamingo's in het Zwillbrocker Venn geschiedt op het oog bij het ringen van de jonge flamingo's. Er wordt gekeken naar de dichtheid van de donsbevedering, lengte van de poten en de mate van snavelkromming. Omdat de jongen in de eerste weken van hun leven diverse malen een nieuwe bevedering ontwikkelen, maar op het moment dat er geringd wordt verschillende leeftijden hebben (van ruim drie tot ca acht weken) kunnen ze moeilijk met elkaar vergeleken worden om tot een juiste determinatie te komen. Met een DNA-onderzoek van bloedmonsters komt men ook moeilijk verder omdat daarmee slechts kan worden vastgesteld van welke *Phoenicopterus*-vorm de moedervogel is. Daarom zijn de waarnemingen waarbij wordt vastgesteld welke (geringde of anderszins individueel herkenbare) adulte vogels de (geringde) jongen voederen ook heel belangrijk.

In de literatuur wordt vermeld dat ouderflamingo's slechts hun eigen jong zullen voeren, maar er zijn aanwijzingen dat flamingo's die al vele jaren als een groep bijeen zijn (in dierenparken, in het Zwillbrocker Venn, maar mogelijk ook in andere broedkolonies) elkaar helpen bij het groot brengen van de kuikens. Niet alleen door op elkaars kuikens te passen in de crèche, maar ook door elkaar hulp te bieden bij het voederen van de kuikens. Te snel kan bij observaties dan een voedsel verstreckende adulte vogel voor een ouder van het ontvangende kuiken worden aangezien. Bij het verder volwassen worden van de vogels zal aan de hand van de determinatiekenmerken, met name de kleuring van veren, poten en snavels, kunnen worden vastgesteld of de eerdere voorlopige determinatie de juiste was, of moet worden aangepast. Maar ook het op de juiste soort brengen van al wat oudere juvenielen, en zelfs 2^e- en 3^e-jaars-flamingo's is niet altijd zo gemakkelijk.

Het determineren van de hybriden tussen Caribische en Grote Flamingo levert de minste moeilijkheden op. Qua bouw verschillen deze twee flamingo-taxa niet veel van elkaar, maar al snel geeft de kleuring van de zich ontwikkelende jonge flamingo uitsluitel. Het eerder in dit verslag genoemde donkerroze-rood (guavesapkleur) van de hals is duidelijk herkenbaar. De grootte van de zwarte snavelpunt is bij deze hybriden geen goed determinatiecriterium. Gewoonlijk is de zwarte snavelpunt van de Grote Flamingo kleiner dan die bij de Caribische en zou het voor de hand liggen dat de puntmaat bij de hybride daar ergens tussen in zou liggen; maar niet bij alle Grote Flamingo's is de zwarte punt even groot, en ook is de afscheiding naar het verder roze gekleurde snaveldeel niet gelijk (zie de tekening op blz. 30 in het boek van JOHNSON en CÉZILLY, 2007) *.

Hybriden tussen Grote en Chileense Flamingo's zijn een stuk moeilijker te determineren. Sommige lijken het meest op Grote Flamingo's en andere het meest op Chileense. Waarschijnlijk hangt dat ermee samen of de moeder een Chileense of een Grote Flamingo was

en of de hybride een mannetje of een vrouwtje is.

De hybride flamingo ZV47 uit 2007 lijkt het meeste op een Grote Flamingo. Het dier is licht van kleur, heeft een snavelpunt die wat groter is dan gewoonlijk het geval is bij Grote Flamingo's, heeft lange poten en een vrij lange hals. De duidelijk dikkere hals dan bij Grote Flamingo's het geval is, verraadt echter het Chileense bloed, evenals de wat fletsere roze kleur van de poten en de snavel. Het ultieme bewijs dat het om een hybride gaat, is het verschijnen van enkele rood-gekleurde sierveren op de rug in het voorjaar. Grote Flamingo's hebben die sierveren nooit, Chileense daarentegen altijd wél.

Flamingo ZV61 uit 2013 lijkt met zijn gedrongener lichaamsbouw het meeste op een Chileense Flamingo. De snavelpunt heeft niet, zoals bij Chileense Flamingo's het geval is, de mooie concave (naar boven wijzende ronding) afscheiding naar het lichtere snaveldeel. De kleur van de poten is nog wat vaag. Bij het ouder worden zullen misschien kleurintensiteit van de bevedering aan de hals en de hoeveelheid sierveren op de rug meer duidelijke aanwijzingen opleveren.

Flamingo ZV71 uit 2014 is de flamingo die al sinds het najaar van 2014 onafgebroken verblijft op de wateren rond het Limburgse Arcen. Op het eerste gezicht lijkt het dier met zijn inmiddels aardig op kleur gekomen bevedering en zijn tot groen uitgekleurde poten met rode gewrichten op een Chileense Flamingo, maar er is iets in zijn houding die doet twifelen (is de hals misschien wat te lang?), en de meeste twijfel levert de snavel: In de winter van 2014 had het dier nauwelijks een zwarte snavelpunt. Dat werd beter in de loop van 2015, maar de overgang van het zwarte naar het lichtgekleurde deel van de snavel is nog steeds zeer rafelig. Zo'n brokkelige overgang wordt soms wel gezien bij dierentuinflamingo's. De zuivere afkomst van die dieren is ook niet altijd geheel zeker. Op in Zuid-Amerika gemaakte foto's van Chileense Flamingo's wordt zo'n onscherpe afscheiding van de zwarte snavelpunt nooit gezien. Maar mogelijk zet de kleuring van de snavelpunt zich bij het ouder worden van ZV71 nog verder door. Ook zal zich dan de kleur van de veren verder ontwikkeld hebben en dan pas zal duidelijk worden of het een zuivere Chileense Flamingo (met toevallig een wat lange hals) of een hybride betreft. Vaak helpt het wanneer een twijfelgeval samen wordt gezien met soortzuivere flamingo's, omdat dan een directe vergelijking van de kenmerken kan worden gemaakt.

Gelukkig worden we in West Europa nog niet geconfronteerd met hybriden tussen de Caribische Flamingo en de Chileense Flamingo. Zo'n hybride vliegt wél rond in Beieren en deze bracht in 2015 een jong voort dat, voor zover bekend, opgroeide en uitvloog. Een hybride in de tweede generatie dus. Van foto's die in het voorjaar werden gemaakt van de 1e-generatie-hybride was het nauwelijks mogelijk om de vogel te determineren. Hij zag er bijna als een Caribische Flamingo uit. Hoe de in 2015 geboren 2^e-generatie-

hybride eruit zal gaan zien, is zeer de vraag. Mogelijk heeft de West-Europese flamingogroep ook al een 2^e-generatie hybride flamingo binnen de geleerden. In het voorjaar nam Eelco Brandenburg waar dat diverse nog zeer jonge flamingo's op het nest zaten en leken te broeden. Zo werd gezien dat de jonge Chileense Flamingo ZV60 uit 2013 op het nest, waarin mogelijk een ei lag (!), werd afgelost door de Grote x Caribische Flamingo-hybride ZV63, ook uit 2013. In de overwinterende flamingogroep bij de jachthaven van Battenoord werd onlangs gezien dat hybride ZV61 een jonge flamingo voederde. Het feit dat deze nog zeer jonge flamingo een jong voerde, is nog niet een bewijs dat ZV61 daadwerkelijk één van de ouders is. Het komt vaker voor dat nog jonge vogels andere (kleinere) jongen voeren. Een kwestie van alvast oefenen voor de toekomst, zoals ook het broeden van de nog heel jonge flamingo's een soort voorbereiding voor later kan zijn geweest. Maar in dierenparken is gebleken dat tweejarige flamingo's in staat zijn bevruchte eieren te leggen (pers. mededel. KING), en zo bezien zou dat bij ZV60, ZV63 en ZV61 ook het geval geweest kunnen zijn. Als ZV61 werkelijk de ouder was van het jong dat door hem werd gevoerd, dan zou dat een enorme prestatie zijn geweest om als tweejarige werkelijk al een jong groot te brengen. En dan zou dat tevens een hybride in de tweede generatie betekenen.

Wanneer er in de West-Europese populatie hybride voortplanting in de tweede generatie plaats gaat vinden, en dat mogen we in de komende jaren gaan verwachten, dan wordt het aantal mogelijke tussenvormen enorm, en dan zal nooit meer te achterhalen zijn uit welke vormen de 2^e-generatie-hybriden voortgekomen zijn. De volgende hybriden zijn mogelijk (bij afwezigheid van ♂♂ *Ph. ruber* in de populatie):

♂ *Ph.ch.* x ♀ *Ph.aq./ros.*
 ♂ *Ph.aq./ros.* x ♀ *Ph.ch.*
 ♂ *Ph.aq./ros.* x ♀ *Ph.rub.*
 ♂ *Ph.ch.* x ♀ *Ph.rub.*
 ♂ (♂ *Ph.ch.* x ♀ *Ph.aq./ros.*) x ♀ *Ph.ch.*
 ♂ (♂ *Ph.aq./ros.* x ♀ *Ph.ch.*) x ♀ *Ph.ch.*
 ♂ (♂ *Ph.aq./ros.* x ♀ *Ph.rub.*) x ♀ *Ph.ch.*
 ♂ (♂ *Ph.ch.* x ♀ *Ph.rub.*) x ♀ *Ph.ch.*
 ♂ (♂ *Ph.ch.* x ♀ *Ph.aq./ros.*) x ♀ *Ph.aq./ros.*
 ♂ (♂ *Ph.aq./ros.* x ♀ *Ph.ch.*) x ♀ *Ph.aq./ros.*
 ♂ (♂ *Ph.aq./ros.* x ♀ *Ph.rub.*) x ♀ *Ph.aq./ros.*
 ♂ (♂ *Ph.ch.* x ♀ *Ph.rub.*) x ♀ *Ph.aq./ros.*
 ♂ (♂ *Ph.ch.* x ♀ *Ph.aq./ros.*) x ♀ *Ph.rub.*
 ♂ (♂ *Ph.aq./ros.* x ♀ *Ph.ch.*) x ♀ *Ph.rub.*
 ♂ (♂ *Ph.aq./ros.* x ♀ *Ph.rub.*) x ♀ *Ph.rub.*
 ♂ (♂ *Ph.ch.* x ♀ *Ph.rub.*) x ♀ *Ph.rub.*
 ♂ *Ph.ch.* x ♀ (♂ *Ph.ch.* x ♀ *Ph.aq./ros.*)
 ♂ *Ph.ch.* x ♀ (♂ *Ph.aq./ros.* x ♀ *Ph.ch.*)
 ♂ *Ph.ch.* x ♀ (♂ *Ph.aq./ros.* x ♀ *Ph.rub.*)
 ♂ *Ph.ch.* x ♀ (♂ *Ph.ch.* x ♀ *Ph.rub.*)
 ♂ *Ph.aq./ros.* x ♀ (♂ *Ph.ch.* x ♀ *Ph.aq./ros.*)
 ♂ *Ph.aq./ros.* x ♀ (♂ *Ph.aq./ros.* x ♀ *Ph.ch.*)
 ♂ *Ph.aq./ros.* x ♀ (♂ *Ph.aq./ros.* x ♀ *Ph.rub.*)
 ♂ *Ph.aq./ros.* x ♀ (♂ *Ph.ch.* x ♀ *Ph.rub.*)

Geen van die mogelijke hybriden zal er precies hetzelfde uitzien als een andere hybride.

De overwinterende flamingopopulatie bij Battenoord trekt veel kijkers aan, en veel van die toeschouwers melden hun waarnemingen op de site waarneming.nl. Reeds in de huidige situatie met maar drie flamingotaxa en maar zes mogelijke hybridevormen blijkt het slechts een enkeling gegeven te zijn alle flamingo's in de groep juist te determineren. Vooral ook omdat de soortzuivere flamingo's er ook niet altijd allemaal hetzelfde uitzien. Zo ontwikkelen bijvoorbeeld volwassen Grote Flamingo's die aan de balts meedoen in januari vaak een mooie roze hals; Chileense ontwikkelen in die periode gele poten en fel orangerode veren aan hals en borst. Maar niet alle volwassen flamingo's doen ieder jaar aan de balts mee en zij die niet meedoen, veranderen dan ook niet of maar gedeeltelijk van kleur. Niet meebaltsende Grote Flamingo's blijven er voornamelijk wit uitzien, en niet meebaltsende Chilenen houden roze veren en grijsgroene poten. Jonge flamingo's hebben in hun eerste drie levensjaren nog geen volwassen verenpak en zien er per soort en per hybridevorm per levensjaar anders uit.

3. Fenologie

Evenals in de winter van 2013/2014 was er van een "echte" winter in 2014/2015 nauwelijks sprake. De vorst bleef uit tot midden januari. Overdag vroom het nauwelijks en ook 's nachts bleef de vorst beperkt. Maar dat ging wel door tot eind maart. En over een mooi of vroeg voorjaar, zoals in 2014 het geval was, kon er werkelijk niet gesproken worden. De flamingotrek vanuit de Delta naar het oosten kwam daardoor veel later op gang dan in het jaar ervoor.

Vanaf 18 februari lieten zich de eerste zes flamingo's in het Zwillbrocker Venn zien. Ze bleven tot het einde van de maand. Ook op het Veluwemeer waren in die periode enkele flamingo's te zien. Pas in de laatste week van maart was er een flinke groep van 28 exemplaren op de Lachmöwensee; er werd gebalst en het broedeiland werd geïnspecteerd. Maar de omstandigheden waren klaarblijkelijk nog niet goed, want de groep verdween weer snel. Op 14 april werden er slechts vijf flamingo's bij de broedplaats geteld, terwijl er 30 op het Veluwemeer verbleven. Maar na die datum kwamen ze toch weer vrij massaal naar Zwillbrock. En reeds op 20 april werd het eerste ei gelegd en spoedig volgden er meer eieren.

Tijdens het broeden en in de eerste weken daarna vlogen er in 2015 weinig flamingo's op-en-neer naar het Veluwemeer. Wel werden er af en toe een paar gezien op de kleinere plassen in de omgeving van Zwillbrock. Pas eind juni, toen de kuikens al lang en breed uit het ei gekomen waren, kwam de van de vorige jaren bekende pendel weer op gang. Heel langzaam werd het aantal volwassen flamingo's op de Lachmöwensee kleiner en op het Veluwemeer groter. De samenstelling van de groepen op beide plaatsen verschilde steeds als gevolg van het op-en-neer vliegen van steeds wisselende flamingocombinaties.

Begin september werden de eerste groepjes weer gezien in de Delta van zuidwest Nederland. Waarschijnlijk waren het de vogels die aan het broeden niet hadden meegedaan en die, omdat ze geen jong hadden, dus niet in het oosten behoefden te blijven.

Aan de Steile Bank, waar in de nazomer van 2014 flink wat flamingo's verbleven, lieten ze zich in 2015 nauwelijks zien. En er kwamen daar helemaal geen uitgevlogen jongen naartoe, zoals in het verleden zo vaak het geval was. Alleen het Veluwemeer werd in 2015 door de uitgevlogen jongen vanuit het Zwillbrocker Venn op weg naar de Delta als tussenstop gebruikt; op 26 september waren er al acht van de tien. Ze bleven daar veel langer hangen dan in eerdere jaren. Op 11 november werden er 29 flamingo's geteld op het Veluwemeer en 27 bij Battenoord.

Daarna nam het aantal flamingo's op het Veluwemeer snel af en nam het toe bij de haven van Battenoord, de plek waar de flamingo's de laatste jaren de winterperiode doorbrengen. In de laatste dagen van december was het aantal daar toegenomen tot bijna 60. Toch was er geen enkele klimatologische noodzaak voor de vogels om op die plek op dat moment weer zo massaal aanwezig te zijn, want nog nooit kende Nederland zo'n zachte decembermaand als die in 2015. Flamingo's in West Europa weten natuurlijk uit ervaring dat wanneer de dagen korter worden dat vaak gepaard gaat met vorst en dan moeten ze niet op het Veluwemeer zijn omdat het dichtvriezende water hun het voedsel zoeken zou kunnen beletten.

Eén flamingo deed aan het trekgedrag van de andere flamingo's niet mee. Het was de jonge flamingo met ring ZV71 die in de nazomer van 2014 vanuit Zwillbrock uitvloog en die terecht kwam in de wateren rond het Limburgse Arcen. Af en toe verplaatste de vogel zich naar een andere plek in de nabije omgeving, maar omdat het water nergens dichtvoor, was er voor hem blijkbaar geen dringende noodzaak om weg te trekken. Het is de eerst bekende flamingo in West Europa die de gehele winter ver van de kust in het binnenland doorbracht.

Maar ook gedurende de hele verdere rest van 2015 bleek het dier geen aandrang te hebben zijn soortgenoten in Zwillbrock of bij Battenoord op te gaan zoeken. En aangezien ook de winter van 2015/2016 heel zacht begon, is de kans heel groot dat het dier opnieuw de winter binnenlands zal gaan doorbrengen. De eigenzinnigheid van het dier werd nog eens benadrukt door de melding van waarnemers dat hij op een moment aan was komen vliegen en daarna gedurende een korte tijd in een boom was gaan zitten(!).

4. Broedseizoen

Zoals eerder vermeld, kwam de flamingovoorjaartrek naar de broedplaats in het Zwillbrocker Venn in 2015 laat op gang. Pas na half april was de gehele groep weer terug. Maar toen kwamen nestbouw en eieren leggen snel op gang. Op 20 april werd het eerste ei

gelegd ondanks het feit dat het weer toen nog helemaal niet zo aangenaam was.

Toen de eerste flamingo's al zaten te broeden waren andere nog op zoek naar een partner en zij begonnen als gevolg daarvan later met broeden. De flamingo's in het Zwillbrocker Venn laten al jaren zien dat een wijdverspreid misverstand uit het verleden, dat zegt dat alle flamingo's in een kolonie op precies hetzelfde moment hun eieren gaan leggen, voor hen niet opgaat. Het bleef onduidelijk hoeveel paren er uiteindelijk gevormd werden en hoeveel eieren er gelegd werden. Het waren er minimaal elf, en de tijdsafstand tussen de leg van het eerste en het laatste ei bedroeg ca vier weken.

Verschillende nog jonge flamingo's, die in 2013 uit het ei waren gekomen, leken volop met broeden mee te doen. Ze zaten op nesten, maar het is niet duidelijk of ze ook echt eieren uitbroedden. Waarschijnlijk was er toch sprake van een oefensituatie. En op het broedeiland in de Lachmöwensee is er genoeg ruimte voor jonge flamingo's om ervaring met het broedgedrag op te doen. Een andere manier van ervaring opdoen, is het meeparaderen gedurende de balts, zoals in het Zwillbrocker Venn regelmatig gezien wordt.

Een andere bijzonderheid van het broedseizoen was de prominente aanwezigheid op de broedplaats van de hybride nakomeling uit 2011 van de enige Caribische Flamingo en een Grote Flamingo. De jonge man loste zijn moeder regelmatig af op het nest, maar een andere partner van haar werd niet bij het nest gezien. Wél was er vaak een Grote Flamingo in haar nabijheid wanneer ze tijdelijk vrij van het broeden was en in het water van de Lachmöwensee voedsel ging zoeken. Was er sprake van een incestueuze relatie tussen de Caribische Flamingo en haar zoon, óf was dit een bijzondere driehoeksverhouding waarbij het mannetje Grote Flamingo het broeden aan de jonge hybride man over liet c.q. waarbij de jonge man de oudere geen kans gaf? Na het uitkomen van het ei leek het jonge mannetje zich minder met de zaken te bemoeien en er werd niet gezien dat hij een kuiken voerde. Nadat de kuikens uit hun ei waren gekomen, liet hij zich nog maar weinig in de broedkolonie zien. Of de Caribische Flamingo überhaupt succesvol een ei heeft uitgebroed is op dit moment nog steeds niet zeker. Er werd niet gezien dat zij een jong voedde. De vogel was na het ringen van de jonge flamingo's wel voortdurend in de broedkolonie aanwezig maar dat bleek een fysieke noodzaak te zijn: Tijdens het ringen bleek namelijk dat zij niet weg kon vliegen, zoals de overige volwassen flamingo's dat wél deden toen de menselijke vangers in het water van de Lachmöwensee verschenen, omdat aan één van haar vleugels een groot deel van de slagpennen miste. Nog niet eerder werd meegemaakt dat een volwassen flamingo in het Zwillbrocker Venn gedurende de broedperiode in de rui kwam.

Het broedsucces was in 2015 groter dan ooit. Met tien uitgekomen kuikens werd het record van 1993 geëvenaard. Maar in dat jaar vlogen er slechts acht jongen uit terwijl dat in 2015 door alle tien werd gepresteerd. Met de tien jongen van 2015 erbij is het aantal in het Zwillbrocker Venn uitgebroede kuikens nu gekomen op 143 in 25 succesvolle broedseizoenen. Dat is een gemiddelde van 5,72. In de 34 jaren vanaf 1982 dat er flamingo's naar het Zwillbrocker Venn komen, zijn dat gemiddeld 4,21 kuikens per jaar. Er vlogen 116 jonge flamingo's uit; een uitvliegpercentage van 81,12. Per succesvol broedseizoen komt het gemiddelde op 5,10 uitvliegers. En over alle 34 jaren zijn dat er gemiddeld 3,41.

Het ringen van de jonge flamingo's vond plaats op 10 juli 2015. De oudste acht kuikens waren toen zes tot acht weken oud. De overige twee kwamen daar zo'n drie á vier weken achteraan en die waren op de ringdatum nog erg klein. Toch werd, evenals verleden jaar, besloten de kleintjes ook in één sessie samen met de oudere kuikens te ringen. Het nakomertje van 2014 en de twee van 2015 zijn alle drie zonder problemen opgegroeid en uitgevlogen. Dat geeft aan dat dat een verstandige keuze is geweest en dat het helemaal niet nodig is met ringen te wachten tot de kuikens veel ouder zijn.

Het vangen van de kuikens verliep wat moeizamer dan in de laatste jaren gewoon was geweest. De bij de kuikens aanwezige volwassen vogels reageerden op de mensen in het water in eerste instantie anders dan meestal in het verleden het geval was. Ze vlogen niet meteen weg, maar ze leidden nu hun kuikens mee het diepere water op. Misschien imiteerden ze hierin de Caribische Flamingo die echter als gevolg van de slagpenloze vleugel niet weg kon vliegen. In ieder geval kostte het de vangers meer tijd om de tien kuikens te verzamelen. Maar het aanbrengen van de metalen ringen en de rode pootbanden verliep daarna zonder problemen.

5. Discussie

In de afgelopen jaren is er meerdere malen een hoofdstuk "Discussie" aan de flamingojaaroverzichten toegevoegd. Het ging om onderwerpen waarover in de toekomst vast nog wel meer discussie zou komen. Ook in dit overzicht weer twee onderwerpen waarvan de schrijver hoopt dat de lezer er eens verder over na wil denken.

Diverse recente studies over de systematiek van de hedendaagse flamingovormen gaan, op basis van de uitkomsten van DNA-onderzoek, in op de afstand in verwantschap tussen die vormen (o.a. TORRES et al., 2014 en FRIAS-SOLER et al., 2014)*.

FRIAS-SOLER komt tot de uitspraak dat de flamingo's die op de Galápagos-eilanden leven ver genoeg weg staan van de Caribische Flamingo's (*Phoenicopterus ruber*) om ze een eigen ondersoortstatus toe te kennen (meestal *Ph. ruber glyphorhynchus* genaamd).

En TORRES doet de aanbeveling om de Kleine Flamingo (*Phoeniconaias minor*) op grond van de overeenkomstige snavelbouw onder te brengen in het geslacht *Phoenicoparrus*, waartoe James-Flamingo (*Ph. jamesi*) en Andesflamingo (*Ph. andinus*) reeds behoren. Beiden zijn van mening dat er een revisie van de systematische indeling van de flamingofamilie zou moeten komen.

Op zich is er helemaal niets in te brengen tegen herindeling en hernoeming van dieren als dat gebeurt op basis van de uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek. Echter de laatste jaren worden we steeds weer met nieuwe onderzoeksuitkomsten geconfronteerd. De ene keer zijn de Grote Flamingo (*Phoenicopterus antiquorum/roseus*) en de Caribische Flamingo zo nauw aan elkaar verwant dat ze ondersoorten van één omvattende soort zouden zijn; de andere keer worden ze geclassificeerd als aparte soorten die tamelijk ver van elkaar staan. De ene keer wordt de Kleine Flamingo ingedeeld bij *Phoenicopterus*, de andere keer bij *Phoenicoparrus* en een derde keer blijft hij in zijn eigen van ouds bekende geslacht *Phoeniconaias*. De ene keer zijn de naaste verwanten van de flamingo's de futen, de andere keer zijn dat de duiven, een volgende keer de pinguïns of nog weer een andere groep.

Het lijkt wel of iedereen hierover maar wat raak leutert. Het wetenschapsacadabra waarin de bewijsvoering in de artikelen wordt geformuleerd, valt voor gewone vogelaars die in de geheimtaal van de onderzoekers niet zijn ingevoerd, niet te lezen, en kan, omdat er steeds andere uitkomsten zijn, door de schrijver dezes daarom echt niet als overtuigende bewijsvoering geaccepteerd worden. Zolang bijvoorbeeld niemand in begrijpelijke woorden uitlegt waarom de drie *Phoenicopterus*-vormen op basis van DNA-vergelijking volledig aparte soorten zouden zijn, terwijl in de praktijk van de West-Europese flamingopopulatie blijkt dat de drie vormen zonder probleem een gezamenlijke leefgroep vormen en op grote schaal onderling paren en vruchtbare jongen voortbrengen, heeft al die artikelschrijverij in zijn ogen weinig zin. Is het niet beter om op te houden met al die voortijdige publicaties en voorlopig, in plaats van te spreken over soorten, het te hebben over vormen of taxa tot er echte duidelijkheid is?

Vogels zijn met hun kleine koppen met slechts een beperkte schedelinhoud aanmerkelijk veelzijdiger dan velen lang hebben gedacht en nog steeds denken. Vogels laten zich echter in hun dagelijkse leven niet alleen maar drijven door de genetische dwang tot overleven en reproductie, maar ondervinden ook allerlei gevoelens. Professor BIRKHEAD gaat in een publicatie (2012)* niet alleen in op de werking van de zintuigen van vogels, maar besteedt ook aandacht aan de gevoelens en emoties die vogels hebben.

Al 45 jaar bestudeert de schrijver van dit jaaroverzicht de flamingo's. In de tweede helft van deze periode heeft hij zich veel bezig gehouden met de flamingo's

die broeden in het Zwillbrocker Venn. Het is hem duidelijk geworden dat er door veel mensen te rechtlijnig over de drijfveren van vogelgedrag wordt gedacht, en zeker ook over de emoties die flamingo's laten zien. Gevoelens van ouderliefde, van partnertrouw, van seksuele behoeftebevrediging, van vriendschap, van frustratie, van voorkeur voor en afkeer van bepaalde andere individuen, van verdriet en rouw en van nog veel meer zijn zeker te herkennen wanneer de toeschouwer zich er voor open wil stellen. Op www.flamingosin nederland.info is hij in "Actueel" en in de flamingojaaroverzichten daarop diverse malen ingegaan. Hij heeft bovendien aangegeven dat het bijna ondoenlijk is daarover te berichten zonder antropomorf taalgebruik te bezigen en zogenaamd strikt "wetenschappelijk" te blijven formuleren.

Hoe zou men bijvoorbeeld wetenschappelijk moeten berichten over het duidelijke verdriet dat een flamingomoeder toont nadat ze haar jong verloren heeft. Of over een flamingo die na een langdurig vluchten voor een belager uiteindelijk de strijd opgeeft, vervolgens grof wordt verkracht en daarna ontdaan achterblijft. Of over twee flamingo's die, buiten hun bestaande paarband om, elkaar wederzijds bestijgen en na afloop daarvan nog een kwartier lang met elkaar blijven snaveltje-vrijen voordat ze weer teruggaan naar hun vaste partners met wie ze een nest en een ei hebben.

Het is hem ook duidelijk geworden dat de sociale constructie van de leefgroep in het Zwillbrocker Venn veel veelzijdiger is dan over het flamingogroepsleven in de literatuur over flamingo's gewoonlijk aan de orde komt.

De groepsleden blijken veel meer op elkaar betrokken te zijn dan men zou verwachten. In de groep lijken gezamenlijke doelen te bestaan, waarvoor wordt samengewerkt om die te kunnen bereiken. In menselijke terminologie zou men kunnen spreken van een commune. Dat komt bijvoorbeeld tot uitdrukking in de vrije manier waarop de seks bedreven wordt tussen de groepsleden waarbij alle mogelijke combinaties (man-vrouw, man-man, vrouw-vrouw, trio's en kwartetten) voorkomen en waarbij er niet aan rassen-discriminatie wordt gedaan, terwijl er toch echt ook paren gevormd worden die zich aan de voortplanting wijden. En het is te zien in de manier waarop de hele kolonie omgaat met de kuikens. Alle flamingo's, of ze nu zelf een kuiken hebben of niet, zetten zich in voor het welzijn van het nageslacht van de kolonie. De kuikens worden als groep bewaakt door enkele volwassen vogels. Niet-eigen kuikens worden gerustgesteld en beschut tijdens slecht weer. Er zijn aanwijzingen dat kuikens af en toe door andere volwassenen dan hun eigen ouders worden gevoed. In de groep wordt ook voortdurend ruzie gemaakt; er wordt een hoop opgewonden geluid gemaakt en er wordt naar elkaar gepikt, maar van gewonden is nooit sprake. Langduriger en intensiever observeren zou nog veel meer over het gedrag van de groep bloot kunnen leggen.

6. Slot

Hoe het in de nabije en verdere toekomst van de flamingopopulatie in West Europa verder zal gaan, valt met geen mogelijkheid te voorspellen.

Het Biologische Station van Zwillbrock heeft enige jaren geleden met het plaatsen van een anti-vossenhek voor de flamingo's op het Flamingo-eiland in de Lachmönensee een storingsvrije broedplaats gecreëerd. Maar de flamingo's zelf hebben het voortbestaan van de populatie een belangrijke impuls gegeven door in de laatste drie jaren voor veel nageslacht te zorgen. De zachte weersomstandigheden in de wintermaanden in die jaren hebben er vervolgens voor gezorgd dat veel van de jonge flamingo's hun eerste winter, de moeilijkste periode in een flamingoleven, goed doorkwamen.

Zullen er de komende jaren meer Grote Flamingo's vanuit andere delen van Europa naar hier komen? Zal er dan misschien een ruimtelijke scheiding optreden tussen de subpopulaties van de Chileense en de Grote Flamingo's?

Nog steeds is er sprake van een gemiste kans dat er zo weinig reactie wordt gegeven op de informatie over de flamingo's die uit Zwillbrock komt. In de overzichtelijke broedkolonie kan veel kennis worden opgedaan over in vrijheid levende flamingo's en over de manier waarop de nauwverwante flamingovormen, zonder menselijke inmenging, omgaan met elkaar. Maar in het Zwillbrocker Venn komt men zelden onderzoekende biologen tegen. Veel biologen lijken te denken dat ze hun kennis slechts op kunnen doen van achter de computer, terwijl de basis voor echte informatieverwerving over diergedrag volgens de schrijver ligt in langdurige, persoonlijke observatie.

www.flamingosin nederland.info gaat er mee stoppen. En ook aan de samenstelling van de flamingojaaroverzichten komt daarmee een einde. Vanaf begin 2007 is de site op internet actief geweest met het doel om de in flamingo's geïnteresseerden juiste informatie te verschaffen over de in Nederland en aangrenzende delen van het buitenland in volle vrijheid levende flamingo's. Om als tegenwicht te dienen tegen de vele publicaties in kranten, in tijdschriften en op websites die vaak heel veel onzin over deze vogels vertellen, maar vooral ook vertelden. De uitgever denkt dat de site in zijn missie geslaagd is omdat, zeker voor een deel, heersende misverstanden zijn weggenomen. Maar als dat niet het geval mocht zijn, dan zou een voortzetting van de site na negen jaar ook weinig zinvol zijn. Een mooi punt dus om nu ermee te gaan stoppen.

7. Dankwoord

In de afgelopen negen jaren hebben talloze mensen relevante informatie doorgegeven die aan de inhoud van de verschenen teksten hebben bijgedragen, of ze zijn anderszins actief geweest bij het tot stand komen daarvan. Ik denk bijvoorbeeld aan al die mensen die in de loop der jaren hebben meegedaan aan het ringen

van de jonge flamingo's in het Zwillbrocker Venn. Ondoenlijk om die hier allemaal te noemen.

Maar een paar personen moeten toch echt wél met name genoemd worden. Dat is in de eerste plaats Willie Smeenk die, wonend in de omgeving van het Zwillbrocker Venn, heel, heel veel waarnemingsuren in de broedkolonie maakte en die zijn waarnemingen en foto's zonder enige terughoudendheid of voorbehoud deelde (daaraan mag in vogelend Nederland zeker een voorbeeld genomen worden!).

Eelco Brandenburg kwam in de afgelopen jaren telkens tijdens het begin van het broedseizoen een week naar het Zwillbrocker Venn om de formatie van de broedkolonie minutieus te documenteren, en zijn hele familie was (en blijft hopelijk) daarbij ook nauw betrokken.

In 2015 kwam er een goed contact tot stand met Andreas Niehues, een nieuwe medewerker van het Biologische Station in Zwillbrock, die frank en vrij al zijn waarnemingen doorgaf. En dan zijn er Lisette Kuijsters, Frits de Vries, Alfons Pennekamp, Wim Rots, Dietmar Ikemeyer en Elke Happe die genoemd worden zonder alle anderen, die hun naam in deze opsomming missen, tekort te willen doen.

En tot slot mag niet vergeten worden Teun Metselaar te danken voor al het werk dat hij in de loop der jaren

heeft verricht om de webpagina te ontwerpen, aan te passen en te onderhouden, en die daarmee ook voor de verspreiding van de flamingojaaroverzichten zorgde.

* Genoemde Litteratuur

JOHNSON, A.R. & CÉZILLY, F. (2007), *The Greater Flamingo*. London: T & A.D. Poyser.

FRIAS-SOLER, R. et al. (2014), Genetic and Phenotypic Evidence Supports Evolutionary Divergence of the American Flamingo (*Phoenicopterus ruber*) Population in the Galápagos Islands. *Waterbirds* 37(4):349-469, The Leon Springs, Fl: The Waterbird Society.

TORRES, C.R. et al. (2014), A multi-locus inference of the evolutionary diversification of extant flamingos (Phoenicopteridae). *BMC Evolutionary Biology* 2014, 14:36 (9 pages).

BIRKHEAD, T. (2012), *Bird Sense. What it's Like to be a Bird*. London, New York, Berlin: Bloomsbury Publ.

Samengesteld door Joop Treep
Assen, 23 januari 2016